

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**VAIRĀKI CĒLOŅI KĀ ATBILDĪBAS
PRIEKŠNOTEIKUMS DELIKTU TIESĪBĀS**

Maģistra darbs

Autors: **Kristiāns Brants**
Studenta apliecības Nr.: kb12041
Darba vadītājs: Dr. habil. iur, prof. **Kalvis Torgāns**

RĪGA 2017

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCJA	3
ANNOTATION	4
IEVADS	5
1. CĒLOŅA UN CĒLONISKĀ SAKARA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS	7
1.1. Cēloņsakarība ārvalsts/Eiropas deliktu tiesībās	7
1.2. Cēloņsakarības izpratne Latvijas deliktu tiesībās	12
2. CĒLONISKAIS SAKARS, JA IR KONSTATĒJAMI VAIRĀKI CĒLOŅI.....	20
2.1 “Vairāku cēloņu” teorijas problemātika.....	20
2.2 Ārvalstu deliktu tiesībās pielietotās formulas lietās, kurās vispārīga sine qua non testa pielietošanas ir nepietiekama.....	28
3. “VAIRĀKU CĒLOŅU” TEORIJA EIROPAS DELIKTU TIESĪBU PRINCIPOS	47
KOPSAVILKUMS	55
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS.....	58
DOKUMENTĀRĀ LAPA	65

ANOTĀCJA

Lai arī cēloņsakarības vērtēšanai Latvijas deliktu tiesībās tiek izmantots *sine qua non* tests, attiecīgais tests ir nepilnīgs, jo tas nesniedz taisnīgu un loģisku risinājumu lietās, kur kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi.

Maģistra darbā “Vairāki cēloņi kā atbildības priekšnoteikums deliktu tiesībās” pamatā ir aplūkoti ārvalstu doktrīnās paustās atziņas, kā arī tiesu prakse, kura atspoguļo iespējamās cēloņsakarības noskaidrošanas mehānismus lietās, kur kaitējumu izraisījuši vairāki cēloņi. Darbā analizēta cēloņa, cēloņsakarības un *sine qua non* testa izpratne un tā loma Latvijas un ārvalstu deliktu tiesībās.

Atslēgas vārdi: *cēlonis, cēloņsakarība, sine qua non, vairāki cēloņi, adekvātā cēloņsakarība, būtiskais faktors, civiltiesiskā atbildība, NESS tests.*

ANNOTATION

Although for causality assessment Latvian tort law uses sine qua non test, the test is incomplete because it does not provide a fair and logical solution for cases where damage is caused by several causes.

In Master's thesis "Multiple causes as a precondition for liability in tort law" author has examined the findings of foreign doctrines, as well as case law that reflects the possible causal clarification mechanisms in cases where the damage was caused by multiple causes. Master's thesis analyses the cause, causality and the sine qua non test understanding and its role in Latvian and Foreign tort law.

Key words: *cause, causation, sine qua non, multiple causes, adequate causation, the essential factor, civil liability, NESS test.*

IEVADS

Cēloņsakarība ir viens no sarežģītākajiem un neskaidrākajiem zaudējumu atlīdzības priekšnoteikumiem deliktu tiesībās. Gan Latvijas, gan ārvalstu tiesību doktrīnas un judikatūras vēl joprojām saskaras ar cēloņsakarības problemātiku. Šī problemātika izpaužas tādejādi, ka nepastāv vienotas cēloņsakarības teorijas, kas atbilstu visām prakses prasībām.

Cēloniskais sakars ir viens no civiltiesiskās atbildības elementiem. Civiltiesiskās atbildības kontekstā cēlonība ir jākonstatē visos gadījumos, kas izriet no Civillikuma¹ 1635. un 1779. panta. Ja prasītājs nespēs pierādīt cēlonisko sakarību starp prettiesisko rīcību un radīto kaitējumu, tad prasība netiks apmierināta.

Visplašāk izmantotais tests cēloņsakarības noskaidrošanai deliktu tiesībās tiek izmantots *sine qua non* tests (no latīņu val. – “*priekšnoteikums*, bez kura nē”), kas nosaka, ka *jebkura darbība ir cēlonis kaitējuma nodarīšanai cietušajam, ja tiek pierādīts, ka kaitējums nebūtu radies, ja nebūtu šīs darbības.*² Kontinentālās Eiropas un anglosakšu tiesību sistēmām ir kopīgs cēlonības definējums. Abas tiesību saimes izmanto *sine qua non* (“*but for*”) testu, un tai pašā laikā tās atsakās no šiem testiem situācijās, kad attiecīgie testi piedāvā tikai ierobežota apjoma palīdzību, jo *sine qua non* testam ir būtiska nepilnība. Attiecīgā formula tiešā veidā ir piemērojama tikai tiem gadījumiem, kad kaitīgajām sekām ir tikai viens un pietiekami skaidri identificējams cēlonis (*causa*). Autors darbā norādīs, ka situācijās, kad ir vairāki cēloņi, *sine qua non* tests nespēj rast taisnīgu, saprātīgu un loģisku risinājumu.

Ārvalstu tiesu prakse rāda, ka cēlonības noskaidrošana var būt ļoti sarežģīta tādās situācijās, kurās pēc mūsu pašreizējiem priekšstatiem vispār nav cerīgi pieteikt prasījumus, jo sekas liekas pārāk attālas no prettiesiskās darbības, vai tās radušās daudzu apstākļu mijiedarbībā.³ Latvijas deliktu tiesībās nepastāv vienota koncepta, kā atrisināt strīdus, ja kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi (*konkurējoši, alternatīvi un potenciāli cēloņi, kā arī cēloņi ar daļēju nenoteiktību*), līdz ar to šajā darbā autors uzskata par nepieciešamu padziļināti analizēt ārvalstu doktrīnās izveidotās formulas, lai Latvijas deliktu tiesībās nākotnē būtu iespējams rast līdzīgu formulu, kas spētu rast risinājumus lietās, kurās tiesību aizskārums ir radies vairāku cēloņu rezultātā (Latvijas tiesu praksē

¹ Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937.gada 26.februāris, Nr.46

² Eiropas deliktu tiesību principi (Principles of European Tort Law) Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf> [Aplūkots: 2016. gada 18. decembrī]

³ Torgāns K. Civiltiesību, Komerctiesību un Civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999 – 2008, Rīga, Tiesu Namu Aģentūra, 2009, lpp. 405.

līdz šim nav bijusi saskarsme ar šāda veida lietām, bet mūsdienu laikmetam attīstoties, šādu lietu iespējamība kļūst arvien reālāka).

Autors savam darbam ir izvirzījis sekojošus mērķus: 1) izpētīt cēloņsakarības teorijas izpratni romāņu – ģermāņu, anglosakšu tiesību sistēmās; 2) norādīt uz problemātiku, kas veidojas brīdī, kad kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi; 3) analizēt un salīdzināt ārvalstu doktrīnās un tiesu praksēs pielietotās formulas, kas tiek izmantotas, lai risinātu strīdus ar vairākiem cēloņiem; 4) analizēt Eiropas deliktu tiesību principos ietvertos, vairāku faktoru iedarbību regulējošos, pantus; 5) izstrādāt priekšlikumus lietās, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi, lai veicinātu labāku juristu un likumdevēju izpratni par šo tēmu, kā arī, lai novērstu trūkumus Latvijas tiesību aktos. Pētījums var palīdzēt tiesnešiem un citiem Latvijas tiesību zinātnes (un ne tikai) profesionāļiem pareizāk piemērot cēloņsakarības doktrīnu.

Autors darbā izmanto salīdzinošo, vēsturisko, analītisko un loģisko pētniecības metodi.

Darbs strukturāli izstrādāts sekojoši: 1) ievads; 2) trīs paplašinātas nodaļas; 3) kopsavilkums; 4) izmantoto avotu saraksts.

1. CĒLOŅA UN CĒLONISKĀ SAKARA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

1.1. Cēloņsakarība ārvalsts/Eiropas deliktu tiesībās

Cēloņsakarība ir viens no sarežģītākajiem un neskaidrākajiem zaudējumu atlīdzības priekšnoteikumiem deliktu tiesībās. Tā, piemēram, juridiskajā literatūrā ir pausti viedokļi, ka “(..) visās deliktu tiesībās nav tādas koncepcijas jeb jēdziena, kas ir bijis tik ļoti visaptverošs, bet tai pašā laikā nesasniedzams un grūts kā cēloņsakarības strīdi”⁴, kā arī “(..) pastāv varbūtība, ka visā tiesību sistēmā nepastāv nekas tāds, kas ir izraisījis vēl vairāk domstarpību un apjukumu, kā cēloņsakarības koncepts. Tāpat, neraugoties uz visiem mēģinājumiem, kas ir veikti, lai precizētu šo jautājumu, pat līdz šim nav izveidota kāda visaptveroša pieeja šī jautājuma noskaidrošanai”.⁵

Lai padziļināti analizētu, kādā veidā būtu risināmi strīdi, kuros kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi, darba autors aplūkos, kas īsti ir “cēlonis” un “cēloņsakarība”, un kāda ir to nozīme gan Latvijas, gan ārvalstu deliktu tiesībās.

Vienkāršoti formulējot, cēloņsakarība ir saikne starp kādu notikumu un tā negatīvajām sekām. Šāda cēloņsakarības satura izpratne ir ietverta jau romiešu juristu formulētajā testā *conditio sine qua non* (turpmāk tekstā – *sine qua non*), un nozīmē, ka tas ir notikums, bez kura attiecīgais rezultāts neiestātos, jeb, citiem vārdiem sakot, tas ir notikums, kas ir izraisījis kaitīgās sekas.⁶ Cēlonis (*causa*) ir parādība, kas nepieciešami rada, nosaka citu parādību. Šī definīcija ir saistīta ar nepieciešamību, lai kaitīgās sekas tiktu attiecinātas uz atbildētāja izdarīto prettiesisko rīcību.⁷ Pastāv uzskats, ka nosakot, ko nozīmē “cēlonis”, privātajās tiesībās būtu jāpieņem priekšstats par tādu “cēloni”, kas ir plašāks par nepieciešamo vajadzību (priekšnoteikumu), kas ir iekļauts *sine qua non* testā.⁸ Tā, piemēram, Eiropas deliktu tiesību principos ir minēts termins “daļēja

⁴ Ferey S., Dehez P. Overdetermined causation cases, contribution and the Shapley value, 2016. Pieejams: http://unice.fr/laboratoires/gredeg/contenus-riches/documents-telechargeables/seminaires/ferey_dehez_2016 [Aplūkots: 2017. gada 2. janvārī]

⁵ William M.L., Richard A.P. Causation in Tort Law: An Economic Approach, The Journal of Legal Studies, Vol. 12, No. 1., 1983, p. 109-134. Pieejams: https://www.jstor.org/stable/724280?seq=1#page_scan_tab_contents [Aplūkots: 2016. gada 23. novembrī]

⁶ Attiecībā uz iepriekšminēto, pastāv arī uzskats, ka cēloņsakarība ir nevis individuāls koncepts, kurā ietverti tādi testi kā “*sine qua non*” vai “*but for*”, bet gan ir vesels institūts, kas kalpo kā rīks tiesiskuma nostiprināšanai - Karmo H. How Comparable are Legal Concepts? The Case of Causation, 2006. Pieejams: <http://www.juridicainternacional.eu/?id=12661> [Aplūkots: 2016. gada 19. decembrī]

⁷ David H., McCague W.P., Yaniszewski P.F. Proving Causation where the *But For* test in unworkable, 2005. Pieejams: http://mccagueborlack.com/uploads/articles/43/hd-pm-py_proving-causation.pdf?1299245845 [Aplūkots: 2016. gada 28. jūnijā]

⁸ Ferey S., Dehez P. Overdetermined causation cases, contribution and the Shapley value, 2016. Pieejams: http://unice.fr/laboratoires/gredeg/contenus-riches/documents-telechargeables/seminaires/ferey_dehez_2016 [Aplūkots: 2017. gada 4. janvārī]

cēloņsakarība” (angļu val. – *partial causation*), kurš ir papildināts ar frāzi “tie, kas iespējams ir minimāli veicinājuši kaitējumu”.⁹

Cēloņsakarība paredzēta tam, lai pierādītu „būtisko saistību”, „pietiekami ciešo saikni” starp prettiesisko rīcību un kaitīgajām sekām.¹⁰ Civiltiesiskās atbildības kontekstā cēlonisko sakaru varētu skaidrot arī kā saikni, kas raksturo tādu personas rīcības un kaitējuma attiecību, kur cēlonis nepieciešami un objektīvi rada attiecīgās sekas un ir pietiekams kaitējuma radīšanai (protams, ciktāl ir taisnīgi un saprātīgi personai likt par radīto kaitējumu atbildēt).¹¹ Cēloniskā sakara pamatā ir divu vai vairāku parādību tieša un reāla sakarība, viena no kurām nosaka (izraisa) otru: pirmā parādība ir cēlonis (latīņu val. – *causa*), bet otra – sekas.¹²

Cēloniskais sakars ir viens no civiltiesiskās atbildības elementiem. Tam ir jābūt konstatētam visās deliktu lietās. Ja prasītājs nespēs pierādīt cēlonisko sakarību starp prettiesisko rīcību un radīto kaitējumu, tad prasība netiks apmierināta. Līdz ar to, lai vispār iestātos civiltiesiskā atbildība un kaitējums būtu juridiski attiecināms uz atbildētāju, ir jākonstatē cēloņsakarība kā viens no civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumiem.

Juridiskās cēloņsakarības noskaidrošana, it īpaši deliktu tiesībās, ir viena no vismazāk vērtētajām un visvairāk pārprastajām juridiskajām koncepcijām romāņu - ģermāņu un anglo – amerikāņu tiesību sistēmas pārstāvošo juristu un tiesu starpā.¹³ Ārvalstu tiesu praksēs ir bieži novērojams, ka tiesas kļūdaini uzstāj uz to, ka cēloņsakarības jautājumus, ar kuriem viņiem ir jāsaskaras, vajag risināt, balstoties uz “veselo saprātu” (angļu val. - *common sense*).¹⁴ Lielākoties visās kaitējuma atlīdzināšanas lietās tiesas pielieto *sine qua non* testu, lai noskaidrotu, vai atbildētāja rīcība bija cēlonis prasītāja norādītajam kaitējumam, pamatojoties uz cēloņsakarības ķēdi notikumos, kur nepastāv neparedzēti cēloņi.¹⁵ Taču, kā ir norādīts juridiskajā doktrīnā, ir

⁹ Ferey S., Dehez P. Overdetermined causation cases, contribution and the Shapley value, 2016, Pieejams: http://unice.fr/laboratoires/gredeg/contenus-riches/documents-telechargeables/seminaires/ferey_dehez_2016 [Aplūkots: 2017. gada 4. janvārī]

¹⁰ Ibid.

¹¹ Kubilis J. Cēloniskais sakars, nodarot nemantisku kaitējumu veselībai. Juridiskā zinātne, Nr. 4, 2013, 84 lpp.

¹² Latviešu konversācijas vārdnīca. Galv. red. A. Švābe., A. Būmanis., K. Dišlers. 2. Sējums, Rīga: A. Gulbja apgāds, 1928-1929, 3498. lpp.

¹³ Swisher P.N. Causation Requirements in Tort and Insurance Law Practice: Demystifying Some Legal Causation Riddles, Law Faculty Publications, University of Richmond, 2007, Pieejams: <http://scholarship.richmond.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=law-faculty-publications> [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]

¹⁴ Hart. H.L.A., Honore T. Causation in the Law. USA: Oxford Scholarship, 1985, p. 26.

¹⁵ Swisher P.N. Causation Requirements in Tort and Insurance Law Practice: Demystifying Some Legal Causation Riddles, Law Faculty Publications, University of Richmond, 2007. Pieejams: <http://scholarship.richmond.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=law-faculty-publications> [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]

jāpastāv *tiešam* cēloniskajam sakaram starp atbildētāja nevērīgo rīcību un prasītāja tiesību aizskārumu, nevis netiešai vai attālinātai cēloņsakarībai. Autors norāda, ka, pielietojot vienu pašu *sine qua non* testu, atbildība lielākoties iestātos par ļoti attālinātām darbībām gan laikā, gan telpā, cita starpā situācijās, kurās atbildētājs pieļāvis pat visnenožīmīgāko neuzmanību un kurās pastāvēja tikai gadījuma faktors. Tā rezultātā atbildība bieži iestātos arī gadījumos, kad tas būtu absurdi.

Lai gan daudzas ārvalstu doktrīnas velk paralēles ar romiešu tiesībās formulēto *sine qua non* testu un anglosakšu tiesībās formulēto “*but for*” testu, tiesību doktrīnā pastāv arī viedoklis, ka *sine qua non* princips ir ļoti vispārīgs, jo ar tā palīdzību cēloņi tiek meklēti pat ļoti attālināti. Savukārt “*but for*” tests ir vairāk attiecināms uz *causa proxima*¹⁶ (no latīņu val. – *tuvais cēlonis*) formulu, kurā jāņem vērā tiešais, nevis attālinātais cēlonis, no kā izriet, ka šie testi nav uzskatāmi par vienādiem.¹⁷ Taču autors nevar piekrist šādam uzskatam, jo “*but for*” tests ir sinonīms *sine qua non* testam. Arī vairums ārvalsts doktrīnu atzīst, ka *causa proxima* formula ir savienojama ar *sine qua non* testu, kā rezultātā nav pamata nošķirt šos divus testus. Līdz ar to deliktu tiesībās *sine qua non* tests, kā arī *causa proxima* formula, ir obligāti konstatējamie elementi¹⁸ prasībās, kas izriet no tīšas, neatļautas darbības, atbildības par neatļauto darbību vai nolaidību.¹⁹

¹⁶*Proximate causa* (no latīņu val. – *tuvais cēlonis*) ir cēlonis, kas ir juridiski pietiekams, lai izraisītu kaitējumu, respektīvi - iemesls, kas tieši rada notikumu, bez kura kaitējums nebūtu iestājies. Atbilstoši tam, lai pierādītu faktisko cēloni, A ir jāpierāda, ka B rīcība bijusi pietiekami tuvs cēlonis kaitējumam. *Proximate causa* prasa dabisku secību kaitējuma radīšanā. Lielākoties B nebūs atbildīgs par sekām, kas ir ļoti attālinātas no kaitējuma. Līdz ar to attiecīgais tests nav sasniedzams, ja cēloniskā ķēde ir pārāk tāla. Piemērs: mazmeita ar iedzimtiem defektiem (defekti pārņemti no vecvecākiem) nevar celt prasību pret zāļu ražotājiem, kas ražoja nekvalitatīvas zāles, kuras vecmāmiņa lietoja savā jaunībā, esot grūtniecībā, kuru lietošanas rezultātā mazmeita pārmantojusi ģenētiskas patoloģijas (*Enright v. Eli Lilly & Co.*). – Sperino S.F. Statutory Proximate Cause, 2013. Pieejams: http://scholarship.law.uc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1237&context=fac_pubs [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]; 1991. gada 19. februāra spriedums lietā *Enright v. Eli Lilly & Co.* COA NY – 1991.

¹⁷ Asma W.I. *Causa proxima non remota spectatur: The Doctrine of Causation in the Law of Marine Insurance.* Jefferson Law Book company, 2003. Pieejams: <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&srctype=smi&srcid=3B15&doctype=cit&docid=34+J.+Mar.+L.+%26+Com.+479&key=3c726c7077ad4dc70eb8cf3a443b1b95>

¹⁸ Šeit var pieminēt visai diskutablu “*Nujorkas uguns*” doktrīnu (angļu val. - *New York Fire Rule*), atbilstoši kurai īpašnieks A, kurš savas nolaidības dēļ ar uguni būs iznīcinājis savu nekustamo īpašumu (daudzdzīvokļu namu), būs atbildīgs arī par nākamās ēkas bojājumiem, kas ir sasaistē ar A piederošo daudzdzīvokļa namu, bet nebūs atbildīgs par zaudējumiem, kas radīsies citiem nekustamajiem īpašumiem, kas atrodas ārpus šī sasaistes punkta (A piederošā nekustamā īpašuma). – *Ryan v. New York Central R.R. Co.* Tas ir secināms no tā, ka ēkas aizdegšanās, kas radās A nolaidīgas rīcības rezultātā, ir paredzamās sekas, savukārt uguns izplatīšanās uz citiem nekustamajiem īpašumiem nesatur *proximate cause* testu, jo šāds rezultāts ir atkarīgs no vairākiem nejaušiem notikumiem. Piemēram, tādiem apstākļiem kā siltuma pakāpe, laika apstākļi un materiāls, no kā ir celtas šīs nākamās ēkas, kurus A nespēj kontrolēt. Tādējādi uguns izraisītie bojājumi pārējiem nekustamajiem īpašumiem ir uzskatāmi par attālām sekām iepretim A nolaidīgajai rīcībai un, līdz ar to, A atbildība nav konstatējama. – *Negligence, Proximate Cause, Spreading Fires*, 1932. Pieejams: http://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4632&context=law_lawreview [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]

¹⁹ Swisher P.N. *Causation Requirements in Tort and Insurance Law Practice: Demystifying Some Legal Causation Riddles,* Law Faculty Publications, University of Richmond, 2007. Pieejams:

Cēloņsakarības koncepcija daudzējādā ziņā ir pamatbāze atbildības noteikšanai deliktu tiesībās. Lielākoties Eiropas valstīs cēloņsakarību skaidro kā deliktatbildības priekšnosacījumu.²⁰ Taču, tā kā deliktu tiesības attīstās, cēloņsakarību būtu labāk definēt kā attēlojumu starp attiecīgās saistības pakāpi starp atbildētāja rīcību un prasītāja zaudējumiem,²¹ jo to var uzskatīt par pamatprincipu teorēmai, ka atbildētājs ir atbildīgs tikai par tiem zaudējumiem, ko viņš patiesi nodarījis prasītājam.²²

Primāri gandrīz visas ārvalstu deliktu tiesības par sākuma posmu atbildības noteikšanai izvēlas jau iepriekš minēto *sine qua non* jeb anglosakšu tiesību saimē dēvēto “*but for*” testu, kas tiek piemērots samērā mehāniski. Kā priekšnosacījums tam, lai notikums vispār tiktu uzskatāms par cēloni kaitējumam, ir jāpierāda, ka kaitējums bez attiecīgā notikuma nebūtu noticis jeb tas ir notikums, “bez kura nenotiktu” (*sine qua non*) kaitējums.²³ Līdz ar to ir jānorāda, ka attiecīgais tests nosaka, ka darbībai vajag būt nepieciešamajai sastāvdaļai radušiem zaudējumiem. Šis tests ievieš uzskatu, ka apstākļi nevar būt cēlonis kādam notikumam, ja vien kaut kādā mērā tas ir nepieciešams attiecīgā notikuma esamībai. Šādu uzskatu pārstāv vairums romāņu – ģermāņu un anglosakšu tiesību saimē sastopamie juristi, filozofi, zinātnieki un sabiedrība kopumā.²⁴

Ir jānorāda, ka Vācijas deliktu tiesībās cēloņsakarības noteikšanā *sine qua non* tests ir izšķirošs, nodalot cēloņsakarību dabiskā vai loģiskā nozīmē (vācu val. – *Kausalität in natürlichen Sinne*).²⁵ Tai pat laikā Anglijas deliktu tiesībās pirmais posms cēloņsakarības noteikšanā atbilstoši “*but for*” testam nodibinās, pamatojoties uz varbūtības testa balansu²⁶, kas izriet no *Barnett v Kensington* (1968) lietas: ārsts uzstādīja nepareizu diagnozi, ka pacients ir cietis no saindēšanās ar arsēnu, un veica neatbilstošu ārstēšanu, kā rezultātā iestājās pacienta nāve.²⁷ Tiesa lēma, ka ārsts nav vainīgs pacienta nāvē, jo pacienta veselības stāvoklis vēl pirms medicīnisko manipulāciju

<http://scholarship.richmond.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=law-faculty-publications> [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]

²⁰ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. Digest of European Tort Law. Volume 1: Essential Cases on Natural Causation. Germany, SpringerWienNewYork, 2007, p.1.

²¹ David H., McCague W.P., Yaniszewski P.F. Proving Causation where the But For test in unworkable, 2005. Pieejams: http://mccagueborlack.com/uploads/articles/43/hd-pm-py_proving-causation.pdf?1299245845 [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]

²² Ibid.

²³ Hart H.L.A. Causation and Sine Qua Non, Oxford University Press, USA; Second edition, 1985, p.48.

²⁴ Richard W.W. Causation in tort Law. 1985. Pieejams: http://scholarship.kentlaw.iit.edu/fac_schol/697 [Aplūkots: 2017. gada 19. janvārī]

²⁵ Walter G., Pierre L., Jeremy L. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law, Oxford, Hart Publishing, 2000, p. 429.

²⁶ Stephen D. Proof on the balance of probabilities: what this means in practice, England, 2009. Pieejams: <http://uk.practicallaw.com/2-500-6576?service=ld> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

²⁷ 1967. gada 8. novembra spriedums lietā *Barnett v Chelsea and Kensington Hospital Management Committee* [1969] 1 QB 428

veikšanas bija tik kritisks, ka nebija iespējams panākt jebkādu veselības uzlabojumus.²⁸ Anglosakšu tiesību saimē dominē princips – “prasījums pēc būtiska ieguldījuma”, atbilstoši kuram gadījumos, kad atbildētāja rīcība ir radījusi būtisku ieguldījumu kaitējuma rezultātam, atbildētājs ir 100% atzīstams par vainīgu.²⁹

Francijā deliktu tiesībās izmanto tā saukto apstākļu ekvivalences teoriju (franču val. – *Theory of equivalence des conditions*),³⁰ kas būtībā atsaucas uz “*but for*” testā veidoto cēloņsakarības izpratni. Tas ir izteikts prasībā, ka cēloņsakarībai ir jābūt “pārlicinošai”³¹ (attiecīgā teorija izriet no *Ghigo (1985)* lietas³²). Francijas deliktu tiesības izvirza prasību pēc cēloņsakarības tiešuma (angļu val. – *Requirements of directness*)³³, kas izriet no lietas *X v GAN (1990)*: maza bērna māte gāja bojā ceļu satiksmes negadījumā, ko izraisīja A prettiesiskā rīcība. Bērns sāka dzīvot pie sava tēva Saūda Arābijā. Bērns nevarēja pielāgoties dzīves apstākļiem attiecīgajā valstī un tā rezultātā bērna tēvam nācās aiziet prom no labi atalgotās darba vietas, lai kopā ar savu dēlu varētu atgriezties Francijā. Tēvs iesūdzēja tiesā A par to, ka viņš A prettiesiskās rīcības dēļ ir zaudējis savu labi apmaksāto darbu.³⁴ Šajā gadījumā tiesa secināja, ka cēloņsakarībai starp prettiesiskās rīcības izraisītāja rīcību un kaitējumu, kas tika nodarīts bērna tēvam, ir jābūt tiešai. Konkrētajā gadījumā neeksistēja tiešā cēloņsakarības ķēde starp kaitējumu, kas radās bērna tēvam, viņam pārtraucot darba tiesiskās attiecības, un A izraisīto ceļu satiksmes negadījumu, kurā cieta bērna māte. Bērna tēvam radītais “kaitējums” radās no viņa paša lēmuma atgriezties Francijā.³⁵

Autoraprāt, šāda metode gan nebūtu piemērojama visos gadījumos, jo ne vienmēr prasība pēc cēloņsakarības tiešuma būs efektīva. Proti, cēloņsakarību ne vienmēr varēs noliegt ar “vēlāku” iejaukšanos cēloņsakarība ķēdē. Tā, piemēram, lietā *L'Olympique Lyonnais v Fuster (1988)* futbola spēles laikā huligāni ievainoja skatītājus. Attiecīgais futbola klubs nebija veicis pietiekamus pasākumus, lai nodrošinātu skatītāju drošību. Tiešā saikne radās brīdī, kad futbola kluba bezdarbības rezultātā huligāniem radās iespēja ievainot skatītājus.³⁶

²⁸ Causation. Causation Notes. Pieejams: https://www.oxbridgenotes.co.uk/revision_notes/law-comparative-law [Aplūkots: 2017. gada 7. janvārī]

²⁹ David A. Proof of causation by material contribution. “[But for] by another name?”, 2011. Pieejams: <http://www.byromstreet.com/news/wp-content/uploads/2011/11/Causation-12th-November-2011.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

³⁰ George A.B., Etienne P. Introduction to French Law, First edition, Kluwer Law International, 2008, p. 81.

³¹ Ibid.

³² 1985. gada 20. jūnija spriedums lietā *Ghigo v Surdin*, [1985] 4.F.8. Cass. civ. 2e

³³ Richard G. Perspectives of Causation. England, Hart Publishing, 2011, p. 113.

³⁴ 1996. gada 9. jūlija spriedums lietā *X v Gan*, 130 Cass Civ 1,

³⁵ Causation. Causation Notes. Pieejams: https://www.oxbridgenotes.co.uk/revision_notes/law-comparative-law [Aplūkots: 2017. gada 7. janvārī]

³⁶ 1988. gada 16. decembra spriedums lietā *L'Olympique Lyonnais v Fuster*, 3.F.2. Lyon,

Ir jānorāda, ka visas ārvalsts tiesību sistēmas ir centušās sašaurināt *sine qua non* testa darbības robežas. Tā, piemēram, Vācija izšķir cēloņsakarību tā dabiskajā izpratnē no cēloņsakarības juridiskajā nozīmē, kā rezultātā veidojas “adekvātās cēloņsakarības” teorija (kas padziļinātāk tiks aplūkota darba 2. nodaļā). Adekvātās cēloņsakarības mērķis ir samazināt potenciālo atbildības apjomu, samērojot cēloņa nozīmīgumu ar tiesību aizskārums, kā arī samazināt potenciālo atbildības apjomu gadījumos, kur var būt vairāki cēloņi.

Princips, kas ir izteikts *sine qua non* testā, ir imperatīva cēloņsakarības sastāvdaļa, kas nepieciešama, lai konstatētu, ka tiesību aizskārums veicināja zaudējumu rašanos. Ievērojot izņēmumus, atbildībai ir jāiestājas tikai tad, ja cēloņsakarība (vai tas būtu kā vienīgais iemesls, vai arī kā būtiski veicinošais iemesls) patiesi pastāv. Cēloņsakarība var pastāvēt tikai tad, kad ir izpildījies *sine qua non* tests. Tas nozīmē, ka nav jāatsakās no *attiecīgā testa* situācijās, kad šis tests nav īsti pielietojams, bet tam ir jābūt kā līdzeklim, lai šo testu padarītu elastīgāku.³⁷ Tomēr ir jānorāda, ka neskatoties uz to, ka vairums ārvalstu deliktu tiesībās izmanto *sine qua non* (“*but for*”) testu, lai noskaidrotu cēlonisko sakaru starp prettiesisko rīcību un kaitīgajām sekām, šī teorija nav atzīta visās Eiropas valstīs. Attiecīgās formulas piemērošanā rodas zināmas problēmas, nosakot faktisko cēloni gadījumos, ja tiek ņemti vērā vairāki cēloņsakarības izskaidrojumi. Izaicinājums šai formulai ir noskaidrot vienīgo iespējamo cēloni.³⁸

1.2. Cēloņsakarības izpratne Latvijas deliktu tiesībās

Cēloņsakarība ieņem ļoti nozīmīgu vietu Latvijas deliktu tiesībās (arī līgumtiesībās). Tāpat kā citās Eiropas valstīs, arī Latvijā cēloniskais sakars ir viens no civiltiesiskās atbildības elementiem, kas pieprasa, ka saiknei starp prettiesisko rīcību un radītajām kaitīgajām sekām ir jābūt pierādītai visās zaudējumu atlīdzības lietās.

Šobrīd Latvijas privāttiesībās cēlonības izpratne ir visai dažāda. Autors uzskata, ka cēloņsakarība Latvijas privāttiesībās nav regulēta tik padziļināti kā citās Eiropas valstīs (kaut arī ir ierasts cēloņsakarību normatīvajos aktos ietvert ļoti minimāli). Latvijas deliktu tiesībās civiltiesiskās atbildības kontekstā cēlonisko sakaru varētu skaidrot kā saikni, kas raksturo tādu personas rīcības un kaitējuma attiecību, kur cēlonis nepieciešami un objektīvi rada attiecīgās sekas

³⁷David H., McCague W.P., Yaniszewski P.F. Proving Causation where the But For test is unworkable, 2005. Pieejams: http://mccagueborlack.com/uploads/articles/43/hd-pm-py_proving-causation.pdf?1299245845 [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]

³⁸Benedikt K., Markus S., Walter G. Critical Essays on “Causation and Responsibility”. Germany: RWTH Aachen, 2013, p. 101

un ir pietiekams kaitējuma radīšanai (ciktāl ir taisnīgi un saprātīgi personai likt par radīto kaitējumu atbildēt).³⁹ Cēloniskā sakara pamatā ir divu vai vairāku parādību tieša un reāla sakarība, viena no kurām nosaka (izraisa) otru: pirmā parādība ir cēlonis (lat. val. – *causa*), bet otra – sekas.⁴⁰ Cēloniskais sakars jākonstatē kā viens no civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumiem, lai atbildība iestātos vispār un kaitējums būtu juridiski attiecināms uz atbildētāju.

Tādi tiesību zinātnieki kā V. Sinaiskis, dr. habil. iur., prof. K. Torgāns, mag. iur. A. Bitāns, kā arī AT Senāts savā 2008. gada 2. aprīļa spriedumā lietā SKC – 143 ir definējuši šādus zaudējumu atlīdzības priekšnoteikumus:

1. Tiesību aizskārēja neattaisnojama darbība (kas attiecīgos gadījumos ietver arī novērtējumu no vainojamības viedokļa);
2. Zaudējumu esamība;
3. Cēloniskais sakars starp zaudējumiem un neatļauto darbību.⁴¹

Latvijas deliktu tiesībās *sine qua non* tests kalpo kā izslēdzošais tests. Tā mērķis ir izslēgt faktiski nenozīmīgu iemeslu jeb cēloņu vērtēšanu. Ja *sine qua non* tests neizpildās, tad var secināt, ka kaitējums būtu noticis neatkarīgi no darbības vai bezdarbības. Būtu neloģiski prasīt no personas kompensāciju par traumu, kas būtu notikusi jebkurā gadījumā.⁴²

Cēlonisko sakaru kā vienu no kaitējuma atlīdzības pamatiem Latvijas civiltiesību teorija un tiesu prakse atzīst tāpat kā citu Eiropas valstu, ASV, Japānas u. c. valstu tiesības un prakse. Pārbaude, vai konkrētā rīcība ir izraisījusi konkrētas negatīvas sekas, jau romiešu tiesībās ieguva testa *sine qua non* (no latīņu val. – “*priekšnoteikums*, bez kura nē”) nosaukumu.⁴³ Kas tad īsti ir cēloņsakarība? Ir jāatzīmē, ka cēloniskā sakara jautājuma izpratne Latvijas civiltiesībās atšķiras no citām tiesību apakšnozarēm (krimināltiesībām, administratīvajām tiesībām), tādēļ vienota cēloniskā sakara izpratne tiesību zinātnē nepastāv.⁴⁴ Cēloniskā sakara jēdziens un saturs tiek analizēti ne vien tiesību zinātnē, bet arī citās zinātņu nozarēs tādā apjomā, kāds raksturīgs konkrētās zinātnes nozarei un kas ietekmē cēloniskā sakara izpēti gan tiesībās kopumā, gan civiltiesībās, tās

³⁹ Kubulis J. Cēloniskais sakars, nodarot nemantisku kaitējumu veselībai. Juridiskā zinātne, Nr. 4, 2013, 84 lpp.

⁴⁰ Galv. red. A. Švābe., A. Būmanis., K. Dišlers. Latviešu konversācijas vārdnīca. 2. sējums, Rīga: A. Gulbja apgāds, 1928-1929, 3498. lpp.

⁴¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 2. aprīļa spriedums lietā SKC-143. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [Aplūkots: 2016. gada 16. jūnijā]

⁴² David H., McCague W.P., Yaniszewski P.F. Proving Causation where the But For test in unworkable, 2005, Pieejams: http://mccagueborlack.com/uploads/articles/43/hd-pm-py_proving-causation.pdf?1299245845 [Aplūkots: 2016. gada 28. jūnijā]

⁴³ Torgāns K. Vairāki zaudējumus (kaitējumu) izraisoši cēloņi. Jurista Vārds. 2007. gada 10. jūlijs, Nr. 28 (481)

⁴⁴ Mantrovs V. Cēloniskā sakara izpratnes jautājumi civiltiesību kontekstā. Jurista Vārds. 2016. gada 29. marts, Nr. 13 (916)

izdalot atsevišķi.⁴⁵ Galvenās cēloniskā sakara izpētes zinātnes ir filozofija un loģika, uz ko jau ir ticis norādīts iepriekš Latvijas tiesību literatūrā un analizēts ārvalstu tiesību literatūrā saistībā ar pētījumiem par cēlonisko sakaru.⁴⁶ Ir svarīgi pieminēt, ka cēloniskā sakara izpēte filozofijā ļauj pamatot cēloniskā sakara nepieciešamību kā atbildības kritēriju, kā rezultātā filozofijas zinātnes ietvaros tiek vispārinātas cēlonības atziņas, kuras tiek piemērotas tiesībās cēloniskā sakara identificēšanā. Turklāt, cēloniskā sakara izpēte filozofijā ļauj saprast cēloniskā sakara noskaidrošanas robežas. Savukārt, loģikas zinātne ietekmē tiesību zinātni ar atziņu par cēloniskā sakara objektivitāti, kas norāda uz to, ka cēloniskā sakara noskaidrošanas pamatā ir objektīva, bet ne subjektīva saistība starp cēloni un kaitīgajām sekām, kuras radušās (*Par cēlonisko sakaru loģikā sk., piem. .: Vedins I. Loģika. Rīga: Latvijas policijas akadēmija, 1996, 337.-339.lpp.*).⁴⁷ Nošķirot no filozofijas un loģikas, juridiskā cēloņsakarība tiek definēta šādi: viena parādība noteiktos apstākļos likumsakarīgi rada citu nepieciešamu parādību; pirmo no tām dēvē par cēloni, bet otru – par sekām.⁴⁸

Gan civiltiesībās, gan krimināltiesībās cēloniskā sakara vērtēšanai piemēro vienu un to pašu teoriju – *sine qua non* testu, saskaņā ar kuru cēlonis ir jebkurš notikums, bez kura nebūtu iestājušās sekas.⁴⁹ Attiecīgais tests ir izklāstīts Eiropas deliktu tiesību principos, kuru 3:101 pants nosaka, ka “*jebkura darbība vai uzvedība ir cēlonis kaitējuma nodarīšanai cietušajam, ja tiks pierādīts, ka kaitējums nebūtu radies, ja nebūtu šīs darbības*”.⁵⁰

Lai gan tiktāl *sine qua non* tests šķiet vienkārši uztverams, taču iepriekšminētajai formulai ir būtiska nepilnība. Proti, attiecīgā formula tiešā veidā ir piemērojama tikai tiem gadījumiem, kad kaitīgajām sekām ir tikai viens un pietiekami skaidri identificējams cēlonis (*causa*). Situācijās, kad ir vairāki cēloņi, ar *sine qua non* testu Latvijas deliktu tiesībās nav īsti pietiekami. Lai ilustrētu šīs formulas pielietošanas problēmas, Dr. habil. iur., prof. K. Torgāns ir izmantojis samērā provokatīvu piemēru, kas vienlaikus diezgan labi atspoguļo šīs problēmas būtību: vecāki ir laiduši

⁴⁵ Vīnkalne E. Cēloņsakarības jēdziens krimināltiesībās saistībā ar tā vēsturisko attīstību. Latvijas Universitātes Raksti, 667. sēj., Juridiskā zinātne, 2004, 36. lpp.

⁴⁶ Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 194. lpp.; Vīnkalne E. Cēloņsakarības jēdziens krimināltiesībās saistībā ar tā vēsturisko attīstību. Latvijas Universitātes Raksti, 667. sējums, Juridiskā zinātne, 2004, 36. lpp.

⁴⁷ Mantrovs V. Cēloniskā sakara izpratnes jautājumi civiltiesību kontekstā. Jurista vārds. 2016. gada 29. marts, Nr. 13 (916)

⁴⁸ Birznieks J. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga, 2008, 62. lpp.

⁴⁹ Par kauzalitāti un tās problemātiskajiem aspektiem skatīt: Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību aktuālās problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 183. un turpm. lpp.

⁵⁰ Eiropas deliktu tiesību principi (Principles of European Tort Law). Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf> [Aplūkots: 2016. gada 18. decembrī]

pasaulē bērnu, kurš tālākajā dzīves gaitā nav rīkojies atbilstoši labas ticības principam, un ar savu rīcību ir nodarījis kādam kaitīgas sekas.⁵¹

Ja skrupulozi bez emocijām un bez īpašas domāšanas tiek izmantots *sine qua non* tests, tad varētu izdarīt šādu secinājumu: ja vecāki nebūtu laidusi pasaulē bērnu, tad nevienam kaitīgās sekas nekad nebūtu iestājušās. Līdz ar to, ja vērtē, kas ir vainojams pie šīm kaitīgajām sekām, atbilde būtu – vecāki. Pēc autora domām, šāda pieceja gan nebūtu pareiza un loģiska, līdz ar to būtu jāvērtē, vai negatīvo seku rašanos nav ietekmējuši kādi citi – tuvāki – apstākļi. No šāda viedokļa, autoraprāt, arī Latvijas deliktu tiesībās būtu jāizmanto formula *causa proxima*, kas ir piemērojama gadījumiem, kad ir jāņem vērā tiešais, nevis attālinātais cēlonis.⁵² Tātad būtu jāvērtē notikuma attālinātība no kaitīgajām sekām. Tāpat šajā sakarā būtu jāņem vērā arī tāda teorija kā adekvātuma teorija (kas primāri attīstījās Vācijas deliktu tiesībās, kuru Latvijā ieviesa K. Čakste).

Adekvātā cēlonības doktrīna (Latvijā pazīstama arī kā “adekvātās cēloņsakarības” teorija vai “adekvātuma” teorija⁵³) nosaka, ka “darbība vai bezdarbība uzskatāma vai atzīstama par zaudējumu cēloni tad, ja parasti pie konkrētiem apstākļiem šādai darbībai seko konkrēti zaudējumi”.⁵⁴ Adekvātās cēloņsakarības teorija ir attīstījusies *sine qua non* principa ietvaros, kas paredz, ka apstākļi vai akts ir cēlonis kaitējumam tikai tad, ja tas *objektīvi* spēj izraisīt rezultējošo kaitējumu. Adekvātuma teoriju izmanto, lai atbildību noteiktu precīzāk, līdz ar to šīs teorijas ietvaros tiek vērtēts, vai šāda veida rīcība (darbība vai bezdarbība) šādos apstākļos parasti izsauc attiecīgās sekas. Tātad svarīgi ir ne tikai tas, vai konkrētajā situācijā ir noticis tas, kas ir noticis, bet arī tas, vai šī rīcība “parasti” izsauc šāda veida sekas. Šīs teorijas ideja ir saistāma ar to, ka civiltiesībās (un ne tikai) eksistē sava veida zināma prevencijas funkcija un no šīs funkcijas izzināšanas viedokļa ir svarīgi izskaidrot sabiedrībai, no kā ir jāuzmanās, vai no kā īsti (no kuras darbības vai bezdarbības) ir jābaidās, lai nebūtu jāatbild par zaudējumiem.

Var konstatēt vairākas cēloniskā sakara izpausmes jeb civiltiesiskās atbildības modeļu konstatēšanas nepieciešamības gadījumus.⁵⁵ Kā norādīts tiesību literatūrā par cēlonības jautājumu

⁵¹ Torgāns K. Vairāki zaudējumus (kaitējumu) izraisoši cēloņi. Jurista Vārds. 2007. gada 10. jūlijs, Nr. 28 (481)

⁵² Asma W.I. Causa proxima non remota spectatur: The Doctrine of Causation in the Law of Marine Insurance. Jefferson Law Book company, 2003. Pieejams: <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&srctype=smi&srcid=3B15&doctype=cite&docid=34+J.+Mar.+L.+%26+Com.+479&key=3c726c7077ad4dc70eb8cf3a443b1b95> [Aplūkots: 2016. gada 20. decembrī]

⁵³ Mantrovs V. Cēloniskā sakara problēmjaudājumi civiltiesību kontekstā. Jurista Vārds. 2016. gada 19. aprīlis, Nr. 16 (919)

⁵⁴ Čakste K. Civiltiesības: lekcijas, raksti, 196. lpp.

⁵⁵ Mantrovs V. Cēloniskā sakara izpratnes jautājumi civiltiesību kontekstā. Jurista vārds. 2016. gada 29. martā, Nr. 13 (916)

izpēti, šie izpausmes veidi pamatā ir četri: 1) cēloņsakarības konstatēšana prettiesiskas rīcības kvalifikācijā; 2) viens no civiltiesiskās atbildības priekšnoteikumiem atsevišķos civiltiesiskās atbildības modeļos kaitējuma atlīdzības pienākuma konstatēšanā; 3) atbildētāja attaisnojums jauktas atbildības gadījumā; 4) sekundārās atbildības konstatēšana.⁵⁶ Latvijas Republikas Civillikuma (turpmāk tekstā arī – CL) 1779. pants⁵⁷ nosaka, ka “katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis”, savukārt CL 1779¹. pants⁵⁸ nosaka, ka “zaudējumu nodarītājs atlīdzina zaudējumus tādā apmērā, kādu varēja saprātīgi paredzēt darījuma noslēgšanas laikā kā neizpildīšanas sagaidāmās sekas, ja vien neizpildīšana nav notikusi ļauna nolūka vai rupjas neuzmanības dēļ”. Turpretim no CL 1779. panta izriet cēlonības noskaidrošanas nepieciešamība: katram jāatlīdzina zaudējumi, ko viņš ir nodarījis.⁵⁹ Līdz ar to ir redzams, ka tiesību aizsardzības līdzekļos cēloniskais sakars savā ziņā ir paredzēts.

Nevar uzskatīt, ka viss, kas ir minēts Latvijas juridiskajā zinātnē vai tiesu praksē par cēloņsakarību, ir absolūts un nepapildināms. Līdz ar to noteikti ir jāraugās, kā šis jautājums ir regulēts citās valstīs un kā to ir mēģinājuši regulēt un risināt tiesību zinātnieki ārvalstīs. Runājot par cēlonību, Dr.iur. V. Mantrovs ir pamatoti norādījis⁶⁰, ka faktiski cēlonības jautājums, līdzīgi kā deliktatbildība vispār, Eiropas līmenī dažādās valstīs ir regulēti daudz un dažādos veidos, līdz ar to var pētīt, kurš attiecīgais risinājums būtu labāks, jo vienotas nostājas šajā ziņā nav. Autoram, analizējot cēloņsakarību, ir jāsecina, ka, piemēram, Francijā pastāv viens cēloņsakarības koncepts, Vācijā – citāds, savukārt Lielbritānijā ir vēl cits cēloņsakarības koncepts. Lai arī šīs valstis pēc būtības izmanto vienu un to pašu testu, lietas tiek izskatītas pat diametrāli pretēji, jo *sine qua non* tests katrā valstī tiek papildināts ar citām formulām, kas aizpilda robos lietās, kurās vispārīga *sine qua non* testa pielietošana nebūtu saprātīga vai loģiska.

Ir jāmin, ka cēlonības jautājumus ir jau mēģināts risināt un kvalificēt arī doktrinālajā dokumentā *Eiropas deliktu tiesību principi (EDTP)*, ar kuru praksē tiek risināts šis jautājums. Lai arī minētais dokuments sniedz zināmu ieskatu attiecīgos jautājumos un palīdz pilnveidot doktrīnu,

⁵⁶ Steel S. Proof of Causation in Tort Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, p. 37-38

⁵⁷ Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937.gada 26.februāris, Nr.46

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Torgāns K. Civillikuma Saistību tiesību daļas modernizācijas nepieciešamība un aktuālo privāttiesiskā regulējuma tendenču (UNIDROIT, ELTP) iespējamā ietekme uz Civillikuma Saistību tiesību daļas modernizāciju. Rīga, 2007, Pieejams: at.gov.lv/files/uploads/.../7.../lv_documents_petijumi_Saistibutiesibas.doc [Aplūkots: 2016. gada 26. novembrī]

⁶⁰ Mantrovs V. Cēloniskā sakara izpratnes jautājumi civiltiesību kontekstā. Jurista vārds. 2016. gada 29. martā, Nr. 13 (916)

taču nevar uzskatīt, ka Eiropas deliktu tiesību principi būtu visaptverošs dokuments, kurš nebūtu pilnveidojams (plašāk par Eiropas deliktu tiesību principiem skatīt 3. nodaļā).

Civiltiesiskās atbildības kontekstā cēlonība ir jākonstatē visos gadījumos. Nedaudz var mainīties tikai tas, starp ko tajā vai citā atbildības modelī šī cēlonība ir konstatējama. Tātad pēc vispārējā principa ir jāatsaucas uz CL 1635. un 1779. pantu⁶¹, no kuriem izriet, ka cēlonība ir saikne starp attiecīgo darbību vai bezdarbību jeb, konkrētāk, prettiesisko rīcību un attiecīgajām kaitīgajām sekām.

Ja analizē nedaudz konservatīvākus atbildības modeļus, tad ir jāvērtē stingrā jeb tiešā atbildība, atbilstoši kurai cēlonība ir jākonstatē, piemēram, pie paaugstinātas bīstamības avota iespējamās iedarbības. Respektīvi, ir jākonstatē tieša saikne starp paaugstinātas bīstamības avota (cilvēka pārziņā esošu) iedarbību un konkrēto kaitējumu. Tātad gadījumos, kas ir saistīti ar paaugstinātas bīstamības avota iespējamo iedarbību, cēlonība nav konstatējama starp iespējamo prettiesisko rīcību un kaitīgajām sekām, bet gan starp paaugstinātas bīstamības avotu iedarbību un konkrētajām kaitīgajām sekām. Arī šādos gadījumos cēlonība joprojām ir jākonstatē, tikai mainās objekti, kuriem ir attiecīgā saikne.

Jautājums varētu rasties par to, vai tiesas spēj cēlonisko sakaru pietiekami identificēt. Varētu izvirzīt hipotēzi, ja tiesa nespēj identificēt cēloņsakarības jautājumus, tad tiesa nespēj efektīvi atrisināt arī attiecīgos strīdus. Ne tikai ārvalstu tiesu praksē, bet arī Latvijas tiesu praksē ir saskatāma tendence, ka tiesas bieži vien šādus strīdus atrisina pēc taisnīguma principa vai arī vadoties noloģikas prasībām, taču neņem vērā cēloņsakarības teorijas kā tādas. Tas savukārt norāda uz to, ka tiesas pašas izvēlas, pēc kādas metodoloģijas atrisināt cēloņsakarības jautājumus, jo tiesas bieži vien nespēj īsti identificēt cēlonisko saikni starp prettiesisko rīcību un kaitīgajām sekām.

Darba autors nevar piekrist Dr. iur. V. Mantrovam attiecībā uz to, kā Latvijas tiesas vērtē cēlonisko sakaru. Skatoties no tiesu prakses piemēriem, kas ir pieejami Latvijā, un, salīdzinot šos piemērus ar citu valstu tiesu praksi, ir jāsecina, ka cēloņsakarībai Latvijas privāttiesībās ir vēl ļoti jāattīstās. Lai arī cēloniskais sakars kā viens no atbildības priekšnoteikumiem tiek vērtēts faktiski visās tiesvedības lietās, taču lietās, kas ir saistītas ar deliktu tiesībām, pamatā aprobežojas ar konstatējumu, ka cēloniskais sakars pastāv (ja vien atbildētājs nepierāda pretējo). Kā jau tika norādīts iepriekš, diemžēl vienotas un konsekventas pieejas Latvijas tiesu praksē attiecībā uz cēloņsakarības konstatēšanu diemžēl nepastāv.

⁶¹ Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937.gada 26.februāris, Nr.46

Neskatoties uz to, ka cēlonībai ir būtiska nozīme deliktu tiesībās, taču, kā tas apgalvots Dr.iur. V. Mantrova rakstā “*Cēloniskā sakara izpratnes jautājumi civiltiesību kontekstā*”, cēlonība ir svarīga arī līgumtiesībās, piemēram, vērtējot iespējamās gribas trūkumus un to ietekmi uz tiesiskā darījumā spēkā esamību. Proti, ja ir nepieciešams izvērtēt, vai attiecīgais darījums nav noslēgts maldības vai spaidu ietekmē, ir jānoskaidro ne tikai pats maldības vai spaidu fakts, bet arī tas, vai tieši maldība vai spaidi ir bijis tas faktors, kas ir ietekmējis attiecīgā darījuma noslēgšanu. Mūsdienu modernajās civiltiesībās, vērtējot cēloņsakarību un tās radīto seku apjomu, uz kuru attiecas personas atbildība, tās darbība tiek ierobežota ar tām sekām, ko minētā persona varēja un viņai vajadzēja paredzēt līguma slēgšanas brīdī. Šī pieeja ir cieši saistīta ar zaudējumu paredzamības pieeju.⁶² Latvijas Republikas Civillikums *expressis verbis* ilgu laiku neparedzēja zaudējumu paredzamības principu. Tā vietā, nosakot atlīdzināmo zaudējumu apmēru, pārsvarā tika piemērota jeb pielietota cēloņsakarības teorija (Civillikuma 1635., 1773., 1774 un 1776. panti).⁶³ Doktrīnā pastāv atklāts jautājums, vai šī zaudējumu paredzamība un adekvātuma teorija ietilpst vainas analīzē, vai arī cēloņsakarības analīzē.

Ir jānorāda, ka attiecībā uz pierādīšanu tiesu praksē mēdz būt situācijas, ka prasītājam nav iespējams pierādīt, kurš no atbildētājiem izraisījis tiesību aizskārumu, jo tādus pierādījumus prasītājs nevar iegūt. Līdz ar to daudzas ārvalstu tiesas vērtē varbūtības (iespējamības) pakāpi.

Latvijas Civilprocesa likuma (turpmāk tekstā – CPL) 92. pants⁶⁴ nosaka, ka “pierādījumi ir ziņas, uz kuru pamata tiesa nosaka tādu faktu esamību vai neesamību, kuriem ir nozīme lietas izspriešanā”. CPL 93. panta pirmā daļa savukārt nosaka, ka “katrai pusei jāpierāda tie fakti, uz kuriem tā pamato savus prasījumus vai iebildumus. Prasītājam jāpierāda savu prasījumu pamatotība. Atbildētājam jāpierāda savu iebildumu pamatotība.” No minētajām tiesību normām ne tikai izpaužas civilprocesuālās sacīkstes princips, bet tās arī izvirza prasību, ka tiesai savs vērtējums ir jābalsta uz faktiem. Līdz ar to, ja rastos situācija, ka prasītājs nevar pierādīt, kurš no atbildētājiem izraisījis tiesību aizskārumu, prasība, visticamāk, tiktu noraidīta.

Autors uzskata, ja ir pierādīts, ka kaitējumu izraisījis viens no vairākiem cēloņiem, taču nav pierādāms, kurš konkrētais cēlonis izraisījis kaitīgās sekas, tad tiesām šādos gadījumos nevajadzētu izmantot vispārējos pierādīšanas principus, bet gan vajag balstīt faktus uz varbūtības pamata. Šāds

⁶² Kārklīņš J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, Rīga: 2006. Pieejams: http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/290/Karklins_J_Latvijas_ligumtiesibu_modernizacijas_2006.pdf; jsessi onid=A05AA1DD0AD253BAF80542923959A630?sequence=1 [Aplūkots: 2016. gada 20. decembrī]

⁶³ Turpat.

⁶⁴ Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis. 1998. 3.novembris. Nr. 326/330 (1387/1391).

izņēmums (no CPL 92. panta), protams, būtu jāizmanto tikai situācijās, kad kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi, bet nav precīzi novērtējams, kurš cēlonis izraisījis kaitīgās sekas.

2. CĒLONISKAIS SAKARS, JA IR KONSTATĒJAMI VAIRĀKI CĒLOŅI

2.1 “Vairāku cēloņu” teorijas problemātika

Doktrīnā ir izteikts viedoklis, ka visās ārvalstu deliktu tiesībās *sine qua non* tests saskaras ar grūtībām, analizējot situācijas, kad kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi. Pastāv uzskats, ka stingra *sine qua non* testa pielietošana šādās lietās noved pie pretrunīgiem vai nepieņemamiem secinājumiem, kā arī risinājumiem, kas pārkāpj veselo saprātu.⁶⁵

Pastāv gadījumi, kad kaitējums rodas vairāk nekā no viena cēloņa, un visi cēloņi kopā veicina gala rezultātu (kaitējumu). Šeit ir jānorāda, ka “cēloni” nevar jaukt ar “iemeslu”, jo tie ir savstarpēji nošķirami jēdzieni, no kuriem “iemesls” apzīmē cilvēka gribas izpausmi, bet. “cēlonis” – parādību, kas nepieciešami rada, nosaka citu parādību. Tā, piemēram, Pirmā pasaules kara iemesls bija Francijas prinča Franča Ferdinanda noslepkavošana, bet kara cēloņi rodami valstu ekonomisko interešu konfliktā.

Situācijā, kad kaitējums rodas no diviem vai vairākiem cēloņiem, cēloņi var būt „vienlaicīgi” (pastāv tajā pašā laikā) vai „secīgi” (darbojas viens pēc otra), bet tie visi apvienojas vienā kopējā izveidotā kaitējumā. Tātad galvenais jautājums, kas rodas šādā situācijā, ir par to, kurš no attiecīgajiem cēloņiem ir atbildīgs par radīto tiesību aizskārumu.⁶⁶ 21.gs. tehnoloģiskais progress mūsdienu pasaulē ir izveidojis pārmaiņas arī deliktu tiesībās, veicinot tādu situāciju rašanos, kurās vairs nav tikai viens cietušais (jeb prasītājs nostādīts pret vienu atbildētāju), bet gan pastāv vairāki faktori (cēloņi), kuri ir izraisījuši vienu kopīgu kaitējumu (jeb prasītājs ir nostādīts pret vairākiem atbildētājiem).⁶⁷ Gadījumos, kuros ir saskatāmi vairāki cēloņi (dubultā cēloņsakarība, vairāki vienlaicīgi cēloņi u.tml.), vērtē *sine qua non* testa noderīgumu un atbilstību deliktu tiesībām, tādēļ šis tests nevar tikt pielietots tiesā mehāniski, balstoties uz loģikas iezīmēm.⁶⁸

Jautājumu loks, ko izvirza cēloņsakarības prasība ar vairāku cēloņu esamību, vismaz konceptuāli ir jo īpaši grūti risināms. Iemesls ir tāds, ka, piemērojot standarta cēloņsakarības kritērijus – pamatojoties uz prasību pēc nepieciešamības (“*but for*” un *sine qua non* testa) lietās,

⁶⁵ Samuel F., Pierre D. Overdetermined causation cases, contribution and the Shapley value, 91 Chi.-Kent. L. Rev. 637, 2016. Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4122&context=cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

⁶⁶ Gandomkar H., Bagheri P. Comparative Study of Multiple Causation in the Iranian and Malaysian Tort Law. 2016. Pieejams: <https://www.esciencecentral.org/journals/comparative-study-of-multiple-causation-in-the-iranian-and-malaysiantort-law-2375-4435-1000134.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

⁶⁷ Elyas N. Mohammad N., Azadeh M. Attribution of Liability among Multiple Tortfeasors under Negligence Law: Causation in Iran and England. Canadian Center of Science and Education, Journal of Politics and Law, Vol.9, No. 7., 2016, p. 221.

⁶⁸ Deakin S., Johnston A., Markesinis B. Markesinis and Deakin's Tort Law. United Kingdom, OUP Oxford, 7 editions, 2012, p. 106.

kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi – šie testi nespēj sniegt saskaņotas un visaptverošas atbildes.⁶⁹ Tipiskākais piemērs, kas būtu attiecināms uz šo problemātiku, ir šāds: divi ugunsgrēki, kurus ir izraisījušas divas personas A un B, saplūst vienā ugunsgrēkā. Attiecīgais ugunsgrēks iznīcina prasītājam piederošo ēku. Pat ja A nebūtu izraisījis ugunsgrēku, ēka būtu cietusi tikpat lielā apmērā no B izraisītā ugunsgrēka. Līdz ar to A izraisītais ugunsgrēks nav uzskatāms par *sine qua non* cēloni. Tāpat var teikt arī par B izraisīto ugunsgrēku, tas ir, arī B izraisītais ugunsgrēks nav uzskatāms par *sine qua non* cēloni, jo pietiktu ar A izraisīto ugunsgrēku, lai nodedzinātu prasītājam piederošo nekustamo īpašumu.⁷⁰ Šādā situācijā *sine qua non* testa piemērošana varētu attaisnot abas personas, kuras veica prettiesiskās rīcības, ja ir konstatējams, ka katrs prettiesiski izraisītais ugunsgrēks pats par sevi bija pietiekams iemesls ēkas sadegšanai ēku. Attiecīgā testa piemērošana šādās lietās noved pie paradoksa: uzskats, ka neviens no abiem likumpārkāpējiem nav atbildīgs, pārkāpj veselo saprātu un taisnīguma principu. Šī problēma izskaidro, kāpēc juridiskajā doktrīnā un tiesu praksē ir mēģināts izstrādāt plašākas ievirzes par *sine qua non* vai “*but for*” testu.⁷¹ Līdz ar to ir secināms, ka gadījumā, ja kaitīgās sekas varēja izraisīt nevis viens, bet vairāki cēloņi vai apstākļi, cēloniskā sakara noteikšana kļūst sarežģītāka, jo starp šiem cēloņiem nepieciešams atrast tieši to cēloni, kas radījis kaitīgās sekas (vai arī atrast, kuri ir līdzvērtīgi cēloņi). Šādos gadījumos jānosaka ne vien cēloņi, kas izraisīja kaitējumu, bet arī tas, kurš no cēloņiem ir novedis pie kaitīgajām sekām. Proti, jāierobežo cēloniskais sakars ar vienu noteiktu cēloni vai cēloņiem, kas ir tiešā saistībā ar nodarītajām kaitīgajām sekām.⁷²

Meklēt faktisko cēloni starp dažādiem citiem faktoriem ir ļoti sarežģīti un grūti. Pieņemsim, gājējs steidzoties šķērso ielu. Neuzmanīgs autovadītājs, kura mašīnai ir tehniski defekti (nedarbojas bremžu sistēma), notriec šo gājēju. Ātrā palīdzība negadījuma vietā ierodas ar lielu nokavēšanos, jo iela bijusi bloķēta cita nesaistīta ceļu satiksmes negadījuma rezultātā. Iepriekšminēto apstākļu dēļ ievainotā persona slimnīcā tiek nogādāta ar lielu novilcināšanos, savukārt ārsts un medmāsa attiecīgajā situācijā nespēj sniegt profesionālu medicīnisko palīdzību, jo nav pietiekami apmācīti,

⁶⁹ Samuel F., Pierre D. Overdetermined causation cases, contribution and the Shapley value, 91 Chi.-Kent. L. Rev. 637, 2016. Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4122&context=cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² Mantrovs V. Cēloniskā sakara problēmjaudājumi civiltiesību kontekstā. Jurista Vārds. 2016. gada 19. aprīlis, Nr. 16 (919), 23 lpp.

lai operētu pacientu ar esošajām traumām, turklāt slimnīcai nav pietiekams aprīkojums sarežģītu operāciju veikšanai. Visu iepriekš minēto cēloņu rezultātā cietusī persona nomirst.⁷³

Šeit rodas ļoti svarīgs jautājums, kurš ir vainojams pie personas nāves? Un, ja tiek noteiktas vairākas atbildīgās personas, kā šie atbildētāji nes šo atbildības nastu (atbild dalīti vai solidāri, cik lielā apmērā atbild katrs atbildētājs u.tml.)? Šādos gadījumos, it īpaši, ja ir konstatējami vairāki neatkarīgi cēloņi, prasītājam ir praktiski neiespējami pierādīt, ka attiecīgais kaitējums nebūtu iestājies, ja nebūtu notikusi atbildētāja prettiesiskā rīcība. Vēl jo vairāk, prasītājam ir faktiski neiespējami pierādīt, ka viņš vai viņa būtu labākā stāvoklī, ja nebūtu noticis attiecīgais nodarījums. Līdz ar to ārvalstu tiesu prakses un doktrīnas ir nākušas pie slēdziena, ka ņemot vērā to, ka īpašos gadījumos *sine qua non* tests nav izpildāms, cēloņsakarība ir uzskatāma par pierādītu, ja atbildētāja nolaidība ir *būtiski* veicinājusi kaitējuma rašanos.⁷⁴ Taču, atzīstot šo secinājumu par pareizu, ir jāatsakās no *sine qua non* principa piemērošanas lietās, kurās tas nestrādā, un, līdz ar to, šis princips ir jāizstāj ar “būtiski veicinošā cēloņa” testu.

Autors uzskata, ka atbilstošāks risinājums būtu ar *sine qua non* testu nošķirt nenožīmīgos cēloņus, un tad turpināt strādāt ar palikušajiem cēloņiem, izmantojot būtiskā faktora testu. Tas nozīmē, ka attiecīgais tests paliek kā sākuma etaps cēlonības noskaidrošanā, taču brīdī, kad tas jūtami nespēj rast risinājumu attiecīgajā lietā, tiek pielietota cita formula.

Lai panāktu labākus un pārlicinošākus risinājumus attiecīgajās deliktu lietās, šo tēmu ir plaši analizējuši juridiskie zinātnieki gan romāņu-ģermāņu tiesību saimē, gan anglosakšu tiesību saimē. Piemēram, *Richards Wrights*, pamatojoties uz *Hart, Honore un Mackie* uzskatiem, ASV izstrādāja *NESS* testu (jāraugās pēc nepieciešamā cēloņa)(detalizētāk tiks aplūkots nākamajā apakšnodaļā), lai rastu risinājumu šīm pretrunām.⁷⁵ Citi, piemēram, *Jane Stapleton*, uzskata, ka deliktu tiesībām (un ne tikai) ir jāplešas tālāk un ir nepieciešams modificēt *sine qua non* testu (cēloņsakarības nepieciešamās prasības).⁷⁶ Vēl citi tiesību teorētiķi šaubās, ka cilvēka prāts jebkad

⁷³ Gandomkar H., Bagheri P. Comparative Study of Multiple Causation in the Iranian and Malaysian Tort Law. 2016. Pieejams: <https://www.esciencecentral.org/journals/comparative-study-of-multiple-causation-in-the-iranian-and-malaysiantort-law-2375-4435-1000134.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

⁷⁴ David H., McCague W.P., Yaniszewski P.F. Proving Causation where the But For test in unworkable, 2005. Pieejams: http://mccagueborlack.com/uploads/articles/43/hd-pm-py_proving-causation.pdf?1299245845 [Aplūkots: 2017. gada 15. martā]

⁷⁵ Samuel F., Pierre D. Overdetermined causation cases, contribution and the Shapley value, 91 Chi.-Kent. L. Rev. 637, 2016. Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4122&context=cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

⁷⁶ Stapleton J. Choosing what we mean by “Causation” in the Law, 2008. Pieejams: <http://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3773&context=mlr> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

varētu aptvert visu to dažādību, kas ir iestrādāts cēloņsakarības elementā.⁷⁷ Lielākoties rodas uzskats, ka tajos gadījumos, kad kaitīgās sekas ir vairāk nekā viena cēloņa rezultāts, *sine qua non* tests kļūst par neadekvātu tiesību rīku.⁷⁸

Darba autors turpmākās apakšnodaļas ietvaros norādīs, ka no cilvēku apziņas ir jāizslēdz uzskats, ka katra deliktu lieta vispārīgi sastāv tikai no viena kaitējuma izraisošā cēloņa un no viena atbildētāja. Brīdī, kad lietā sāks figurēt apstākļi, ka kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi, kā arī būs saskatāmi vairāki atbildētāji, tiesām nāksies saskarties ar visai kompleksu problemātiku, kā starp atbildīgajām pusēm sadalīt zaudējumus par nodarīto kaitējumu. Tādējādi tiks sasniegts mērķis pilnveidot prasību pēc taisnīguma, efektivitātes un objektīvas sadales atbilstoši vainai lietās, kur ir saskatāmi vairāki cēloņi.⁷⁹

Cēloņsakarībai, ja ir konstatējami vairāki cēloņi, ir vairāki izpausmes veidi, un tās daudzveidīgā daba ilustrē grūtības, kas saistītas ar šo koncepciju:

1) *cēloņi, kuri darbojas vienlaicīgi un kopīgi, rada kaitējumu*. Piemērs: trīs spēcīgi vīri nostumj prasītājam piederošo automašīnu no ceļa, kas ievēlas upē. Kurš no šiem vīriem būs atbildīgs, ja attiecīgais rezultāts būtu sasniedzams, izmantojot tikai divu vīru fizisko spēku?⁸⁰

2) *divi vai vairāki faktori apvienojas kopā, lai radītu kaitējumu, bet katrs cēlonis patstāvīgi var izveidot tādu pašu rezultātu*. Piemērs: maģistra darbā iepriekšminētais gadījums ar diviem ugunsgrēkiem;

3) *dažreiz – dažādi faktori, ne vienmēr darbojoties vienlaikus, var radīt bojājumus, un neviens no viņiem, darbojoties atsevišķi, nevar radīt šo pašu rezultātu*. Piemērs: maģistra darbā iepriekšminētais gadījums ar gājēju, kurš cieta ceļu satiksmes negadījumā;

4) *dažreiz – cēloņi darbojas pakāpeniski, tas ir, dažādos laikos;*

5) *dažreiz – divi vai vairāki faktori var izraisīt bojājumus, bet nav skaidrs, kurš no šiem faktoriem ir radījis kaitējumu*. Piemērs: divi mednieki reizē izšauj, kā rezultātā trāpa un savaino

⁷⁷ Samuel F., Pierre D. Overdetermined causation cases, contribution and the Shapley value, 91 Chi.-Kent. L. Rev. 637, 2016. Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4122&context=cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

⁷⁸ Card R., Murdoch J., Murdoch S. Real Estate Management Law. United States, Oxford University Press Inc., New York, 2011, p. 276.

⁷⁹ James S., Kelli E. Liability for Construction Defects That Result from Multiple Causes, 2015. Pieejams: <https://cgsp LLC.com/wp-content/uploads/2016/02/Liability-for-Construction-Defects-C0048268xA68CB.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 14. martā]

⁸⁰ Gandomkar H., Bagheri P. Comparative Study of Multiple Causation in the Iranian and Malaysian Tort Law. 2016. Pieejams: <https://www.esciencecentral.org/journals/comparative-study-of-multiple-causation-in-the-iranian-and-malysiantort-law-2375-4435-1000134.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

prasītāju. Tomēr pat pēc ekspertīzes noteikšanas nav iespējams pierādīt, kurš no medniekiem trāpīja prasītājam.⁸¹

Pamatā ārvalstu deliktu tiesības izšķir trīs “vairāku cēloņsakarības koncepcijas” veidus: 1) vairāki secīgi cēloņi; 2) vairāki vienlaicīgi cēloņi; 3) vairāki neatkarīgi cēloņi.

Vairāki secīgi cēloņi – situācijās, kurās pastāv divi vai vairāki secīgi cēloņi, ir jānoteic faktiskais zaudējumu izraisošais cēlonis (zaudējumi, kuri seko viens aiz otra un tiek radīti atsevišķos nepastarpinātos gadījumos). Primāri šādās situācijās kā pamatnoteikums kalpo tas, ka pirmais cēlonis laikā tiek uzskatīts par “juridiski rezolutīvo” vienību, kas ir kā izslēdzošais no visiem pārējiem cēloņiem.⁸² Ar šo cēloņsakarības formu ārvalstu tiesu prakses saskaras visbiežāk. Piemērs: (*Performance Cars Ltd v Abraham lieta*)⁸³ atbildētājs A sabojāja prasītāja mašīnu tādā apjomā, ka to bija nepieciešams pārkrāsot. Divas nedēļas iepriekš prasītājs bija iekļuvis vēl citā ceļu satiksmes negadījumā, kurā vainīgs bija B un kura rezultātā mašīnu jau bija nepieciešams pārkrāsot. Minētā apstākļa dēļ tiesa uzskatīja, ka atbildētāju nevar atzīt par vainīgu mašīnas sabojāšanā, jo B bija atzīstams par vainīgu bojājumu nodarīšanā pilnā apmērā, un prasītājs nevar atgūt to pašu zaudējumu summu divreiz. Jautājums, kas radās tiesai, bija – *kuram no atbildētājiem bija jāsedz attiecīgie zaudējumi, vai varbūt arī abiem atbildētājiem ir jāatbild solidāri?* Tiesa lēma, ka par attiecīgo zaudējumu atlīdzināšanu ir atbildīgs pirmais atbildētājs, bet A ir atbrīvojams no jebkādas atbildības. Šādās un līdzīgās lietās bieži tiek uzsvērts termins “*manifest injustice*”, kas nozīmē “*acīmredzama netaisnība*”, kas kalpo par pamatu, piemēram, iepriekšminētajam tiesas lēmumam.

Vairāki vienlaicīgi cēloņi – gadījumos, kad pastāv divi vai vairāki cēloņi, kuri notiek vienlaicīgi, ir faktiski neiespējami noteikt, kurš no šiem cēloņiem izraisīja attiecīgās negatīvās sekas. Tas ir problemātiski, jo prasītājam ir jāpierāda, kurš no šiem cēloņiem izraisīja attiecīgās negatīvās sekas. Pēc vispārējiem principiem prasītājam ir pienākums pierādīt, ka attiecīgais cēlonis ir vismaz par 50 % vairāk (no kopējiem 100 %) nodarījis attiecīgo kaitējumu, nekā otrs cēlonis.⁸⁴ Līdz ar to situācijās, kurās ir divi cēloņi, prasītājam pierādīšanas pienākumu ir faktiski neiespējami

⁸¹ Gandomkar H., Bagheri P. Comparative Study of Multiple Causation in the Iranian and Malaysian Tort Law. 2016. Pieejams: <https://www.esciencecentral.org/journals/comparative-study-of-multiple-causation-in-the-iranian-and-malysiantort-law-2375-4435-1000134.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

⁸² Card R., Murdoch J., Murdoch S. Real Estate Management Law. United States, Oxford University Press Inc., New York, 2011, p. 276.

⁸³ 1961. gada 26 jūlija spriedums lietā *Performance Cars Ltd v Abraham* [1962] 1 QB 33

⁸⁴ Swisher P.N. Causation Requirements in Tort and Insurance Law Practice: Demystifying Some Legal Causation Riddles. University of Richmond, 2007, p. 25.

izpildīt. Šādos gadījumos ārvalstu tiesu prakses parasti izmanto “būtiskā faktoru” testu, kad divi vai vairāki cēloņi apvienojas, lai radītu vienu kopēju kaitējumu.⁸⁵

Situācija – persona A pusnaktī ceļa vidū novieto savu kravas automašīnu, neatstājot iedegtas gaismas. Persona B šo mašīnu nepamana, kaut arī to bija iespējams izdarīt, kā rezultātā notika ceļu satiksmes negadījums. Šis ceļu satiksmes negadījums notika personas A un personas B nevērīgas neuzmanības rezultātā.⁸⁶

Cits piemērs – dzirkstele, kas izveidojusies no braucošas lokomotīves, pāraug meža ugunsgrēkā. Lokomotīves izraisītais ugunsgrēks apvienojas ar kādu citu nezināmu ugunsgrēku, kā rezultātā tiek nodedzināts A nekustamais īpašums. Jebkurš no šiem diviem ugunsgrēkiem vien jau būtu bijis pietiekams, lai nodedzinātu A piederošo nekustamo īpašumu (tas izriet no *Kingston v. Chicago & N.W.Ry.* lietas). Tiesa lēma, ka katrs no nolaidīgās rīcības veicējiem, ja tie ir divi (iespējams arī vairāki, jo nebija zināms, kurš/kuri izraisīja otru ugunsgrēku), ir individuāli atbildīgi par radīto kaitējumu un tiem ir jāatlīdzina zaudējumi pilnā apmērā. Pat, ja nebija zināms, kurš izraisīja otro ugunsgrēku, lokomotīves īpašnieks ir atbildīgs par visu kaitējumu. Autoraprāt, piemērā minētās situācijas rezultāts varētu būt arī diametrāli citādāks, ja ar lokomotīves izraisīto ugunsgrēku nebūtu bijis pietiekami, lai nodedzinātu prasītāja nekustamo īpašumu. Vēl jo vairāk, ja lokomotīves izraisītais ugunsgrēks būtu spējis sabojāt tikai kādu daļu no prasītāja nekustamā īpašuma, tad tiesa visticamāk savu spriedumu balstītu uz *varbūtības pamata*, nosakot dalītu atbildību starp atbildētājiem, kas novestu pie rezultāta, ka katram atbildētājam būtu *proporcionāli* jāatlīdzina tie zaudējumi, kurus tas uz varbūtības pamata iespējams bija radījis.

Vairāki neatkarīgi cēloņi – divi vai vairāki faktori apvienojas kopā, lai radītu kaitējumu, bet katrs cēlonis patstāvīgi var novest pie tāda paša rezultāta. Ja divas vai vairākas puses savas nolaidīgās rīcības rezultātā ir kopīgi radījušas negatīvās sekas jeb zaudējumus, tad, pēc vispārējā principa, pat, ja viena persona būtu spējusi izdarīt šādu pašu zaudējumu, abas personas tik un tā pie nodarītā kaitējuma ir vainojamas līdzvērtīgi, jo katra puse var tikt uzskatīta par noteicošo apstākli attiecīgo seku radīšanā, līdz ar to abas puses ir juridiski atbildīgas par zaudējumiem.

Tomēr tiesību teorētiķi uzskata, ka tas tā nevar tikt paredzēts, jo jebkura veida cēlonis, neatkarīgi no tā, vai tas būtu viens cēlonis vai vairāki cēloņi, jau tiek ietverts *sine qua non* testā. Respektīvi, ja netiek pielietots vai arī notiek atteikšanās no šī testa, tad var teikt, ka notiek arī

⁸⁵ Brennan C. *Concentrate Tort Law*. Second Edition. United Kingdom, Oxford University Press, OX2 6DP, 2013, p. 74.

⁸⁶1966. gada 13. jūnija spriedums lietā *Hill v. Edmonds*, 26 A.D.2d 554, 270 N.Y.S.2d 1020 (1966)

atteikšanās no cēloņsakarības elementa kā tāda.⁸⁷ Autors šādam viedoklim nepiekrīt, jo, izmantojot vienu vienīgu *sine qua non testu*, nav iespējams nonākt pie taisnīga un loģiska secinājuma šāda veida lietās.

Tā kā mūsdienu tehnoloģijas strauji attīstās, iespējamība, ka šādas lietas radīsies arī turpmākā nākotnē, ir liela. Skrupulozi pieturoties pie viena principa, deliktu tiesības neviens sabiedrībai pārlicību, ka tai būs tiesības saņemt kompensāciju par radušo kaitējumu. Šeit gan var rasties jautājums, kā būtu risināmas situācijas, kad vairākas darbības katra par sevi varēja būt pietiekams kaitējuma cēlonis, bet nav zināms un nav iespējams noteikt, tieši kura darbība kaitējumu radīja. Šāda veida lietās ārvalstu prakses vērtējums ir visai atšķirīgs, taču lielākoties tiek likts uzsvars, ka katra no šīm rīcībām ir uzskatāma par kaitējuma cēloni, kā rezultātā visi atbildētāji būs solidāri atbildīgi. Te gan var rasties jautājums – vai ir taisnīgi likt atbildēt (atlīdzināt zaudējumus) personai, kura “iespējams” nemaz nav vainīga? Vai šajā gadījumā netiek pārkāpti vispārējie pierādīšanas principi (tiesas balstās uz varbūtības un iespējamības pakāpēm)? Autors norāda, ka vairāku neatkarīgu cēloņu lietās prevalē cietušā intereses, līdz ar to abas rīcības ir uzskatāmas par cēloni kaitējumam, ja tās bija pietiekami patstāvīgas, lai radītu attiecīgo kaitējumu. Nevar būt situācija, ka cietušais nesaņem atlīdzinājumu par acīmredzamu netaisnību.

Vēl ir jāmin “iejaucšie” cēloņi (angļu val. – *intervening causes or superseding cause*) – cēlonis, kurš iejaucas, ir iesaistīts cēloņsakarības ķēdē ar sākotnēji izraisīto nolaidīgo rīcību A. Ja cēlonis, kurš iejaucas, ir paredzams, tad cēloņsakarības ķēde nav bojāta un A ir atbildīgs. Tomēr, ja šis cēlonis nav paredzams, tad lūst cēloniskā ķēde starp sākotnējo prettiesisko rīcību un kaitējumu B.⁸⁸

Tomēr vislielākās problēmas ir novērojamas lietās, kurās ir saskatāms cēlonis, kurš ir izraisījis kaitējumu, bet kuru nevar uzskatīt par vainojamu rīcību, taču tai pat laikā ir saskatāms arī cēlonis, kurš ir radies no pienākuma nepildīšanas. Šādā situācijā rodas kaitējums, kurš ir radies šo abu cēloņu rezultātā. To vislabāk var ilustrēt šādi: 1) lietā figurē persona ar galvas smadzeņu traumu, kas daļēji radusies prasītāja slimības dēļ (nav atbildētāja nolaidīgās rīcības rezultāts), kā arī galvas smadzeņu trauma ir pasliktinājusies novēlotas ārstēšanas rezultātā. Abi cēloniskie faktori darbojas kopīgi un rezultējas ar galvas smadzeņu traumu; vai 2) prasītājam plaušu slimība radusies, darba vietā ieelpojot putekļus. Lai gan šo putekļu ieelpošana nav saistīta ar kādas citas personas

⁸⁷David H., McCague W.P., Yaniszewski P.F. Proving Causation where the But For test is unworkable, 2005. Pieejams: http://mccagueborlack.com/uploads/articles/43/hd-pm-py_proving-causation.pdf?1299245845 [Aplūkots: 2017. gada 14. martā]

⁸⁸Brennan C. Concentrate Tort Law. Second Edition. United Kingdom, Oxford University Press, OX2 6DP, 2013, p. 75.

nolaidīgo rīcību, tomēr prasītājs ieelpoja arī tādus (azbestu saturošus) putekļus, kas radās citas personas nolaidīgās rīcības rezultātā.⁸⁹ Šādi piemēri galvenokārt attiecas uz ārstniecības iestāžu nolaidību un industriālo slimību prāvām. Tā, piemēram, pirmajā gadījumā Lielbritānijas pirmās instances tiesa secināja (lieta *Bailey v Ministry of Defence – 2008*), ka atbildētājam ir jāpierāda, ka viņa rīcība nav *sine qua non* cēlonis (šeit var saskatīt to, ka tiesas pārnes pierādīšanas nastu uz atbildētāju, kas ir visai jauns koncepts pat ārvalstu deliktu tiesībās). Ja atbildētājs to nespēj pierādīt, tad atbildētājs ir atbildīgs un viņam ir jāatlīdzina visi zaudējumi. Apelācijas instances tiesa savukārt norādīja, ka atbildētājs ir atbildīgs par kaitējumu, ja tas “būtiski” veicināja kaitējuma rašanās risku. Tāpat tiesa noraidīja atbildētāja lūgumu sadalīt atbildību proporcionāli, jo uzskatīja, ka atbildētājs ir atbildīgs par visu kaitējumu kopumā.

Autors uzskata, ka šādā situācijā atbildētājam tomēr būtu jānes atbildība pa daļām un jāsedz zaudējumi proporcionāli varbūtībai, kādā tas ar savu rīcību ir “būtiski” ietekmējis kaitējuma rašanos. Ja nav iespējams izvērtēt, cik procentuāli šāda varbūtība pastāv, tad, vai nu atbildības nasta būtu jāsadala vienādās daļās, vai arī būtu jāatbild solidāri. Šajā gadījumā tiesai būtu jāizvēlas viens no šiem risinājumiem.

No iepriekšminētā ir secināms, ka praksē var būt sastopamas tādas lietas, kurās nav skaidri nosakāms, vai kaitējums ir radies no viena cēloņa, vai no vienas prettiesiskās rīcības, ko izraisīja viena puse. Kaitējuma izraisītie cēloņi bieži tiek apstrīdēti no potenciālo atbildētāju puses, kuri līdz ar to noliedz atbildību par konkrēto kaitējumu un dažos gadījumos pat vaino citus, tai skaitā, arī cietušo pusi. Cietušās puses izraudzīts eksperts var secināt, ka attiecīgais kaitējums ir radies no vairākiem cēloņiem, kurus ir izraisījušas vairākas puses. Šādā situācijā prasītājam ir jāizlemj, vai celt prasību pret vairākiem atbildētājiem, vai arī veikt tādus pasākumus, lai saglabātu savas tiesības vērsties pret šīm potenciāli atbildīgajām personām atsevišķi. Šāda veida lietas parasti tiek dēvētas par “vairāku cēloņsakarību” lietām.⁹⁰

Ārvalstu tiesu praksē ir novērojami arī gadījumi, ka tiesas lietās, kur vairāk nekā viens faktors (cēlonis) ir iesaistīts bojājumu radīšanā, pielieto dažādas metodes, lai noteiktu incidenta

⁸⁹ White M. “But for” test and material contribution in cumulative causes cases. *Personal Injury Law Journal*, 2016. Pieejams: <http://www.stjohnschambers.co.uk/dashboard/wp-content/uploads/Causation-the-sum-of-the-parts.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 9. janvārī]

⁹⁰ James S., Kelli E. *Liability for Construction Defects That Result from Multiple Causes*, 2015. Pieejams: <https://cgspilc.com/wp-content/uploads/2016/02/Liability-for-Construction-Defects-C0048268xA68CB.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 9. janvārī]

galveno atbildētāju un cēloni, kā rezultātā nav iespējams prognozēt galējo lietas iznākumu.⁹¹ Ārvalstu tiesu praksē bieži ir sastopamas arī tiesu norādes par to, ka lietas, kur ir saskatāmi vairāki cēloņi, ir reti sastopamas deliktu tiesībās, tādēļ tiesas nespēj pilnvērtīgi pamatot viedokli, kāpēc šādās lietās ir jāizmanto tikai tīra *sine qua non* testa prezumpcija.⁹² Tā rezultātā ārvalstu doktrīnas izstrādā cēloņsakarības vērtēšanas formas, kuras cenšas atrisināt jautājumus lietās, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi.

2.2 Ārvalstu deliktu tiesībās pielietotās formulas lietās, kurās vispārīga *sine qua non* testa pielietošanas ir nepietiekama

Pēdējos gados, arvien vairāk rodoties dzīves gadījumiem (deliktiem) ar vairākiem faktoriem, zinātnieku, juristu un tiesnešu aprindās ir aktualizējušies tādi jautājumi kā, piemēram, vai tas, kā deliktu tiesības tradicionāli definē nepieciešamās attiecības starp prettiesisko rīcību un kaitīgajām sekām, ir pareizi un vai tām nevajadzētu rast citus definējumus. Pastiprinātas uzmanības pievēršana šim jautājumam ir vērojama ASV, Anglijā, Austrālijā, Kanādā, Vācijā un citās valstīs.⁹³ *Inter alia*, šāda jautājumu izvērtēšana pašlaik norisinās arī Latvijas tiesību zinātnē, kas vērojama, piemēram, Dr. habil. iur., prof. K. Torgāna, Dr.iur. V. Mantrova u.c. tiesību zinātnieku darbos. Rodas jautājums, kāpēc tas notiek? Kādēļ tiesas un tiesību zinātnieki tieši šobrīd uzdod jautājumus, kas gadu desmitiem, pat gadsimtiem, netika apspriesti? “(..) varbūt šādi jautājumi radās, tomēr neviens neuzskatīja par steidzamu vajadzību rast tam risinājumu?”⁹⁴ *J. McLachlin* uzskata, ka tas ir tāpēc, ka pārāk bieži tradicionālais *sine qua non* (“*but for*”) tests noliedz kaitējuma kompensāciju lietās, kurās *mūsu instinktīvā taisnīguma izjūta* (par to, kas ir pareizais un taisnīgais rezultāts konkrētajā situācijā) *mums liek ticēt, ka cietušajam tomēr vajadzētu saņemt kāda veida kompensāciju.*⁹⁵

Darba autors norāda, ka *sine qua non* tests ir nepietiekams, jo ar šī testa palīdzību nav iespējams rast taisnīgu un loģisku risinājumu lietās, kurās tiesību aizskārums ir radies vairāku

⁹¹ Elyas N. Mohammad N., Azadeh M. Attribution of Liability among Multiple Tortfeasors under Negligence Law: Causation in Iran and England. Canadian Center of Science and Education, Journal of Politics and Law, Vol.9, No. 7., 2016, p. 221.

⁹² Sperino S.F. The Tort Label. Faculty Articles and Other Publications, 2014. Pieejams: http://scholarship.law.uc.edu/fac_pubs/295 [Aplūkots: 2017. gada 15. martā]

⁹³ Legal action for the climate goal: Towards Equity, Survival and the Rule of Law - Causation. Pieejams: <http://www.planb.earth/causation.html> [Aplūkots: 2017. gada 9. martā]

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ David H., McCague W.P., Yaniszewski P.F. Proving Causation where the But For test in unworkable, 2005. Pieejams: http://mccagueborlack.com/uploads/articles/43/hd-pm-py_proving-causation.pdf?1299245845 [Aplūkots: 2017. gada 15. martā]

cēloņu kopsakarībā. Tā rezultātā ārvalstu doktrīnas ir centušās attīstīt vairākas formulas (risinājumus), kuru mērķis ir risināt šādus gadījumus.

Lai arī lielākā daļa ārvalstu deliktu tiesību izmanto *sine qua non* testu kā sākuma posmu cēlonības noskaidrošanai, modificētās cēloņsakarības formulas mēdz būt visai atšķirīgas. Šādus strīdus cita starpā ir centušies risināt arī matemātiķi, fiziķi, filozofi un citu zinātņu speciālisti, kas izmanto ne tikai filozofiskus apgalvojumus, bet arī matemātiskas un fizikālas formulas, kuru izvērtēšana, iespējams, spētu sniegt skaidrāku redzējumu uz attiecīgo problemātiku. Taču, tā kā šī darba mērķis ir pētīt un analizēt cēloņsakarības juridisko pusi, šādu speciālistu atziņas šajā maģistra darbā netiks padziļināti aplūkotas.

Ārvalstu tiesu prakse rāda, ka cēlonības noskaidrošana var būt ļoti sarežģīta tādās situācijās, kurās pēc mūsu pašreizējiem priekšstatiem vispār nav cerīgi pieteikt prasījumus, jo kaitīgās sekas liekas pārāk tālas no prettiesiskās darbības, vai tās radušās daudzu apstākļu mijiedarbībā.⁹⁶ Tā kā Latvijas deliktu tiesībās nepastāv vienots koncepts, kā atrisināt strīdus, ja kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi, darba autors šajā apakšnodaļā padziļināti aplūkos šīs ārvalstu doktrīnās izveidotās formulas, lai nākotnē arī Latvijas deliktu tiesībās būtu iespējams ieviest līdzīgu formulu, kas spētu rast risinājumus lietās, kurās tiesību aizskārums ir radies vairāku cēloņu rezultātā (Latvijas tiesu praksē līdz šim nav bijusi saskarsme ar šāda veida lietām, bet mūsdienu laikmetam attīstoties, šādu lietu iespējamība kļūst arvien reālāka).

Lietās, kurās stingra *sine qua non* testa pielietošana ir pretrunā loģikas un taisnīguma apsvērumiem, tiesas visā pasaulē ir pieņēmušas elastīgākas pieejas (formulas) šo jautājumu risināšanai. Proti, lietās, kurās vērojamas zinātniskās sarežģītības, teiksim, lietās, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi, tiesas ir pieņēmušas dažādas alternatīvas formulas, piemēram, vai atbildētāja darbība vai bezdarbība devusi **būtisku ieguldījumu** kaitējumam, vai arī **būtiski palielinājusi kaitējuma rašanās risku.**⁹⁷ Ja atbildētāja rīcība devusi būtisku ieguldījumu kaitējumam, vai būtiski palielinājusi kaitējuma rašanās risku, tad šī rīcība ir uzskatāma par cēloni radītajām sekām, līdz ar ko atbildētājs ir atbildīgs par radīto tiesību aizskārumu (ārvalstu doktrīnās ir aktuāls arī visai diskutabls jautājums, vai šādos gadījumos atbildētājs atbild par visu kaitējumu, vai arī atbild daļēti).

Kopīgais starp romāņu – ģermāņu un anglosakšu tiesību saimēm ir definējums attiecībā uz faktu cēlonību. Abas tiesību saimes izmanto *sine qua non* jeb “*but for*” testu, un tai pašā laikā abas

⁹⁶ Torgāns K. Civiltiesību, Komerctiesību un Civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999 – 2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 405. lpp.

⁹⁷ Legal action for the climate goal: Towards Equity, Survival and the Rule of Law - Causation. Pieejams: <http://www.planb.earth/causation.html> [Aplūkots: 2017. gada 9. martā]

tiesību saimes atsakās no šiem testiem situācijās, kad tie piedāvā tikai nosacīta limita palīdzību.⁹⁸ Piemēram: alpīnists A ir gandrīz gatavs doties ļoti grūtā pārgājienā pa kalniem, taču ir noraizējies par sava ceļgala sagatavotību. A dodas pie ārsta, kurš nolaidīgi veiktas ekspertīzes rezultātā sniedz atzinumu, ka ceļgals ir pilnībā vesels. A dodas pārgājienā, ko viņš nebūtu darījis, ja ārsts būtu atzinis, ka viņa ceļgals nav pietiekami labā veselības stāvoklī, lai veiktu šādas darbības. Pārgājiena laikā A iedzīvojās savainojumā, kas bija pilnīgi paredzamas sekas attiecībā uz šādu pārgājieni, bet kam nebija nekāda sakara ar A ceļgala veselību.⁹⁹ Konkrētajā lietā tiesa atzina, ka, padarot ārstu atbildīgu par kaitīgajām sekām, tiktu pārkāpts veselais saprāts, jo tas padarītu ārstu atbildīgu par tādām sekām (attiecībā uz vispārējiem paredzamības testiem), kuras iestājušās tāda cēloņa dēļ, kas ir ārpus ārsta pienākumu priekšmeta, un nav traktējams kā attiecīgā kaitējuma pietiekamais cēlonis. Tomēr, ja piemērotu *sine qua non* testu, tad ir jāuzskata, ka bez ārsta nolaidīgās rīcības alpīnists nedotos ceļā un nebūtu ievainots.¹⁰⁰

Abās tiesību saimēs sastopamā problemātika ar *sine qua non* testu ir novedusi daudzus anglosakšu tiesību saimes autorus pie idejas¹⁰¹, ka ir jāatsakās no “*but for*” testa kopumā. Daži autori ir attīstījuši “*but for*” testu līdz tādām līmenim, ka šajā testā tiek ietverta “būtiskā faktora” formula, saskaņā ar kuru atbildētāja rīcība ir atzīstama par iemeslu radītajam kaitējumam, ja šī rīcība ir uzskatāma par “būtisko faktoru” izraisītajam kaitējumam.¹⁰² “Būtiskā faktora” kritērijs (angļu val. - *the substantial factor*) tika ieviests, lai aptvertu gan “*but for*” cēloņus, gan gadījumus, kad ir saskatāmi vairāki aktīvi darbojošies faktori, no kuriem katrs ir pietiekami patstāvīgs, lai izraisītu tiesību aizskārumu.¹⁰³ Tomēr, tā kā šis tests rada vairāk neatrisinātu jautājumu, nekā atbilžu, tad anglosakšu tiesību saimes doktrīna, sevišķi ASV doktrīna, pamatā ir atteikusies no jēdziena “būtiskais faktors” lietošanas un šobrīd šo formulu aizstāj ar “*NESS*” testu, kas nosaka, ka

⁹⁸ Samuel G. Law of Obligation. UK, MPG Books Group, 2010, p. 267.

⁹⁹ 1995. gada 24. februāra spriedums lietā *Banque Bruxelles Lambert SA v Eagle Star Insurance Co Ltd*, AC 191

¹⁰⁰ Samuel G. Law of Obligation. UK, MPG Books Group, 2010, p. 267.

¹⁰¹ Lai arī anglosakšu tiesību saimē ietilpstošais deliktu tiesību modelis visai būtiski atšķiras no Kontinentālā tiesību saimē sastopamā deliktu tiesību modeļa (un, līdz ar to, arī no Latvijas deliktu tiesībām), tomēr tas nenozīmē, ka anglosakšu deliktu tiesības nebūtu jāpēta vai jāsalīdzina ar Latvijas deliktu tiesībām. Autors darba ietvaros veic šādu salīdzināšanu, jo cēlonība Latvijas deliktu tiesībās (un ne tikai) ir visai maz pētīta, taču citās lielvalstīs, kā, piemēram, ASV, Anglijā, Francijā, Vācijā, Dānijā, Austrālijā u.c. valstīs šie jautājumi ir aplūkoti no visai plaša skatupunkta. Lai arī tas ir visai sarežģīti, tomēr pētot arī citu valstu testus un formulas, kas attiecas uz gadījumiem, kad kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi, autors vilks paralēles starp visiem šiem testiem, lai spētu rast risinājumus šiem neatrisinātajiem jautājumiem Latvijas deliktu tiesībās.

¹⁰² Lester S. The “Substantial Factor Test” for Causation: *Juedeman v. Montana Deaconess Medical Center*, 1987, Pieejams: <http://scholarship.law.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1759&context=mlr> [Aplūkots: 2017. gada 19. martā]

¹⁰³ Fletcher. A.L. *Alternative Liability and Deprivation of Remedy: Teaching Old Tort Law New Tricks*, 2008, Pieejams: <http://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1163&context=clevstlrev> [Aplūkots: 2017. gada 11. janvārī]

rīcība ir uzskatāma par faktisko cēloni kaitējumam tad, ja tiesību aizskārums nebūtu pastāvējis, nepastāvot attiecīgajai rīcībai. Ja rodas vairāki cēloņi, no kuriem katrs patstāvīgi (tajā pašā laikā neiejaucoties pārējiem aktiem) ir spējīgs būt par faktisko cēloni tiesību aizskārumam, tad katrs cēlonis tiek uzskatīts par faktisko cēloni tiesību aizskārumam.¹⁰⁴

Cik zināms, *Harts* un *Honore* bija pirmie, kuri veica padziļinātu cēloņsakarības izpēti jautājumos, kas attiecas uz vairākiem cēloņiem, izpētes rezultātus aprakstot savā grāmatā “*Causation in The Law*” (1959). Viņu izpratnes pamatā bija ideja, ka cēlonim vajag būt kā nepieciešamajam nosacījumam attiecībā uz notikušo rezultātu. Pilnībā pietiek jau ar to, ka cēlonis ir “pietiekams”, lai rastos rezultāts. Tā kā viena vienīga personas rīcība nekad nevar būt pietiekama, lai sasniegtu rezultātu, turklāt vajag izpildīties daudziem citiem papildus nosacījumiem, lai būtu pietiekami rezultāta radīšanai, personas rīcība ir tikai nepieciešamā daļa no šīs cēloņu kopas.

Lai arī *Harts* un *Honore* vairākkārtīgi uzsvēra, ka *sine qua non* tests netiek galā ar situācijām, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi, tomēr viņi nemēģināja atrisināt šo problēmu, izmantojot “nepieciešamā elementa” formulu.¹⁰⁵ Tādējādi ir secināms, ka jau no pašiem pirmsākumiem abi tiesību zinātnieki nebija konsekventi savā cēloņsakarības konceptā.¹⁰⁶ Pirmo modeli saistībā ar vairāku cēloņsakarības noskaidrošanu izveidoja filozofs *Mackie*, kurš savas idejas aizguva tieši no *Harta* un *Honore* un izveidoja slaveno “*INUS - cēloņa*” testu (tulkojumā – “*nepietiekamā, bet ne liekā daļa no nevajadzīgā, bet pietiekamā stāvokļa*”).¹⁰⁷ Lai arī šī testa tulkojums ir visai neskaidrs, attiecīgais tests ietvēra to pašu ideoloģiju, kuru aizsāka *Harts* un *Honore*. Tas ir, *cēlonim ir jābūt kā nepieciešamajam nosacījumam, lai iestātos rezultāts. Mackie* arī uzsvēra, ka lietās, kurās ir tikai viens cēlonis, ir jāizmanto *sine qua non* tests, līdz ar to nav nepieciešams pilnībā mainīt *sine qua non* testa būtību.¹⁰⁸

Ness testa pamats (“*INUS cēloņa*” testa attīstītais koncepts) attīstījās ASV 1985. gadā. Amerikāņu jurists *Ričards Raits* radīja slaveno *NESS* testu (no angļu val. - “*nepieciešamais elements pietiekamības kopumā*”), kurš, atšķirībā no *Mackie*, centās ieviest tā izmantošanu arī

¹⁰⁴ Florence G. Causation, Counterfactuals and Probabilities in Philosophy and Legal Thinking, 2016., p. 513. Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 19. martā]

¹⁰⁵ Puppe I. The Concept of Causation in the Law, 2016. Pieejams: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=185119005071010003106108077118026074017047006041059002118104069106085101026025106112025016100118110061032001118007115111089075016080011050064108082027064081125092094025044095068099121069087088117119076120107000070106072001080005104030106110025023083098&EXT=pdf> [Aplūkots: 2017. gada 1. aprīlī]

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Mackie J.L. The Cement of the Universe. Oxford, Oxford University Press, 1974, p. 59.

¹⁰⁸ Ibid, p. 60.

gadījumos, kad ir saskatāms tikai viens cēlonis. Respektīvi, šāda testa izmantošana būtu kā viens no priekšnoteikumiem, lai varētu piemērot atbildību,¹⁰⁹ līdz ar to nostumjot malā “*but for*” testa izmantošanas nepieciešamību. *Raits* šī testa būtību skaidroja šādi: “*Konkrētais faktors (stāvoklis) ir cēlonis konkrētām sekām jeb rezultātam, ja un tikai tad, ja tas bija pietiekami nepieciešamais elements visu faktoru kopumā, lai iestātos rezultējošās sekas.*”¹¹⁰

Tiek uzskatīts, ka *NESS* tests ietver sevī visus nepieciešamos priekšstatus par “nepieciešamību”. To ilustrē šāds piemērs: pieņemsim, ka ir pieci vēlētāji – A, B, C, D un E. Zināms, ka A, B, C un D izrāda iniciatīvu (nobalsot), bet E neizrāda iniciatīvu nobalsot. Lai uzvarētu vēlēšanās, pietiek tikai ar trim balsīm no piecām, taču nobalso četri vēlētāji no pieciem. Saskaņā ar *sine qua non* testu, neviens no vēlētājiem nav uzskatāms par izšķirošo cēloni, jo četras balsis nosaka iznākumu. Toties, ja izmanto *NESS* testu, tad var pierādīt, ka A, B, C un D veicināja (palīdzēja sekmēt) rezultātu. Ir iespējami 4 dažādi risinājumi (veidi), kas ir (minimāli) pietiekami, lai nodrošinātu iznākumu, un kas faktiski izpaužas šādās kombinācijās: ABC, ACD, BCD, ABD. Ir jāņem vērā, ka katrs no A, B, C, un D ir nepieciešamais loceklis vismaz vienai no šīm kombinācijām, un katra kombinācija ir pietiekama, lai nodrošinātu rezultātu. Izmantojot *NESS* testu, katrs no A, B, C, un D ir atbildīgs (kā veicinošie cēloņi) par iznākumu.¹¹¹

Autors norāda, ka tāda pati loģika tiktu piemērota arī deliktu (prettiesiskas rīcības) gadījumos. Savukārt daži tiesību teorētiķi sper soli tālāk un apgalvo, ka katrs vēlētājs ir atbildīgs par rezultātu. Ir jāņem vērā, ka A ietilpst trīs no četrām kombinācijām, kas ir pietiekami, lai nodrošinātu iznākumu. Līdz ar to var teikt, ka A ir atbildīgs par $\frac{3}{4}$ rezultāta. Šajā konkrētajā gadījumā visi četri dalībnieki (A, B, C un D) būs atbildīgi par $\frac{3}{4}$ rezultāta. Tomēr, kā norādīts doktrīnā, atbildības proporcijām nav jābūt vienādām, jo citās situācijās var sastapties ar gadījumiem, kad daži faktori (dalībnieki) ir augstākā “spēka indeksa” rangā, nekā citi.¹¹² Autors norāda, ka šāda *NESS* testa pielietošana būtu visai efektīva situācijās ar alternatīviem, potenciāliem vai konkurējošiem cēloņiem, taču atbildība iepriekš minētajā gadījumā būtu jānes solidāri. Proporcionāla zaudējumu atlīdzināšana (dalītās atbildības gadījumā) lielākoties ir attiecināma tikai uz alternatīviem cēloņiem, pēc kuriem nav iespējams noteikt, kura darbība tieši radīja kaitējumu,

¹⁰⁹ Martin K. Topical Matters Pertaining to the Tort of Negligence – the Attribution of Blame, 2016. Pieejams: http://www.supremecourt.wa.gov.au/files/Annual_Law_Week_Address_Perth_Hebrew_Congregation_KMartinJ_17May2016.pdf [Aplūkots: 2017. gada 1. aprīlī]

¹¹⁰ Richard W.W. Causation in tort Law, 1985. Pieejams: http://scholarship.kentlaw.iit.edu/fac_schol/697 [Aplūkots: 2017. gada 19. janvārī]

¹¹¹ Summary of Wright: Causation in tort Law. Pieejams: http://wikisum.com/w/Wright:Causation_in_tort_law [Aplūkots: 2017. gada 16. aprīlī]

¹¹² Ibid.

kā arī nenoteikti daļējas cēlonības gadījumos, kad no vairākām darbībām neviena atsevišķi neradīja visu kaitējumu kopumā vai galveno tā daļu. Tādējādi nevis visi atbildētāji atbild solidāri, kā rezultātā pastāv iespējamība, ka vainīgais tādā veidā izvairīsies no zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma, ja cietušais vērsīs piedziņu pret citu atbildētāju, kurš, iespējams, nemaz nav vainīgs, bet gan katrs atbild dalīti un atlīdzina zaudējumus proporcionāli (*ja tas ir iespējams*) varbūtībai, ar kādu tas ir iespējami veicinājis attiecīgo kaitējumu.

Anglosakšu tiesību saimes doktrīnā un judikatūrā ir vispāratzīts, ka ir lietderīgi izmantot *NESS* testu lietās, kurās “*but for*” tests nedarbojas gan visaptverošāku testu cēloņsakarības noskaidrošanā, gan faktiskajā uz zinātniskajā izpratnē. Tiek uzskatīts, ka *NESS* tests spēj perfekti tikt galā ar situācijām, kad tiesību aizskārums ir radies vairāku cēloņu mijiedarbības rezultātā. Piemēram, divas personas vienlaicīgi izšāva lodi pret personu, kura no gūtajiem ievainojumiem mira, taču nav nosakāms, kurš raidīja nāvējošo lodi. Līdz ar to katrs no šiem šāvienu ir uzskatāms par *NESS* cēloņsakarības stāvokli, jo katrs šāviens cēloņsakarības izpratnē (tiek sasaistīta šaušana ar cilvēka miršanu) ir uzskatāms par pilnīgu elementu, kas spētu radīt tiesību aizskārumu.¹¹³

Lai arī daži tiesību teorētiķi *NESS* testu ir dēvējuši pat par “cēloņsakarības jēgu”, tomēr autors, analizējot *NESS* testa lietderību, ir saskāries arī ar visai kritiskiem vērtējumiem, kuri nebūt nevieš uzticību šī testa fundamentālajai pamatidejai. Tā, piemēram, *Ričards Furmentons* un *Kens Kress* apšaubā šī testa koncepcijas lietderību un tā spēju risināt lietas ar vairākiem cēloņiem. Pirmām kārtām viņi norāda uz “apburto konceptuālo cirkulāciju”, jo *NESS* tests ir atkarīgs no ārējā cēloniskā likuma (ar “ārējo cēlonisko likumu” autors apzīmē situāciju, kad *sine qua non* tests nav pielietojams (jo tad tiktu pārkāptas loģikas un taisnīguma iezīmes), kā rezultātā cēloņsakarības vispārpieņemtā testa vietā iestājas jauns tests, kā, piemēram, *NESS* tests). Viņi nonāca pie secinājuma, ka *NESS* tests nespēj izteikt cēloņsakarības pamatjēgu. Citi tiesību zinātnieki turpretim uzskata, ka *NESS* tests netiek galā ar situāciju, kad nav iespējams pierādīt, ka cēlonis ir tik patstāvīgs, lai radītu kaitīgās sekas. Piemēram, krūzē tiek iepilināti 10 indes pilieni, kaut arī būtu pieticis ar 3 pilieniem (jebkādā secībā), lai radītu esošo kaitējumu. Šādas situācijas ir visai bieži sastopamas gadījumos, kuros ir iesaistīti vairāki ugunsgrēki, plūdi, trokšņi, piesārņojumi, indīgas vielas un citi faktori, kas kombinējoties rada kaitējumu.¹¹⁴ Neraugoties uz to, daudzi tiesību

¹¹³ Florence G. Causation, Counterfactuals and Probabilities in Philosophy and Legal Thinking. 2016., p. 518. Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 19. martā]

¹¹⁴ Kahmen B., Stepanians M., Critical Essays on "Causation and Responsibility". Berlin, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2013, p. 40.

teorētiski piekrīt, ka *NESS* testam ir praktiska nozīme, un tas var kalpot kā ierīce, lai noteiktu, vai konkrētais faktors bija iesaistīts notikušajā tiesību aizskārumā.¹¹⁵

Anglijas kopējā pieeja lietās, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi, rezultējas šādā modelī: kur nolaidīga atbildētāja neatļautā darbība ir cēlonis prasītāja kaitējumam (lieta - *Bonnington v Wardlaw*) vai arī ir *būtiski palielinājusi risku* kaitējuma radīšanai (*McGhee* lieta), *atbildētājs būs atbildīgs par radušos kaitējumu*, pat ja *sine qua non* cēlonība nav pierādāma. Tas šķietami atbilst vispārējiem principiem, kas reglamentē deliktu tiesības pašas par sevi. Lai vai kā, šī pieeja saskaras ar grūtībām zaudējumu atlīdzināšanā. Ja viena tiesa nosaka, ka katrs atbildētājs ir pilnā apmērā atbildīgs par radušos kaitējumu (*Bonnington, McGhee un Fairchild* lietas), tad citas tiesas ir noteikušas (*Holtby un Barker* lietas), ka atbildētājiem zaudējumi ir jāatlīdzina proporcionāli savas rīcības ietekmei jeb ieguldījumam uz radušos kaitējumu.

Faktiski pēdējā pieeja ir loģiskāka un taisnīgāka: delikta upurim ir jāsaņem atlīdzība par tiesību aizskārumu, kamēr nolaidīgās rīcības izpildītājs sedz tos zaudējumus, ko viņš/viņa ar savu darbību/bezdarbību ir radījis, un neko vairāk. Taču, kā jau autors darbā norādīja iepriekš, proporcionālā zaudējuma atlīdzināšana ir jāpiemēro alternatīvo cēloņu gadījumos un nenoteikti daļējas cēlonības gadījumos. Tā kā konkurējošu cēloņu gadījumā ir skaidrs, ka ikviena atbildētāju rīcība savā ziņā būtu bijusi pietiekama, lai radītu kaitējumu, tad, piemērojot solidāro atbildību, katrs atbild par radītajiem zaudējumiem pilnā apmērā, jo katrs atbildētājs ar savu rīcību varēja radīt attiecīgo kaitējumu. Taču, ja solidāro atbildību piemēro alternatīvu cēloņu gadījumā, tad pēc būtības atbildība tiek uzlikta personai, kura, *iespējams*, ir nevainīga attiecībā uz tiesību aizskārumu, un *iespējama*is vaininieks var izvairīties no zaudējumu atlīdzināšanas, ja cietušais vērš savu prasījumu pret otro atbildētāju. Līdz ar to, autoraprāt, dalītās atbildības modelis attiecīgajā situācijā būtu efektīvāks. Tā, piemēram, Anglijas tiesas tiesnesis Hofmans ir uzsvēris: "(..) tā kā pastāv gadījumi, kad zinātne var nodarboties tikai ar iespējamības vērtēšanu, likumam ir jāparedz atbildība ar varbūtību. Ja vairāk nekā viena persona var būt atbildīga, tad atbildība ir jādala saskaņā ar varbūtību, ka viens vai otrs faktors radīja kaitējumu".¹¹⁶

Anglijas tiesu praksē ir izteikts viedoklis, ka gadījumā, ja kaitējumu ir radījuši divi (vai vairāki) faktori, kuri darbojas kumulatīvi, bet tādā veidā, ka nav iespējams noteikt precīzas proporcijas, cik katrs faktors bija efektīvs vai pietiekams, lai radītu tiesību aizskārumu, likums

¹¹⁵ Florence G. Causation, Counterfactuals and Probabilities in Philosophy and Legal Thinking. 2016., p. 519. Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 19. martā]

¹¹⁶ Chua B. Causation – Exceptions to the *but for* test, 2016. Pieejams: [http://www.academia.edu/22819198/Causation - Exceptions to the but for test](http://www.academia.edu/22819198/Causation_-_Exceptions_to_the_but_for_test) [Aplūkots: 2017. gada 13. martā]

neprasa prasītājam pierādīt neiespējamo, taču nosaka, ka prasītājam ir tiesības uz zaudējumu atlīdzību par attiecīgo tiesību aizskārums, ja viņš uz varbūtības līdzsvara pamata pierāda, ka tiesību pārkāpums *ievērojami* veicināja radītos zaudējumus. Ja šādi faktori darbojas kumulatīvi, tad nav svarīgi, vai tie ir vienlaicīgi vai secīgi. Faktiski tiek uzskatīts, ka jebkurš cits risinājums nozīmētu to, ka atbildētāji ir pakļauti likumiskam pienākumam, ko viņi var ignorēt (*McGhee v National Coal Board (1973) 1 WLR 1*).¹¹⁷

Nevar apgalvot, ka arī Latvijas civiltiesības vispār neatzīst ne pienēmumu, ne varbūtības nozīmi. CL 2347. pantā lietots termins “varbūtējā atrautā peļņa”, turpretim CL 1787. pantā norādīts, ka, aprēķinot atrauto peļņu, nav jāņem par pamatu tikai varbūtība, bet pametumam jābūt pierādītam līdz (..) patīcamības pakāpei. Varbūtēja vai patīcama cēloniskā sakara skaidrojums gan nekur nav atrodams, un šādu jauninājumu būtu jāievieš ar ļoti stingriem aprobežojumiem.¹¹⁸

Vēl jo vairāk, Anglijas tiesas ir noteikušas, ja kaitējums, iespējams, ir radies no diviem vai vairākiem notikumiem, kur par katru notikumu atsevišķi ir atbildīga cita persona, turklāt tiek konstatēts, ka kaitējums ir radies vismaz no viena no šiem vairākiem faktoriem, pienākums novērst kaitējumu gulstas uz katru no šīm personām, ja vien šī persona nepierāda, ka kaitējums neiestājās viņa izraisītā notikuma rezultātā, par kuru viņš pats ir atbildīgs (šeit izpaužas pierādīšanas nastas pārnesšana uz atbildētāju). Šādu pieeju ir atbalstījušas arī Nīderlandes tiesas.¹¹⁹ Tiek uzskatīts, ka šīs pieejas mērķis ir novērst netaisnību, kas rodas no tā, ka cietušajam spiestā kārtā ir jāsamierinās ar kaitējumu, jo viņš vai viņa nevar pierādīt, kura darbība izraisījusi viņam radīto kaitējumu. Mūsdienu deliktu lietās cietušie ar šādām pierādīšanas grūtībām saskaras bieži.¹²⁰

Ārvalstu tiesu prakse rāda, ka vienveidīgu risinājumu situācijām, kurās secīgi iedarbojas vairākas darbības vai notikumi, nav iespējams sniegt. To var ilustrēt ar šādu piemēru: kādam vīram ceļu satiksmes negadījumā tika savainota kāja, tādējādi būtiski apgrūtinot viņa pārvietošanās spējas. Viņš iesniedza tiesā prasību par kaitējuma atlīdzību. Taču pirms lietas izskatīšanas tiesā viņam nepaveicās vēlreiz: mājā iekļuvušie zagļi viņam iešāva tajā pašā kājā, kamdēļ to nācās amputēt. Attiecīgi tam sekojošais darbspēju samazinājums izrietēja no kājas pilnīgas zaudēšanas fakta. Tiesai nācās lemt, vai kaitējums saistībā ar kājas pilnīgu zaudēšanu neizslēdz cietušā tiesības

¹¹⁷ Legal action for the climate goal: Towards Equity, Survival and the Rule of Law - Causation. Pieejams: <http://www.planb.earth/causation.html> [Aplūkots: 2017. gada 9. martā]

¹¹⁸ Torgāns K. Civiltiesību, Komerctiesību un Civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999 – 2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 411. lpp.

¹¹⁹ 1980. gada 20. marta spriedums lietā *Sindell v. Abbott Laboratories* (1980) 26 C3d 588; 1992. gada 9. oktobra spriedums lietā *B v Bayer Nederland BV DES daughters* (1992)

¹²⁰ Legal action for the climate goal: Towards Equity, Survival and the Rule of Law - Causation. Pieejams: <http://www.planb.earth/causation.html> [Aplūkots: 2017. gada 9. martā]

uz atlīdzību sakarā ar pirmo sakropļojumu, vai varbūt no personas, kas vainojama pie tā, ka vīram bija nepieciešama kājas amputācija, ir piedzenama atlīdzība kaitējuma palielinājuma apmērā. Lordu palāta (*Baker v Willoghby lieta*) nosprieda, ka automašīnas vadītājam, kas izraisīja kājas sakropļojumu, ir jānes atbildība tā, it kā sekojošais notikums nebūtu noticis, kas gan neizslēdz kājas sašāvēja atbildību par papildus radušos kaitējumu.¹²¹

Šāds lēmums ir uzskatāms par taisnīgu un loģisku, jo, ja tiesa būtu lēmusi citādi (ka zagļi būtu atbildīgi pilnā apmērā), tad zagļi būtu nesuši atbildību ne tikai par papildus viņu izraisītu kaitējumu, bet tie arī būtu atbildīgi par ceļu satiksmes negadījumu, kas pārkāptu visus loģikas principus. Tā, piemēram, **Irānas** doktrīna uz šādiem gadījumiem ir izveidojusi “dominējošā precedenta cēloņa” testu (angļu val. – *Predominated precedent cause*), kas netieši norāda, ka lietās, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi, faktors, kuram bija pirmatnējais efekts uz kaitējumu, ir uzskatāms par kaitējuma cēloni (*Gandomkar H., Bagheri P. Comparative Study of Multiple Causation in the Iranian and Malaysian Tort Law, 2016*).

Kas attiecas uz romāņu – ģermāņu tiesību saimē sastopamo doktrīnu attiecībā uz cēloņsakarību, ja kaitējumu radījuši divi vai vairāki cēloņi, tad tomēr ir jānorāda, ka kontinentālajā Eiropas tiesību saimē daudzas valstis nemaz nav adaptējušas kādus konkrētus testus, lai rastu risinājumu šāda veida lietām. Šīs valstis (ieskaitot Latviju) primāri izmanto *sine qua non* testu, kas, piemēram, Vācijā vai Francijā tiek dēvēts par *ekvivalences teoriju* (angļu val. - *equivalence of the conditions*).¹²² Šī teorija izriet no empīriskajām tradīcijām, kuras aizsāka *Hume* un *Mills*, un tiek atspoguļota Vācijas tiesību teorētiķu darbos.

Attiecībā uz **Franciju** norādāms, ka ņemot vērā to, ka šis valsts deliktu tiesībās ietvertā cēloņsakarības teorija bija virspusēja, tad tā (līdzīgi kā citas Eiropas valstis) aizguva cēlonības pamatus no Vācijas doktrīnas un laika gaitā to attīstīja līdz ļoti kompleksam līmenim. Ekvivalences teorijas pamattēze ir šāda: *tā kā visi cēloņi ir uzskatāmi par līdzvērtīgiem, tad katrs faktors, bez kura iedarbība nebūtu notikusi, tiek uzskatīts par cēloni.* Ievērojot to, ka šis formulējums ir analogs “*but for*” testam,¹²³ autors norāda, ka arī šī teorija nav pietiekama, lai risinātu strīdus ar vairākiem cēloņiem. Attiecīgā teorija tiek samērā asi kritizēta Francijas doktrīnā, jo šī teorija nepiedāvā nekādas metodes, lai starp apstākļiem varētu atlasīt tos cēloņus, kas apvienojoties, ir radījuši tiesību

¹²¹ Torgāns K. Civiltiesību, Komerctiesību un Civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999 – 2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 412. lpp.

¹²² Kramer E.A. Schutzgesetze und adäquate Kausalität. Juristen Zeitung, Nr.11/12, Mohr Siebeck GmbH & Co.KG, 1976, p.6.

¹²³ Florence G. Causation, Counterfactuals and Probabilities in Philosophy and Legal Thinking, 2016., p. 514. Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 19. martā]

aizskārumu. Tā, piemēram, ja cietušais tiek ievainots un tā rezultātā tiek transportēts uz slimnīcu, bet transportēšanas brīdī viņam tiek nodarīts arī kaitējums ātrās palīdzības šofera dēļ, tad Francijas tiesas mēdz sasaistīt upura primāro kaitējumu, kas radies sākotnējā negadījumā, ar turpmāko negadījumu, proti, ātrās palīdzības šofera nolaidīgo rīcību.¹²⁴

Tomēr ir jāsaprot, ka pastāv visai liela līdzība starp to, kā tiek risināti strīdi lietās, kurās saskatāmi vairāki cēloņi, anglosakšu tiesību sistēmā (angļu val. – *common law*) un kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā. Var uzskatīt, ka centieni modificēt *sine qua non* testu, lai tas spētu tikt galā ar vairāku cēloņsakarību problemātiku, tiek veicināti caur cilvēku morāli attiecībā uz personas vainu, saskaņā ar kuru, ja tiek piemērots *sine qua non* tests, attiecīgajai personai atbildība netiek piemērota. Faktiski persona sāk instinktīvi domāt, ka pat situācijā, kurā persona nebija atzīstama par *sine qua non* cēloni, tā ir kaut morāli atbildīga par to, kas ir noticis.¹²⁵ Citiem vārdiem sakot, “ir zināms, ka atbildētāja rīcībai bija kāda saistība ar prasītāja kaitējumu”.¹²⁶

Prof. Walters van Gervens (padziļināti pētījis Vācijas, Francijas un Anglijas deliktu tiesības) norāda, ka vairumā gadījumu cietušajam būs iespējams pierādīt, ka viņš vai viņa ir cietis kaitējumu, kas ir radies no kādas personas rīcības, kurai vajadzētu būt pie vainas attiecīgā tiesību aizskāruma izraisīšanā, taču šī vainīgā persona nebūs pietiekami identificējama. Labākais, ko cietušais varēs paveikt, ir identificēt personas grupu, kurā vismaz viens būs atbildīgs kaitējuma izraisīšanā.¹²⁷ Tomēr šādā gadījumā pamata testa *sine qua non* pārbaude netiks pielietota, jo nav iespējams secināt, ka bez katras personas individuālās rīcības kaitējums nebūtu noticis, ja nebūtu viņa (katras personas atsevišķas) rīcības, ņemot vērā, ka faktiski jebkurš cits dalībnieks varēja radīt kaitējumu. Vienlaikus visās tiesību saimēs praktizējošie tiesību teorētiķi ir atzinuši, ka būtu acīmredzami netaisnīgi šī iemesla dēļ liegt cietušajam saņemt kompensāciju.¹²⁸

Autors piekrīt *J. McLachlin* paustajam viedokli, ka deliktu tiesību pamatmērķis ir kompensēt tos, kuri ir cietuši no nelikumīgas darbības. Taču vēl fundamentālāks mērķis ir atpazīt un izlīdzināt (labot uz pareizo pusi) nelikumīgo vienas personas vai personu grupas rīcību, ar kuru ir nodarīts kaitējums cietušajam. Ja deliktu tiesībās ietvertie cēloņsakarības principi nespēj atpazīt

¹²⁴ Florence G. Causation, Counterfactuals and Probabilities in Philosophy and Legal Thinking, 2016., p. 514. Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 19. martā]

¹²⁵ Neethling J. Toward a European *ius commune* in Tort Law: a practical experience. *Fundamina*, vol. 12, no. 1, 2006, p. 88.

¹²⁶ Richard W.W. Causation in tort Law, 1985, Pieejams: http://scholarship.kentlaw.iit.edu/fac_schol/697 [Aplūkots: 2017. gada 19. janvārī]

¹²⁷ Gerven W., Larouche P., Lever J. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law, Oxford, Hart Publishing, 2000, p. 441.

¹²⁸ Legal action for the climate goal: Towards Equity, Survival and the Rule of Law - Causation. Pieejams: <http://www.planb.earth/causation.html> [Aplūkots: 2017. gada 9. martā]

nozīmīgu netaisnību un, līdz ar to, arī nespēj vērst šo netaisnību uz labo pusi, cietušais paliks ar aizvainojuma sajūtu, bet sabiedrība tiks atstāta ar sajūtu, ka taisnīgums ir tāds, kādam tam nevajadzētu būt.¹²⁹ Tā rezultātā tas, ka Latvijas deliktu tiesībās nav ieviests konkrēts tests, kas spētu risināt šādus jautājumus, var novest pie tā, ka sabiedrībai nāksies saskarties ar problēmu, ka tā nespēj nošķirt, kas ir taisnīgs un kas – nav.

Autors uzskata, ka pašreizējā Latvijas pieeja, cēlonības jautājumu izvērtēšanai deliktu tiesībās konsekventi izmantot tikai *sine qua non* testu (neskatoties uz to, ka šajā testā tiek ietverta arī *adekvātuma teorija*), nav pareiza, jo brīdī, kad kaitējums būs radies vairāku cēloņu rezultātā (neskatoties uz to, vai tie būs vairāki secīgi, vienlaicīgi, potenciāli vai neatkarīgi), tiesas saskarsies ar būtiskām problēmām. Lai arī var piekrist, ka nav iespējams izveidot tādas cēloņsakarības formulas, kuras spētu rast taisnīgu risinājumu visās iespējamās deliktu lietās, Latvijas regulējumam šajā jautājumā būtu jāvelk lielākas paralēles ar Eiropas deliktu tiesību principos noteikto, kā arī Vācijas doktrīnā ietvertajām norādēm, kā šādi strīdi būtu jārisina.

Piemēram, Vācijas doktrīna nosaka, ja kaitējumu izdarījuši divi vai vairāki faktori, un katrs uzskatāms kā pietiekams, lai individuāli radītu tiesību aizskārumu, tad visi šie faktori ir uzskatāmi par kaitējuma cēloņiem. Tomēr, ja no vairākām darbībām neviena atsevišķi neradīja visu kaitējumu kopumā, tad tie atbildētāji, kuri kaut kādā daļā, kaut nelielā, sekmēja kaitējuma rašanos, tiek uzskatīti par kaitējumu nodarījušiem attiecīgās daļās, un, līdz ar to, tiesnesim ir jāvērtē, kādās proporcijās katram atbildētājam zaudējumi ir jāsedz.¹³⁰ Vācijas doktrīnā ir norādīts, ka dalītā atbildība ir jāpiemēro nenoteikti daļējas cēlonības gadījumos, kas nosacīti ir aizgūts no Eiropas deliktu tiesību principiem. Bez tam, Vācijas tiesu prakse attiecībā uz alternatīviem cēloņiem lielākoties nosaka, ka alternatīvu cēloņu gadījumos atbildētājiem atbildība (ja viņu rīcība ir atzīstama par cēloni kaitējumam) ir jānes solidāri.

Vācijas Civillkodeksa (BGB)¹³¹ 830. panta 1. daļa nosaka (izņēmums jeb papildinājums vispārējai cēloņsakarības koncepcijai), *ja divas vai vairākas personas ar savu rīcību ir izraisījušas tiesību aizskārumu kopīgi izdarīta pārkāpuma rezultātā, tad katra persona ir solidāri atbildīga par radīto kaitējumu. Tas pats noteikums attiecas arī uz situāciju, kad nav iespējams noteikt, kura no vairāku personu veiktajām rīcībām bija noteicošā kaitējuma radīšanā.* Līdz ar to katrs ir solidāri atbildīgs par zaudējumiem, ja nav iespējams noskaidrot, kura no sastopamajām vairākām personām

¹²⁹ McLaughlin J. "Negligence Law - Proving the Connection", in ed Mullany and Linden Torts Tomorrow. LBC Information Services, 1998, p.16.

¹³⁰ Spindler G., Rieckers O. Tort Law in Germany. Kluwer Law International, The Netherlands, 2011, p. 115.

¹³¹ The Civil code of Germany (BGB). On 18 August 1896.

http://www.gesetzeiminternet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html [Aplūkots: 2017. gada 26. martā]

(faktoriem) ar savu rīcību ir izraisījis radušos zaudējumus. Pamatojoties uz Vācijas doktrīnā minēto, šī panta otrās daļas teikums attiecas arī uz situācijām, kad vairākas personas piedalās darbībā, kas pašas par sevi nevar tikt uzskatītas par prettiesiskām, proti, ir *potenciāli* bīstamas citiem.

Atšķirība starp šī panta pirmo un otro daļu slēpjas faktā, ka, lai gan pirmajā gadījumā ar prettiesiskās rīcības izraisītājiem, kas rīkojušies kopīgi, zaudējumus izraisīja vairākas personas, kuras rīkojās saskaņoti, tad pēdējā gadījumā tikai viena persona ir nodarījusi zaudējumus, bet ir faktiski neiespējami noteikt, kura tieši persona radīja tiesību aizskārums.¹³² Autors secina, ka šāda pieeja Vācijas deliktu tiesībās ir visai efektīva strīdos ar vairākiem cēloņiem, kas visai acīmredzami ir atspoguļots arī Vācijas tiesu praksē, kur šāds regulējums sasniedz taisnīgu rezultātu lietās, kurās, piemēram: kaitējums radies, cīņas laikā vairākām personām metot akmeņus uz cietušo; kaitējums radies būvlaukumā, kurā darbojas vairāki būvuzņēmumi; kaitējums radies no petardēm, kuras vecgada vakarā izšāva vairākas personas; kaitējumu izraisīja vairāki mednieki, kuri trāpīja ar lodi nejaušam garāmgājējam un nebija iespējams noteikt, kurš izšāva nāvējošo lodi; kaitējums radies, iedzīvotājam ejot pa bīstamu ietvi, bet ievainojums tiek gūts starp personas A nekustamo īpašumu un vietējās varasiestādes īpašumu (kur abu nekustamo īpašumu esošais stāvoklis bija cēlonis kaitējumam); pacientam radies kaitējums no vairākām nesaistītām operācijām, kuras veikuši savstarpēji nesaistīti un nekompetenti ārsti.

Uz šādu lietu pamata Vācijas Civilt kodekss adaptēja iepriekšminētos noteikums, kā rezultātā uz augstākminētā piemēra fona visi dalībnieki ir uzskatāmi par atbildīgiem pilnā zaudējumu apmērā.¹³³ Respektīvi, *visi atbildētāji ir solidāri atbildīgi par visu kaitējumu kopumā* (izņēmums no solidāras atbildības ir gadījumos ar nenoteikti daļēju cēlonību). Pamatojums ir tāds, ka, izņemot cēloņsakarības pierādīšanu, ikviena persona ir izdarījusi neatļautu darbību, kas bija pietiekama, lai radītu attiecīgo kaitējumu. Šāda koncepcija Vācijas deliktu tiesībās risina situācijas ar: 1) alternatīviem cēloņiem (viens no vairākiem faktoriem izraisīja kaitējumu, bet nav nosakāms, kurš izraisīja kaitīgās sekas, piemēram, divas rūpnīcas novirza notekūdeņus vienā un tajā pašā upē, kā rezultātā iet bojā zivis); 2) dubulto cēlonību – katra rīcība individuāli būtu *per se* (no latīņu val. – *pati par sevi*) pietiekama (piemēram, no vienas un tās pašas indes kafijā tiek ielietas divas nesaistītas nāvējošas devas); 3) kumulatīviem cēloņiem – abi faktori kopīgi radīja kaitīgās sekas

¹³² Basil S.M., Hannes U. The German Law of Torts. 4th edition, Hart Publishing, 2002, p. 900.

¹³³ Legal action for the climate goal: Towards Equity, Survival and the Rule of Law - Causation. Pieejams: <http://www.planb.earth/causation.html> [Aplūkots: 2017. gada 9. martā]

(piemēram, kafijā tiek ielietas divas atsevišķas indes devas (kas nav nāvējošas), bet kā rezultātā iestājas personas nāve).¹³⁴

Autors uzskata, ka šādi vairāku cēloņu izpausmes veidi būtu jāievieš arī Latvijas Civillikumā, taču tās būtu papildināmas arī ar “potenciāliem cēloņiem”, kuri ir nosakāmi gadījumos, kad kaitējums ir radies noteikti zināmas darbības rezultātā, un tai ir sekojušas viena vai vairākas citas darbības, kas varētu izraisīt tādu pašu kaitējumu. Jāatzīmē, ka Vācijas judikatūra un doktrīna nav noteikusi konsekventu risinājumu šāda veida lietām.

Nemot par pamatu iepriekš maģistra darbā minēto, autors izvirza secinājumu, ka Civillikuma 1675. pants ir nepilnīgs, tādēļ tas būtu grozāms un izsakāms šādā redakcijā: *Ja tiesību aizskārums ir izdarīts divu vai vairāku personu nolaidīgas darbības (kopīgas) rezultātā, tad katra persona ir solidāri atbildīga par radīto kaitējumu. Ja nav iespējams noteikt, kura no divu vai vairāku personu veiktajām darbībām bija noteicošā tiesību aizskāruma radīšanā, ir jāvērtē (ja tas ir iespējams) katra indivīda rīcības proporcija pret izraisīto kaitējumu. Šādā regulējumā domstarpības varētu izraisīt nosacījums “ja tas ir iespējams”, taču autors norāda, ka var būt situācijas, kad nav iespējams noteikt, kādās proporcijās katrs cēlonis kaitējumu radīja, kā piem., divas rūpnīcas nopludina ķīmiskas vielas vietējā upē, kas rezultējas ar piesārņojumu un vietējo zivju iznīcību, bet nav nosakāms, kādās proporcijās abas rūpnīcas radīja šos zaudējumus,¹³⁵ līdz ar to abi atbildētāji ir solidāri atbildīgi par radīto kaitējumu.*

Tomēr attiecībā uz iepriekš minēto gadījumu par diviem šāvējiem, kuru rīcības rezultātā tika ievainota nevainīga persona un nebija iespējams noteikt, no kuras personas ieroča tika raidīta nāvējošā lode, kamdēļ tiesa pasludināja, ka abi atbildētāji ir solidāri atbildīgi par visu zaudējumu,¹³⁶ jāpiebilst, ka līdzīgā lietā *Sindell v About Laboratories* diametrāli pretēju verdiktu izdarīja ASV tiesa.

Šajā lietā grūtības radīja atbildības noteikšana zāļu ražotājiem par to, ka tiek ražoti medikamenti grūtniecēm, kuru lietošanas rezultātā ar vēzi saslima kāda meitene, kuras māte grūtniecības laikā bija lietojusi attiecīgos medikamentus. Problēma netika saskatīta līdz pat brīdim, kad meitene bija sasniegusi pubertātes vecumu, līdz ar to nebija iespējams noteikt, kurš no simtiem

¹³⁴ Kruse C. *Alternative Kausalität im Deliktsrecht: eine historische und vergleichende Untersuchung*. Berlin, LIT Verlag, 2006, p. 167.

¹³⁵ Torgāns K. *Līgumu un deliktu tiesību problēmas*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, lpp. 216.

¹³⁶ Ir jānorāda, ka šis piemērs (izriet no lietām – *Summers v Tice [1948]*; *Cook v Lewis [1951]*) veica būtisku ieguldījumu vairāku ārvalstu doktrīnu attīstībā. Tā, piemēram, Spānijas medību noteikumos ir pat ietverts pants, ka “*gadījumos, kad notiek medības ar šaujāmieročiem un traumas autors nav zināms, tad visi mednieki ir solidāri atbildīgi*” – Bar C. *Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another, Principles of European Law*, Study Group on a European Civil Code. European Law Publishers, 2009, p. 784.

zāļu ražotājiem bija izgatavojis tieši tos medikamentus grūtniecēm, kurus lietoja meitenes māte. Tomēr bija zināms, ka šīs zāles pēc būtības pašas par sevi bija ar defektiem, līdz ar to katrs attiecīgo medikamentu ražotājs varēja būt atbildīgs.

Šajā gadījumā tiesa atteicās atbildētājiem piemērot solidāru atbildību, jo tikai daži no zāļu ražotājiem pirms attiecīgās tiesvedības varēja būt *potenciāli vainīgi*, līdz ar to tas būtu netaisnīgi viņus visus uzskatīt par atbildīgiem par visu kaitējumu. Minētā rezultātā tiesa lēma, ka katrs atbildētājs ir atbildīgs atbilstoši tai pakāpei, kas saistās ar katra medikamenta apgrozības daļu tirgū attiecīgajā laika posmā (mātes grūtniecības laikā), pamatojoties uz to, ka šāds lēmums bija labākais, kas varēja tikt pieņemts attiecībā uz visu atbildētāju *iespējamo* vainu.¹³⁷

Lai vai kā, situācijās, kurās nav iespējams noteikt, kurš no cēloņiem bijis tas, kurš radījis kaitējumu, vispārējā pieeja paliek tāda, ka katrs atbildētājs ir solidāri atbildīgs par visu kaitējumu kopumā. Uz tāda paša pamata balstījies arī **Norvēģijas** tiesas vērtējums par gadījumiem, kad nav iespējams noteikt, cik lielu ieguldījumu veicis katrs cēlonis attiecībā uz radīto tiesību aizskārumu. To var atspoguļot ar šādu piemēru: J bija motorollera pasažieris. J tika ievainots nelaimes gadījumā, ko izraisīja vai nu kabelis, kurš tika izstiepts pāri ceļam (uzstādīja būvkompanija, kura apkārtnes tuvumā veica ēkas celtniecību), vai arī sadursme ar smago mašīnu (kuru tajā pašā brīdī, kad motorollers aizķērās aiz kabeļa, nolaidīgi vadīja autovadītājs), vai jebkura šo faktoru kombinācija.

Sniedzot vērtējumu, Norvēģijas tiesa atzina, ka, vadoties no ekspertīzes slēdzieniem, tiesa nevarēja secināt, vai situācija, kas rezultējās ar J kaulu lūzumiem gūžas rajonā, bija rezultāts kritienam uz bruģakmens (no aizķeršanās aiz kabeļa), vai arī no kravas mašīnas priekšējās riepas, kas sadūrās ar J kreisās gūžas rajonu. Tāpat pastāv iespējamība, ka trauma bija daļējs rezultāts gan kritienam uz bruģakmens, gan sadursmei ar kravas mašīnu. Neko konkrētāku nav iespējams noteikt. Tas ir, tiesa uzskatīja, ka tā nevar secināt, vai kritums, vai sadursme ar smago mašīnu, vai arī abu faktoru kopīga kombinācija rezultējās attiecīgajā kaitējumā. Pēc visas kopējās lietas izvērtēšanas tiesa konstatēja, ka B (celtniecības uzņēmumam) un kravas mašīnai katram ir savs ieguldījums J gūtajos ievainojumos un, protams, katrs no tiem ir jāuzskata par atbilstošu kaitējuma cēloni.¹³⁸

Līdzīgi Vācijas normatīvajam regulējumam, arī, piemēram, **Grieķijas** Civilt kodeksa 926. pants (ar nosaukumu “Kaitējums, ko izraisa vairākas personas”) nosaka: *ja kaitējums ir radies*

¹³⁷ Giliker P., Beckwith S. Tort. London, Sweet & Maxwell, 2000, p. 137.

¹³⁸ Judgments – Fairchild (suing on her own behalf) etc. v. Glenhaven Funeral Services Ltd and others etc., Pieejams: <https://www.publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd020620/fchild-3.htm> [Aplūkots: 2017. gada 3. aprīlī]

vairākas personas kopīgas darbības rezultātā, visas personas ir solidāri atbildīgas.¹³⁹ Līdzīgs noteikums Vācijas Civilkodeksam ir atrodams arī **Austrijas** Civilkodeksā¹⁴⁰, kura 1302. pants¹⁴¹ nosaka: *gadījumā, ja kaitējums ir nejaušs, katra persona ir atbildīga par tām sekām, ko izraisīja viņa kļūdas, ja ir iespējams noteikt katras personas rīcības proporcijas ar attiecīgo kaitējumu. Ja tomēr kaitējums bija izdarīts tīši, vai ja katra indivīda rīcības proporciju pret izraisīto kaitējumu nav iespējams noteikt, viens par visiem un visi par vienu ir atbildīgi; tomēr personai, kura ir atlīdzinājusi zaudējumus, ir tiesības pieprasīt atlīdzību no pārējiem. Šis ir uzskatāms piemērs mēģinājumam ieviest dalīto atbildību, kur, ja tas iespējams, atbildētājs atlīdzina zaudējumus proporcionāli, balstoties uz varbūtības līdzsvara pamata.*

Līdz ar to autors secina, ka situācijās, kurās abi vai vairāki cēloņi sajaucas kopā un rada kaitējumu, tomēr katrs cēlonis būtu bijis pietiekams, lai radītu šīs sekas (piemērs ar diviem nesaistītiem ugunsgrēkiem, kas savienojas vienā ugunsgrēkā), vispārējā pieeja ārvalstu tiesu praksē ir tāda, ka, ņemot vērā to, ka katra nolaidīgā rīcība būtu radījusi vienu un to pašu rezultātu neatkarīgi no pārējo nolaidīgās rīcības, tad katrs ir uzskatāms par solidāri atbildīgu par visu zaudējumu kopumā. Salīdzinot ar augstāk minēto piemēru, daudz sarežģītāka situācija veidojas brīdī, kad pastāv kumulatīvi cēloņi. Respektīvi, viens (pirmais) atbildētājs veic nolaidīgu rīcību, un pēc ļoti īsa laika posma un pirms pirmā atbildētāja rīcība radījusi kaitējumu (gala rezultātu), otrs atbildētājs veic nolaidīgu rīcību, kas, savienojoties kopā ar pirmā atbildētāja rīcību, rada tiesību aizskārumu, *kurš, iespējams, nebūtu radies, ja nebūtu iejaukusies otra atbildētāja rīcība.* Šādās lietās vispārējā ārvalstu tiesu prakse liecina, ka gan pirmais, gan otrs atbildētājs ir atbildīgi par radīto kaitējumu. Lai vai kā, katrs atbildētājs var piedzīt radušos zaudējumus no pārējiem atbildētājiem.¹⁴²

Visai atšķirīgs piegājiens ir sastopams **Austrālijas** doktrīnā un judikatūrā. Pirmatnēji Austrālijas doktrīna noteica, ka *sine qua non* cēloņsakarības tests postulē to, ka atbildētāja rīcība ir cēlonis prasītāja kaitējumam, ja kaitējums nebūtu noticis bez šīs rīcības. Līdz ar to šis tests likvidē tos faktorus, kuriem nebija nekādas ietekmes uz radušos kaitējumu, respektīvi, atbildētāja rīcība

¹³⁹ Pavlakis L.M. Tort, Personal Injury & Compensation. Greek Law Digest, 2016. Pieejams: <http://www.greeklawdigest.gr/topics/aspects-of-greek-civil-law/item/26-tort-personal-injury-compensation> [Aplūkots: 2017. gada 1. aprīlī]

¹⁴⁰ Austrijas deliktu tiesībās *sine qua non* tests ir kā nepieciešamais komponents cēlonības izvērtēšanā, kaut arī šāds tests nav tieši atrunāts Austrijas Civilkodeksā – Casals M., Diego M. Uncertain Causation in Tort Law. United Kingdom, Cambridge University Press, 2016, p. 5.

¹⁴¹ Austrian Civil Code, 2013. Pieejams: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundsnormen&Gesetzesnummer=10001622> [Aplūkots: 2017. gada 19. februārī]

¹⁴²Ibid.

nav uzskatāma par cēloni, ja kaitējums būtu noticis jebkurā gadījumā pat bez šīs atbildētāja rīcības. Piemēram, ārsta kavēšanai apmeklēt pacientu nav cēloniskas nozīmes, ja pacients jebkurā gadījumā būtu cietis tādu pašu kaitējumu. Taču šāds koncepts sāka deformēties brīdī, kad Austrālijas tiesas saskārās ar *sine qua non* testa problemātiku¹⁴³ lietā *AMACA Pty Ltd v Ellis (2010)*, kurā bija saskatāmi vairāki “potenciāli” cēloņi, un nebija iespējams noteikt, vai plaušu vēža cēlonis bija smēķēšana vai azbesta šķiedru ieelpošana, vai arī abu šo cēloņu mijiedarbības rezultāts.¹⁴⁴

Austrālijas deliktu tiesību izpratne par cēloņsakarību ievērojami pārveidojās brīdī, kad tiesa deva savu novērtējumu lietā *March v E & MH Stramare Pty Ltd (1991)*. Lietas būtība ir šāda: atbildētājs ceļa vidū novietoja kravas mašīnu, lai viņa palīgi ātri un efektīvi varētu izkraut produkciju, kura bija paredzēta tālākai nogādei līdz veikala noliktavai. Šīs darbības notika agrā rīta stundā. Prasītājs lielā ātrumā pārvietojās ar savu mašīnu pa to pašu ceļu, kura ielas vidū atradās iepriekšminētā kravas mašīna. Prasītājs bija alkohola reibumā, kas rezultējās ar ceļu satiksmes negadījumu, kurā prasītājam tika nodarīti miesas bojājumi. Atbildētājs norādīja, ka prasītājs pats bija vainīgs, jo tas brauca lielā ātrumā, turklāt būdams alkohola reibumā.

Šī lieta būtiski ietekmēja *sine qua non* testa pielietošanas efektivitāti Austrālijas deliktu tiesībās, jo minētās lietas ietvaros ar šī testa palīdzību nebija iespējams noteikt kaitējuma izraisīto cēloni.¹⁴⁵ Tiesa vienbalsīgi nosprieda, ka atbildētājs, kurš novietoja mašīnu ceļa vidū, ir atbildīgs par prasītājam nodarīto tiesību aizskārumu, un tam ir jāatlīdzina zaudējumi pilnā apmērā. Tā kā *sine qua non* testa pielietošana nebija iespējama, atbildētāja rīcība bija nepieciešama, lai iestātos konkrētais rezultāts, kas izriet no veselā saprāta koncepcijas.¹⁴⁶ Šīs lietas ietvaros tiesa mainīja Austrālijas deliktu tiesībās ietvertu cēloņsakarības noskaidrošanas elementu uz “veselā saprāta” cēloņsakarības testu (no angļu val. - *common sense test of causation*). Līdz ar to Austrālijas tiesa savā veidā atteicās no *sine qua non* testa un nosliecās par labu “veselā saprāta” testam. Tai pat laikā tiesa secināja, ka *sine qua non* tests joprojām ir jāizmanto kā negatīvais kritērijs, lai noskaidrotu

¹⁴³ Austrālijas Augstākās tiesas tiesnesis *Meisons* lietā *March v E & MH Stramare Pty Ltd (1991)* secināja, ka “*sine qua non*” tests nevar tikt uzskatīts par ekskluzīvu testu cēloņsakarības noskaidrošanai deliktu tiesību lietās un piebilda: “*Sine qua non* tests rada visiem labi pazīstamas grūtības gadījumos, kuros ir saskatāmi divi vai vairāki akti vai notikumi, kur katrs notikums varētu būt pilnīgi pietiekams, lai panāktu prasītājam radušo kaitējumu. Šī testa piemērošana sniedz rezultātu, kas ir pretējs veselajam saprātam. Patiesībā attiecīgais tests sevi pierāda kā problemātisku vai traucējošu dažādās situācijās, kurās ir vairākas darbības, kuras rezultējas vienā tiesību aizskārumā. Tā, piemēram, lieta *Chapman v Hearse, Baker v Willoughby (1970)* demonstrē mācību, ka *sine qua non* testa kā ekskluzīva testa piemērošana rada nepieņemamus rezultātus, un rezultātus, ko tas rada, vajag ierobežot” - 1991. gada 24. aprīļa spriedums lietā *March v E & MH Stramare Pty Ltd (1991)* 171 CLR 506

¹⁴⁴ 2010. gada 3. marta spriedums lietā *Amaca Pty Ltd v Ellis [2010] HCA 5*

¹⁴⁵ 1991. gada 24. aprīļa spriedums lietā *March v E & MH Stramare Pty Ltd. (1991)* 171 CLR 506

¹⁴⁶ Edelman J. *Understanding Causation and Attribution of Responsibility*. 2015. Pieejams: <http://www.fedcourt.gov.au/digital-law-library/judges-speeches/speeches-former-judges/justice-edelman/edelman-j-20150907> [Aplūkots: 2017. gada 19. aprīlī]

juridisko cēloņsakarību, bet papildus ir vajadzīgs kas vairāk par *sine qua non* cēlonības noskaidrošanu. Šāds lēmums bija jāpieņem, lai apmierinātu iespējamās nākotnes politiskos un principiālos jautājumus.¹⁴⁷

Cēloņsakarības testa pāreja Austrālijas deliktu tiesībās nenotika bez kritikas. Izskaidrojot “veselā saprāta” pārbaudi cēloņsakarības noskaidrošanā tiesas norādīja, ka šī pieeja rezumē konceptu, ka personai nevajadzētu būt atbildīgai par katru nelikumīgo darbību, kas ir nepieciešamais nosacījums radušajam kaitējumam. Šādā situācijā *sine qua non* tests netiek aizvietots. Visdrīzāk, “veselā saprāta” testa pielietošana veicināja konstatējumu, ka *sine qua non* tests nebija ne visaptverošs, ne ekskluzīvs tests cēloņsakarības noskaidrošanā deliktu tiesībās. Šī loma, lai noteiktu negatīvo kritēriju cēloņsakarībā, tiek saglabāta.¹⁴⁸

Darba autoram ir jāpiekrīt kritiķu norādītajam, ka šāda testa izmantošana noved pie rezultāta, kas vairāk izskatās pēc tāda kā “*ko saka mana sirds*” rezultāta, nevis pēc iznākuma, kas iemieso saskaņotu un loģisku domāšanas procesu. Veselā saprāta tests deliktu tiesībās rada arī grūtības klientu konsultēšanas sfērā, jo klientiem nav iespējams sniegt uzticamus padomus šāda rakstura civillietās.¹⁴⁹ Tāpat jānorāda, ka veselā saprāta tests lielākoties nespēs rast risinājumu ne alternatīvos, ne konkurējošos, ne arī potenciālajos cēloņos, līdz ar to šāda pieeja nebūtu vēlama Latvijas tiesu praksē.

Svarīgi pieminēt, ka ārvalstu doktrīnās tiek pētīts jautājums par pierādīšanas nastas pārcelšanu uz atbildētāju. Ir jāatzīmē, ka vairākas Eiropas Savienības dalībvalstis veikušas pasākumus, lai cietušajam atvieglotu pierādīšanas pienākumu, ņemot vērā objektīvās grūtības un jautājumu sarežģītību (Somija, Zviedrija, Francija, Beļģija). Par piemēru, Dānijā ir skatītas lietas, kurās patērētājs nav varējis pierādīt cēloni, un tiesa, prezumējot cēlonību, uzlikusi atbildētājiem pierādīt pretējo.¹⁵⁰ Pierādīšanas pienākums un pierādīšanas nasta juridiskajā literatūrā nereti tiek apzīmēta ar jēdzienu „*onus probandi*” (no latīņu val. - *pierādīšanas nasta*). Lai arī *onus probandi* kā vispārējs tiesvedības princips ir pazīstams jau romiešu tiesībās kā viens no senākajiem

¹⁴⁷ Martin K. Topical Matters Pertaining to the Tort of Negligence – the Attribution of Blame. 2016. Pieejams: http://www.supremecourt.wa.gov.au/files/Annual_Law_Week_Address_Perth_Hebrew_Congregation_KMartinJ_17May2016.pdf [Aplūkots: 2017. gada 3. aprīlī]

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Edelman J. Understanding Causation and Attribution of Responsibility. 2015. Pieejams: <http://www.fedcourt.gov.au/digital-law-library/judges-speeches/speeches-former-judges/justice-edelman/edelman-j-20150907> [Aplūkots: 2017. gada 19. aprīlī]

¹⁵⁰ Torgāns K.. Civiltiesību, komercietību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 414. lpp.

procesuālajiem principiem,¹⁵¹ „kas tiesā kaut ko apgalvo, tam tas ir jāpierāda”,¹⁵² tomēr diskusijas par tā saturisko būtību un nozīmi zinātnieku vidū turpinās. Tas ir saistīts ar viedokļu atšķirību par dažādām pierādīšanas pienākuma teorijām un pierādīšanas pienākuma sadali starp pierādīšanas subjektiem.¹⁵³

Tradicionālā cēloņsakarības pieeja ir apspriesta vairākos gadījumos, kad pastāv bažas, ka sakarā ar pierādīšanas komplikētību iespējama neatļautās rīcības cietušais tiks atstāts bez iespējas saņemt kompensāciju. Šādas bažas, pamatojoties uz statisko varbūtību, lielākoties pastāv apstākļos, kad prasītājs ir cietis no vairākām neatļautām rīcībām, ko izraisīja vairāki atbildētāji, bet nevar pierādīt cēloņsakarību attiecībā pret konkrēto atbildētāju vai atbildētājiem saskaņā ar tradicionālajiem pierādīšanas principiem. Šāda situācija var rasties gadījumos, kas, piemēram, saistīti ar cilvēku izraisītām slimībām, kas izriet no plaši izmantotiem ķīmiskajiem produktiem. It īpaši, kad šos produktus ir ražojuši un tirgojuši liels skaits komersantu.¹⁵⁴ Pieņemsim, noteiktā reģionā, kuras centrā atrodas metālapstrādes rūpnīca, vēža gadījumu skaits ir acīmredzami lielāks, nekā vidēji valstī. Līdz ar to var pieņemt, ka šis palielinātais vēža saslimšanas risks ir saistīts ar rūpnīcas klātbūtni, bet nevar skaidri pierādīt, kuri vēža saslimšanas gadījumi ir tiešā cēloniskā saiknē ar rūpnīcu, un kuri – ar citiem nesaistītiem faktoriem. Pierādīšanas pienākuma pārņemšana nozīmētu to, ka rūpnīcas īpašniekam būtu jākompensē visi tie vēža gadījumi, kas ir konstatēti noteiktajā teritorijā, ja vien viņš var pierādīt, ka nevienu no šiem vēža gadījumiem neizraisīja rūpnīca.¹⁵⁵ Taču, ja nav ticami pierādāms, vai attiecīgais kaitējums personai vispār varētu būt radies aizskāruma rezultātā, formālā pieeja, noraidot prasību, dažkārt varētu būt netaisnīga pret personu, kurai kaitējums ir radies, bet tiesībspolitiska prasību apmierināšana savukārt nebūtu taisnīga pret atbildētāju, kam tad būtu jāatbild par tādām sekām, kuras, iespējams, nav radušās viņa rīcības dēļ.¹⁵⁶

¹⁵¹ Ose D. Pierādījumi un pierādīšana Civilprocesā. Promocijas darbs, 2013. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5139/23437-Daina_Ose_2013.pdf?sequence=1 [Aplūkots: 2017. gada 5. janvārī]

¹⁵² Līcis A. Prasības tiesvedībā un pierādījumi. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2003, 67. lpp

¹⁵³ Ose D. Pierādījumi un pierādīšana Civilprocesā. Promocijas darbs, 2013. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5139/23437-Daina_Ose_2013.pdf?sequence=1 [Aplūkots: 2017. gada 5. janvārī]

¹⁵⁴ Legal action for the climate goal: Towards Equity, Survival and the Rule of Law - Causation. Pieejams: <http://www.planb.earth/causation.html> [Aplūkots: 2017. gada 9. martā]

¹⁵⁵ Young R., Faure M., Fenn P. Causality and causation in tort law. International Review of Law and Economics, 2004. Pieejams: http://www.academia.edu/16317097/Causality_and_causation_in_tort_law [Aplūkots 2017. gada 20. martā]

¹⁵⁶ Kubilis J. Cēloniskais sakars, nodarot nemantisku kaitējumu veselībai. Juridiskā zinātne, Nr. 4, 2013, 91. lpp.

Attiecībā uz alternatīviem cēloņiem prasītājam ir pienākums pierādīt, ka citas puses rīcība “būtiski veicināja kaitīgo seku rašanos”. Tomēr tas nenozīmē, ka atbildētājam ir jāpierāda, kādās procentuālās daļās katram atbildētājam ir jāsedz attiecīgie zaudējumi un kādās daļās katrs ir atbildīgs. Šāds prasītāja pienākuma slogs attiecas uz visiem prasījumiem pret atbildētājiem, neatkarīgi no tā, vai šī prasība ir balstīta uz deliktu vai līgumtiesībām.¹⁵⁷

Ārvalstu doktrīnas piedāvā šādu varianti: 1) Ja divu vai vairāku personu neatļautās darbības apvienojas kopā, lai radītu tiesību aizskārumu prasītājam, un viens no vairākiem atbildētājiem cenšas ierobežot savu atbildību, pamatojoties uz to, ka zaudējuma atlīdzību ir iespējams sadalīt proporcionāli starp tiem, pierādīšanas pienākums attiecībā uz zaudējumu sadali piekrīt katram no šiem atbildētājiem; 2) Ja divu vai vairāku personu rīcība ir nolaidīga, un ir pierādīts, ka prasītājam nodarīto kaitējumu ir izraisījusi vismaz viena no šīm personām, bet nav skaidri zināms, kura no šīm personām radīja kaitējumu, pierādīšanas slogs attiecas uz katru no šīm personām, lai pierādītu, ka viņš/viņa nav radījis kaitējumu.¹⁵⁸

Autors secina, ka ir visai pretrunīgs jautājums par pierādīšanas nastas pārceļšanu uz atbildētāju ieviešanu Latvijas likumdošanā, jo šāds regulējums būtiski aizskartu sacīkstes principu, atbilstoši kuram iekams nav pierādīts tiesību aizskārumus, pretējai pusei nav pamata iesniegt pretargumentus un pierādījumus. Vairāku zinātnieku darbos tiek akcentēts, ka līdz brīdim, kamēr prasītājs nav pamatojis savu prasību ar pierādījumiem, tikmēr atbildētājam nekas nav jāpierāda.¹⁵⁹ Tādējādi var teikt, ka pierādīšana sākas ar pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo apstākļu noteikšanu, kuri ir jāpierāda atbilstoši materiālajā tiesību normā (dispozīcijā) ietvertajiem apstākļiem. Tikai pēc tam seko puses apgalvojums par noteiktu juridisko faktu pastāvēšanu, kas tiek pamatots ar atbilstošiem apstiprinošiem pierādījumiem.¹⁶⁰ Tomēr, tā kā šāds koncepts ir visai jauns un jāatzīmē, ka vairākas Eiropas Savienības dalībvalstis veikušas pasākumus, lai cietušajam atvieglotu pierādīšanas pienākumu, ņemot vērā objektīvās grūtības un jautājumu sarežģītību, tad gadījumos, kuros ir saskarsme ar zinātnisko nenoteiktību (prasītājs nevar pierādīt, kuras personas rīcība bija cēlonis kaitējumam), šāda pieeja ir atbalstāma.

¹⁵⁷ Young R., Faure M., Fenn P. Causality and causation in tort law. *International Review of Law and Economics*, 2004. Pieejams: http://www.academia.edu/16317097/Causality_and_causation_in_tort_law [Aplūkots 2017. gada 20. martā]

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Līcis A. Prasības tiesvedībā un pierādījumi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 72..lpp.; Bukovkis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933, 341. lpp.

¹⁶⁰ Ose D. Pierādījumi un pierādīšana Civīlprocesā. Promocijas darbs, 2013. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5139/23437-Daina_Ose_2013.pdf?sequence=1 [Aplūkots: 2017. gada 5. janvārī]

3. “VAIRĀKU CĒĻŅU” TEORIJA EIROPAS DELIKTU TIESĪBU PRINCIPOS

Ārvalstu cēloņsakarības konceptu salīdzināšana ir laikietilpīgs un visai sarežģīts process, jo ir maza ticamība, ka cēloņsakarības formulas, kuras risina strīdu vienā valstī, spēs risināt tādus pašus problēmjaudājumus citā valstī. Produktīvāk būtu lietās, kur ir saskatāmi vairāki cēloņi, izmantot Eiropas deliktu tiesību principos ietvertās normas. Šīs normas ir veidojušās, apkopojot vairāku ES valstu pieredzi lietās, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi. Varētu pat apgalvot, ka attiecīgais dokuments iespējams liks pamatus nākotnes Civillikuma grozījumiem attiecībā uz cēloņsakarības noskaidrošanu.

Cēloņsakarība starp neattaisnojamu darbību un kaitējumu daudzos gadījumos ir viegli saskatāma un netiek apstrīdēta. Personu nevar saukt pie atbildības, ja tās darbība nebūs izsaukusi nekādu kaitējumu. Taču ir gadījumi, kuros cēlonība kļūst par svarīgu jautājumu, lai lemtu par atbildību, it sevišķi tad, ja kaitējumu varēja izraisīt vairāki subjekti vai vairāki apstākļi. Šī iemesla dēļ arī Dr. habil. iur., prof. K. Torgāns ir nācis pie secinājuma, ka “(..) Civillikums būtu papildināms, iekļaujot visus vai vismaz daļu tādu normu, kādas piedāvātas Eiropas deliktu tiesību principos (*EDTP; angļu val. - The Principles of European Tort Law, PETL*)”.¹⁶¹ Šāda dokumenta izstrādāšana un publicēšana ir nozīmīgs solis uz priekšu vienotas zinātniski pamatotas cēlonības problēmas risināšanai. Principu normas varētu sekmēt Civillikuma papildinājumu gatavošanu.¹⁶²

Kā norāda Dr. habil. iur., prof. K. Torgāns: “(..) gandrīz visas šim jautājumam veltīto sešu pantu normas vēl vispusīgi jāizvērtē tāpēc, ka praksē iespējami ļoti daudz dažādu faktoru mijiedarbības varianti un vispārinājumos jābūt piesardzīgiem. Pie tam, lai ieviestu dažus jauninājumus, ir jāgroza arī procesuālie noteikumi, piemēram, par cēloņsakarības iespējamību kā atbildības pamatu, par pierādījumu nastas sadalījumu, kā arī jākorrigē zaudējumu pilnas atlīdzības principa pielietojuma robežas, pat diferencējot dažādu mantisko un sociālo labumu aizsargātības pakāpes”.¹⁶³

¹⁶¹ Torgāns K. Saistību tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 178. lpp.

¹⁶² Torgāns K. Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 439. lpp.

¹⁶³ Turpat, 410. lpp.

Eiropas deliktu tiesību principos¹⁶⁴ (angļu val. – *the Principles of European Tort Law*) (turpmāk tekstā – EDTP)¹⁶⁵ ir iekļauti seši panti, kas attiecas uz cēloņsakarības noskaidrošanu. Vairāku faktoru iedarbību regulē 3:102.-3:105. panti:

3:102. pants: “Vienlīdz nozīmīgi (konkurējoši) cēloņi” paredz: “Ja vairākas darbības notikušas vienlaicīgi un katra no tām varēja radīt visu kaitējumu, tad katra no tām uzskatāma par kaitējumu cēloni.”

3:103. panta “Alternatīvi cēloņi” pirmajā daļā formulēts šāds noteikums: “Ja vairākas darbības katra par sevi varēja būt pietiekams kaitējuma cēlonis, bet nav zināms un nav iespējams noteikt, tieši kura darbība kaitējumu radīja, tad katra no šādām darbībām uzskatāma par kaitējuma cēloni.”

3:104. pants: “Potenciāli cēloņi” paredz: “Ja kaitējums ir radies noteikti zināmas darbības rezultātā, un tai ir sekojušas viena vai vairākas citas darbības, kas varētu izraisīt tādu pašu kaitējumu, tad šīs sekojošās darbības nav jāņem vērā un ir jāignorē.”

3:105. pantā regulētā “Nenoteikta daļēja cēlonība” nosaka: “Ja no vairākām darbībām neviena atsevišķi neradīja visu kaitējumu kopumā vai nosakāmu galveno tā daļu, tad tie, kuri kaut kādā daļā, kaut nelielā, sekmēja kaitējuma rašanos, tiek uzskatīti par kaitējumu nodarījušiem attiecīgās daļās.”

Autors norāda, ka EDTP ietvertais 3:106. pants rada pārāk lielas diskusijas attiecībā uz atbildības sadali starp atbildētāju un pašu cietušo, kā rezultātā nav pietiekami skaidri ievirzījušās norādes, kā būtu jārisina strīdi, ja kaitējumu viens no cēloņiem ir ne tikai atbildētāja rīcība, bet arī, iespējams, cietušā paša rīcība.¹⁶⁶

Ir jānorāda, ka Eiropas deliktu tiesību grupa kā faktisko cēloņsakarības testu pieņēma *conditio sine qua non* testu, proti, ka darbība (uzvedība) ir iemesls upura kaitējumam, ja bez attiecīgās darbības kaitējums nebūtu noticis. Vēl pie tam, kā redzams EDTP, Eiropas deliktu tiesību grupa atsevišķiem gadījumiem ievieša proporcionālās atbildības modeli. Ideja šiem gadījumiem ir

¹⁶⁴ Tā kā deliktu tiesību principi Eiropas valstīs mēdz ievērojami atšķirties, tad, lai radītu vienotu deliktu tiesību konceptu, *Jāps Sīprs* 1992. gadā izveidoja darba grupu, kas sastāvēja no deliktu tiesību zinātniekiem (*Tilburgas grupa*). Laika gaitā grupa paplašinājās un kļuva pazīstama kā Eiropas deliktu tiesību grupa (*angļu val.- European Group on Tort Law*), kas paplašināja savu redzesloku un nolēma uzsākt Eiropas deliktu tiesību principu attīstīšanu. Šī projekta mērķis bija noteikt kopējos pamatprincipus, kas atbalstītu katru Eiropas deliktu tiesību sistēmu. - Neethling J. *Toward a European ius commune in Tort Law: a practical experience*. *Fundamina*, vol. 12, no. 1, 2006, p. 81.

¹⁶⁵ Eiropas deliktu tiesību principi (*Principles of European Tort Law*). Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 16. aprīlī]

¹⁶⁶ Autors uzskata, ka EDTP 3:106. panta ietvaros ir jāveic atsevišķs (padziļināts) pētījums, kā risināt strīdus, ja viens no kaitējuma cēloņiem, iespējams, ir cietušā paša rīcība. Ārvalstu tiesu praksē un doktrīnā neskaidrības rada atbildības noteikšana šāda veida lietās. Līdz ar to autors darbā neanalizēs, kā risināt šāda veida gadījumus.

tāda, ka persona ir atbildīga par zaudējumiem, ko viņš *varēja būt izraisījis* (bet tomēr faktiski neradīja šo kaitējumu). Šādai pieejai nav saskatāmas paralēles ar Eiropas deliktu tiesību kodolu, līdz ar to šāda pieeja ir kas jauns un tā ir izpētāma padziļināti.¹⁶⁷

Proporcionālā atbildība var tikt ilustrēta ar klasisko piemēru par trim medniekiem A, B un C. Mežā, kuru pastāvīgi apmeklē atpūtnieki, visi trīs raida šāvieni uz putnu. Viena lode trāpa un nogalina D. Lai arī var pilnīgi droši apgalvot, ka visi trīs mednieki rīkojās nolaidīgi, nav īsti pierādāms, kurš no trijiem raidīja nāvējošo lodi. Līdz ar to šī ir situācija ar vairākiem cēloņiem, no kuriem katrs varēja būt pietiekams, lai radītu šādas sekas, bet tai pašā laikā paliek neskaidrs, kurš tad īsti radīja attiecīgo rezultātu. Tiesību sistēmas piedāvā dažādus variantus, kā atrisināt šādus strīdus. Tā, piemēram, Eiropas deliktu tiesību grupa, izvērtējot visus variantus, nāca pie slēdziena, ka lietās, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi, labākais risinājums būtu tāds, ka katra rīcība būtu jāuzskata par cēloni tādā apmērā, kas atbilst *iespējamībai*, ka tas varēja izraisīt tiesību aizskārumu. Tas nozīmē, ka lietā ar trim medniekiem katrs no viņiem būs principiāli atbildīgs par 1/3 daļu no kopējā zaudējuma, jo iespējamība, ka katra no trim lodēm nogalināja D, ir ļoti līdzīga.¹⁶⁸ Tiek apgalvots, ka šāds risinājums var būt attaisnojams, pamatojoties uz godīguma, saprātīguma un taisnīguma apsvērumiem. Vienīgi jāatceras, lai gan tikai viens izraisīja D nāvi, ir neiespējami pierādīt, kurš vai kura to izraisīja. Līdz ar to katrs no viņiem varēja izraisīt attiecīgās sekas. Atbilstoši tam, lai nepieļautu, ka visas personas paliek nesodītas pierādījumu trūkuma dēļ, katrs tiek uzskatīts kā kaitējuma izraisītājs. Šāds risinājums nepārprotami balstās uz tiesībpolitiskiem apsvērumiem, nevis tradicionālajiem deliktu tiesību principiem, un ievieš jaunu formu deliktatbildībā. Proti, daļēju atbildību par citas personas deliktu.¹⁶⁹

Attiecībā uz EDTP 3:102. un 3:103. pantu autori nav devuši skaidras norādes, kurā gadījumā iestājas solidāra, bet kurā – dalīta atbildība, atstājot tiesām rīcības brīvību, uzsverot, ka proporcionālās atbildības ieviešana šāda veida lietās būtu liels jaunums. Dažās ES valstīs proporcionālā atbildība jau tiek praktizēta, bet par viena tipa deliktiem dažādās valstīs atbildību nosaka gan solidāri, gan dalīti.¹⁷⁰ Autors norāda, ka attiecībā uz EDTP 3:102. un 3:103. pantā minētajām situācijām Latvijā proporcionāla zaudējuma atlīdzināšana (dalītās atbildības gadījumā) der tikai lielākoties uz alternatīviem cēloņiem, kur nav iespējams noteikt, kura tad darbība tieši

¹⁶⁷ Neethling J. Toward a European *ius commune* in Tort Law: a practical experience. Fundamina, vol. 12, no. 1, 2006, p. 89.

¹⁶⁸ Ibid., p. 90.

¹⁶⁹ Ibid., p. 91.

¹⁷⁰ Torgāns K.. Civiltiesību, komercietiesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 411. lpp.

radīja kaitējumu. Līdz ar to, nevis, visi atbildētāji atbild solidāri – kas rezultējas ar iespējamību, ka vainīgais tādā veidā iespējams izmuks no zaudējuma atlīdzināšanas, ja cietušais vērsīs piedziņu pret citu atbildētāju, kurš iespējams nemaz nav vainīgs - bet gan, katrs atbild dalīti un atlīdzina zaudējumu proporcionāli (*ja tas ir iespējams*) varbūtībai, ar kādu tas ir iespējami veicināja attiecīgo kaitējumu. Ja nav nosakāmas iespējamās proporcijas, tad atbildētāji atbild solidāri.

Ir jānorāda, ka deliktu tiesībās prioritāte ir cietušā interesēm, līdz ar to situācijās, kurās vairākas personas ar savām darbībām ir radījušas tiesību aizskārumu un kurās nav nosakāms, kura darbība radīja šo aizskārumu, visi darbību veikušie ir uzskatāmi par atbildīgiem. Lai arī pēc būtības viena no šīm personām nav vainīga, tomēr attiecīgā persona būs jāšoda, jo cietušā intereses šādā gadījumā prevalē pār atbildētāja interesēm. Arī K. Torgāns ir norādījis, ka neskatoties uz to, ka šādās situācijās atbildība tiek uzlikta tam, kas, tautas valodā runājot, ir nevainīgs, taču ir jānorāda, ka šeit notiek atkāpe no principa “nevainīgo nesoda”, kas darbojas cietušā labā.¹⁷¹ Autors uzskata, ka šāda atkāpe no principa “nevainīgo nesoda” ir jāpiemēro situācijās, kad divu vai vairāku personu rīcība ir izraisījusi kaitējumu, bet nav nosakāms, kurš tieši radījis šo tiesību aizskārumu. Ja netiek izmantota šāda atkāpe, tad visi atbildētāji paliek nesodīti, kā rezultātā Civillikums nespēj pildīt savas funkcijas. Respektīvi, nesniedz cietušajai pusei kompensācijas iespējas. Šādu pieeju pieļauj arī EDTP.

Attiecībā uz konkurējošiem cēloņiem ir jāsecina, lai gan neviena no darbībām nav *conditio sine qua non*, katra no tām tiek uzskatīta par cēloni. No ekonomiskās perspektīvas šāds risinājums ir vispareizākais, jo, ja neviena darbība netiktu uzskatīta par cēloni, deliktu tiesības nebūtu spējīgas nodrošināt kompensācijas iespējas pusēm, kuras cieta no attiecīgajām darbībām.¹⁷² Ārvalstu civiltiesību teorijā un arī tiesu praksē ir izdalīti četri priekšnosacījumi, lai varētu piemērot normas par alternatīvu cēloņu izraisīta kaitējuma kompensēšanu vai zaudējumu atlīdzināšanu: 1) kaitējums ir radies vismaz divu personu secīgu darbību rezultātā; 2) katra no šo personu darbībām ir bijusi pietiekama, lai varētu rasties viss nodarītais kaitējums vai nodarītā kaitējuma noteikts apmērs; 3) katras personas darbība ir bijusi prettiesiska; 4) ir neiespējami noteikt, tieši kura no šīm darbībām izraisījusi kaitējumu un kādā apmērā.¹⁷³ Tā, piemēram, pārdevējs V no Dānijas pārdod gaļu pircējam no Itālijas. Viņš noslēdz līgumu ar A1 par gaļas transportēšanu no Dānijas uz Itāliju. Gaļu

¹⁷¹ Torgāns K.. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 201. lpp.

¹⁷² Visscher L.T., Bergh R. The Principles of European Tort Law: The Right Path to Harmonisation. 2006. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/4985526_The_Principles_of_European_Tort_Law_The_Right_Path_to_Harmonisation [Aplūkots: 2017. gada 8. aprīlī]

¹⁷³ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. Digest of European Tort Law. Volume 1: Essential Cases on Natural Causation. Germany, SpringerWienNewYork, 2007, p. 362.

iekrauj transportēšanai uzņēmums A2. Esot pie Itālijas robežas, veterinārā dienesta kontrole aizliedz A1 iebraukt Itālijā sakarā ar to, ka Eiropas Savienības direktīva par gaļas iekraušanu un transportēšanu starp Eiropas Savienības valstīm tiek pārkāpta divos veidos. Pirmkārt, kravas mašīnas temperatūra pārvadāšanas brīdī bija pārāk augsta. Otrkārt, gaļa tika iekrauta tādā veidā, ka kravas mašīnā netika atstāta brīva vieta, pa kuru varētu pārvietoties veterinārais dienests kravas pārbaudes laikā. Gaļa tiek atgriezta atpakaļ Dānijā, kur V to pārdod gaļas pārstrādātājiem. Kopējie V zaudējumi sastādīja 100 000,00 Dānijas kronu. Saskaņā ar Eiropas Savienības normatīvajiem aktiem, A2 bija pienākums iekraut gaļu transportlīdzeklī. Paaugstinātā temperatūra kravas mašīnā gaļas pārvadāšanas brīdī bija A1 nolaidīgās rīcības rezultāts. V iesūdz tiesā gan A1, gan A2 par zaudējumu atlīdzināšanu.¹⁷⁴

Jau katra atbildētāju rīcība (A2 kravas iekraušana pārkāpa Eiropas Savienības normatīvos aktus, bet A1 nolaidīgās rīcības rezultātā temperatūra kravas pārvadāšanas brīdī bija pārāk augsta) atsevišķi panāktu to, ka krava nevarētu šķērsot Itālijas robežu, kā rezultātā V tiktu nodarīti finansiāli zaudējumi. Līdz ar to, pielietojot EDTP 3:102 pantu, abas darbības tiek uzskatītas par zaudējumus izraisošiem cēloņiem, un atbildētājam nav atļauts atsaukties uz otra darbībām, lai izvairītos no atbildības. Vēl jo vairāk, abas puses atbild solidāri.¹⁷⁵ Autors norāda, ka šāda pieeja būtu atbalstāma, jo, ja tiesa atsauktos uz *sine qua non* testu, tad abas puses varētu argumentēt vienu un to pašu. Tas ir, ka bez viņu veiktās nolaidīgās rīcības kaitīgās sekas būtu iestājušās tik un tā, ņemot vērā otra atbildētāja nolaidīgo rīcību. Tāpat jānorāda, ka šajā gadījumā prasītājs V varēja vērst zaudējumu piedziņu pret A1 un A2 uz līguma neizpildīšanas pamata.

Ar vienlaicīgiem cēloņiem nav jāsaprot, ka cēloņi var rasties precīzi vienā laikā. Galvenais nosacījums ir tāds, ka visiem šiem cēloņiem vajag izpildīties līdz brīdim, kad ir radies kaitējums tādā veidā, ka ikviens no šiem cēloņiem varēja radīt šo kaitējumu.¹⁷⁶ Autora ieskatā, arī Latvijas normatīvajos aktos būtu jāietver skaidrojums, kas ir apzīmējams ar jēdzienu “vienlaicīgi cēloņi”, lai nerastos situācijas, ka šādus cēloņus ietver pie “alternatīvajiem cēloņiem”. Ja šādas norādes nebūs, tad tiesas izdarīs kļūdainus secinājumus, kādā “vairāku cēloņusakarību” formā attiecīgā lieta ir ietverama (konkurējoši vai alternatīvi).

Alternatīvo cēloņu atšķirība no vienlaicīgiem cēloņiem, kas ir minēti EDTP 3:102. pantā, ir tā, ka pēdējā gadījumā katra darbība ir spējīga izraisīt rezultātu, ja neņem vērā pārējās darbības,

¹⁷⁴ Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. Digest of European Tort Law. Volume 1: Essential Cases on Natural Causation. Germany, SpringerWienNewYork, 2007, p.474.

¹⁷⁵Ibid., p.475.

¹⁷⁶Ibid., p.476.

bet alternatīvo cēloņu gadījumā ir neskaidrs, kura no darbībām bija rezultātu izraisošais cēlonis. Savukārt EDTP 3:103. panta piemērošana tiek balstīta uz ideju par proporcionālās atbildības modeļa piemērošanu. Tiesību zinātnieki uzskata, ka ir neparasti dažādas aktivitātes dēvēt par “proporcionālajiem cēloņiem”. Būtu daudz loģiskāk, ja visas darbības tiktu uzskatītas par cēloņiem, un, lai sasniegtu stāvokli ar “proporcionālo atbildību” attiecībā uz zaudējuma novērtēšanu, katrs dalībnieks ir atbildīgs proporcionāli par tiem zaudējumiem, kas atbilst varbūtībai, ka konkrētā darbība būtu izraisījusi kaitējumu.¹⁷⁷ Ir jānorāda, ka arī ārvalstu tiesas sāk piemērot šajā pantā ietvertu, tomēr tās ir noteikušas, ka kaitējums nav uzskatāms kā fizisks kaitējums, kas nodarīts prasītājam, bet kā risks ciest zaudējumus,¹⁷⁸ kas izpaužas apstākļi, ka katra darbība ir uzskatāma par kaitējuma cēloni, ja šīs darbības katra pati par sevi varēja būt pietiekama, lai radītu kaitēju, bet nav zināms un nav iespējams noteikt, tieši kura darbība kaitējumu radīja.

Aplūkosim, kā praksē darbotos regulējums attiecībā uz potenciāliem cēloņiem (EDTP 3:104. pants): atbildētājs A sabojāja prasītāja mašīnu tādā apjomā, ka mašīnu bija nepieciešams pārkrāsot. Lai gan divas nedēļas iepriekš prasītājs bija iekļuvis vēl citā ceļu satiksmes negadījumā, kurā vainīgs bija B un kuras rezultātā mašīnai jau bija nepieciešama pārkrāsošana, tomēr tiesa uzskatīja, ka atbildētāju nevar atzīt par vainīgu mašīnas sabojāšanā, jo šo bojājumu nodarīšanā pilnā apmērā bija vainojams B, turklāt prasītājs nevar atgūt to pašu zaudējumu summu divreiz (*Performance Cars Ltd v Abraham [1962]*). Jautājums, kas šeit rodas, ir – *kuram no atbildētājiem bija jāsedz attiecīgie zaudējumi, vai varbūt arī abiem atbildētājiem ir jāatbild solidāri?* Izmantojot EDTP 3:104. pantu, persona B ir atbildīga par attiecīgo zaudējumu atlīdzināšanu, bet persona A tiks atbrīvota no jebkādas atbildības. Autorprāt, EDTP ietvertais regulējums par potenciāliem cēloņiem, netieši norāda, ka lietās, kur ir saskatāmi vairāki cēloņi, faktors, kuram bija pirmatnējais efekts uz kaitējumu, ir uzskatāms par cēloni kaitējumam. Tomēr EDTP ir paredzēts izņēmums: “ja pirmā darbība ir izraisījusi kaitējumu, kurš “turpinās” (kaitējums), un sekojošā darbība arī vēlāk varēja izraisīt šos kaitējumus brīdī, kad tas turpinājās, abas darbības ir uzskatāmas par kaitējumu no brīža, kad kaitējums turpināja paplašināties.”¹⁷⁹

EDTP 3:105. panta regulējums un pieeja ir pretēja tam, kā ārvalstu tiesas šādus strīdus ir risinājušas līdz šim. Tā, piemēram, darbiniekam, strādājot savā darba filiālē, kas nodarbojas ar

¹⁷⁷ Visscher L.T., Bergh R. *The Principles of European Tort Law: The Right Path to Harmonisation*. 2006, Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/4985526_The_Principles_of_European_Tort_Law_The_Right_Path_to_Harmonisation [Aplūkots: 2017. gada 8. aprīlī]

¹⁷⁸ Samuel G. *Law of Obligation*. UK, MPG Books Group, 2010, p. 268.

¹⁷⁹ Eiropas deliktu tiesību principi (*Principles of European Tort Law*). Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf> [aplūkots: 2017. gada 16. aprīlī]

ātrās ēdināšanas pakalpojumiem, uzbruka divi jaunieši, kā rezultātā darbiniekam bija nepieciešama acs operācija (uzbrukuma rezultāts), kas bija nesekmīga, novedot pie vienas acs redzamības pilnīga zuduma. Redzes zudums nebija vienīgais kaitējums, ko cieta darbinieks; darbinieks cieta arī no turpmākām sāpēm un nākotnes peļņas atrāvuma, kas noveda pie garīgām ciešanām. Tika secināts, ka abi, gan darba devējs (pieļāva uzbrukuma esamību), gan slimnīca bija atzīstami par nolaidīgiem savās darbībās, bet atbildība attiecībā uz cēloņsakarību tika sadalīta starp dažādiem atbildētājiem. No vienas puses, tas šķietami varētu būt taisnīgi un saprātīgi, taču lielākoties šādos gadījumos viens atbildētājs tiek uzskatīts par atbildīgu par visu zaudējumu kopumā, kuram nākotnē ir iespēja vērst prasījumu pret pārējiem atbildētājiem, kuri arī, *iespējams*, bija vainīgi kaitējuma radīšanā.¹⁸⁰ Autors neuzskata par nepieciešamu šādos gadījumos aprobežoties ar solidāru atbildību. Autoraprāt, visai taisnīgs risinājums būtu, ja šeit izmantotu dalītās atbildības modeli, kura rezultātā atbildētājs atbildētu proporcionāli par tiem zaudējumiem, kurus tas uz varbūtības balansa pamata iespējami radījis. Tomēr, autors norāda, ka neskaidrības rada EDTP 3:105 pantā norādītais nosacījums par “galvenā kaitējuma daļu”. EDTP nesniedz skaidras norādes, ar ko tad apzīmē *nosakāmā galveno kaitējuma daļu*, vai arī, cik procentuāli (no 100 %) skaitās, ka darbība atsevišķi ir radījis kaitējuma galveno daļu. Loģiski secinot, nebūtu pareizi teikt, ka cēlonis ir radījis galveno kaitējuma daļu, ja tas pārsniedz sākot no 50 % (no 100 %). Tās pats attiecas, ja cēlonis radījis 60 % (no 100 %) no visa kaitējuma. Civillikumā, ietverot normas par “Nenoteikti daļēju cēlonību”, nav jāietver nosacījums “nosakāmā galvenā daļa”, jo tad nav precīzi nosakāms, kad cēlonis ir radījis galveno kaitējuma daļu. Līdz ar to Civillikumā būtu jāietver šāds regulējums attiecībā uz “nenoteikti daļēju cēlonību”: *ja no vairākām darbībām neviena atsevišķi neradīja visu kaitējumu kopumā, tad tie, kuri kaut kādā daļā, kaut nelielā, sekmēja kaitējuma rašanos, tiek uzskatīti par kaitējuma nodarījušiem attiecīgās daļās.*

Latvijas deliktu tiesībās nepastāv vienots koncepts, kā atrisināt strīdus, ja kaitējumu ir izraisījuši vairāki (vienlaicīgi, secīgi vai neatkarīgi) cēloņi. Pēc autora domām, Eiropas deliktu tiesību principos ietvertie 3: 101., 3:102., 3:103., 3:104. un 3:105. panti būtu jāievieš arī Latvijas Civillikumā, proti, Civillikuma nodaļa „Saistības un prasījumi no neatļautas darbības” ir jāpapildina ar normu kopumu par vairāku cēloņu izraisītu kaitējumu, ņemot par piemēru Eiropas deliktu tiesību principos ietvertos, vairāku faktoru iedarbību regulējošos, 3:102.-3:105. pantus. Tā kā minētās tiesību normas sniedz vērtējumu attiecībā uz citu valstu teoriju idejām, kas atspoguļojas

¹⁸⁰ Samuel G. Law of Obligation. UK, MPG Books Group, 2010, p. 268.

ne tikai anglosakšu tiesībās, bet arī Kontinentālās Eiropas tiesībās,¹⁸¹ Eiropas deliktu tiesību principos ietvertās normas par cēloņsakarību var kalpot par orientieri Latvijas deliktu tiesībām, jo šīs normas ir veidojušās, apkopojot vairāku ES valstu pieredzi lietās, kurās saskatāmi vairāki cēloņi. Tādā veidā šie principi var kalpot kā atskaites punkts, lai izprastu cēloņsakarību Latvijas deliktu tiesībās¹⁸² (t.i., spētu norādīt, ar kādu cēloņsakarības problēmu katrā individuālajā gadījumā tiesai ir jāskatās un kā šo problēmu iespējami risināt).

Tā kā cēloniskais sakars ir viens no civiltiesiskās atbildības elementiem, autors uzskata, lai atbildība iestātos vispār un kaitējums būtu juridiski attiecināms uz atbildētāju (saiknei starp prettiesisko rīcību un radītajām kaitīgajām sekām ir jābūt pierādītām visās lietās, kas ir saistītas ar zaudējumu atlīdzību), tad Civillikumā būtu jāietver EDTP ietvertais *conditio sine qua non* princips, kurš noteiktu, ka “*jebkura darbība ir cēlonis kaitējuma nodarīšanai cietušajam, ja tiek pierādīts, ka kaitējums nebūtu radies, ja nebūtu šīs darbības*”. Šāda principa ietveršana Civillikumā sniegtu skaidrāku izpratni tiesām, kā konstatēt cēloni katrā konkrētajā lietā. Tomēr *conditio sine qua non* tests ir jāpielieto tikai tajos gadījumos, kad kaitīgajām sekām ir tikai viens cēlonis un tas ir pietiekami skaidri identificējams. Līdz ar to, lietās, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi, tiesām nav pilnībā jāatsakās no tā, taču, tā kā šis princips ir nepilnīgs, tiesām būtu jāizmanto arī turpmāk norādītās vairāku cēloņu izpausmes veidi: 1) vairāki konkurējoši cēloņi; 2) alternatīvi cēloņi; 3) potenciāli cēloņi; 4) nenoteikta daļēja cēlonība.

Neietverot Civillikumā normas par “vairākiem cēloņiem”, lietās, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi, tiesas, pirmkārt, visticamāk izmantos veselā saprāta testu, kas var veicināt tiesas sprieduma dažādību pat visai līdzīgās lietās. Otrkārt, tiesas iespējams strikti pieturēsies pie *conditio sine qua non* testa pielietošanas, kā rezultātā arī novedīs pie tā, ka situācijā, kad divi vai vairāki cēloņi saplūst kopā, lai radītu kaitējumu, bet katrs cēlonis patstāvīgi var izveidot tādu pašu rezultātu, personas netiks sauktas pie atbildības, jo tie nav uzskatāmi par *sine qua non* cēloņiem.

¹⁸¹ Samuel G. Law of Obligation. UK, MPG Books Group, 2010, p. 269.

¹⁸² Pastāv viedoklis, ka cēloņsakarības problemātika nevar tikt saprasta caur aksiomātiskiem principiem; svarīga ir faktiskā situācija un argumentācijas process, ko tiesa vai tiesneši pieņem. - Samuel G. Law of Obligation. UK, MPG Books Group, 2010, p. 269.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Latvijas deliktu tiesībās nepastāv vienota mācība, kā atrisināt strīdus, ja kaitējumu ir izraisījuši vairāki (vienlaicīgi, secīgi vai neatkarīgi) cēloņi.
2. Lietās, kurās kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi, *sine qua non* tests nav pašpietiekams, jo stingra šī testa pielietošana noved pie risinājumiem, kas pārkāpj taisnīguma, loģikas un veselā saprāta apsvērumus.
3. Kontinentālās Eiropas un anglosakšu tiesību saimēm ir kopīgs cēlonības definējums. Abas tiesību saimes izmanto *sine qua non* (“*but for*”) testu, un tai pašā laikā tās papildus pielieto citas formulas situācijās, kad attiecīgie testi piedāvā tikai nosacīta apjoma palīdzību (noteikt kaitējuma izraisīto cēloni).
4. Lai risinātu lietas, kurās kaitējumu ir izraisījuši vairāki cēloņi, ir jāvērtē cēloņa “būtiskums”, jo būtu netaisnīgi atbildētājam likt pilnībā atbildēt par kaitējumu, ja atbildētāja rīcība nav radījusi būtisku ieguldījumu kaitējuma rezultātam.
5. Civillikumā būtu jāparedz četri vairāku cēlonību izpausmes veidi: 1) vairāki konkurējoši cēloņi; 2) alternatīvi cēloņi; 3) potenciāli cēloņi; 4) nenoteikti daļēja cēlonība.
6. Civillikuma nodaļa „Saistības un prasījumi no neatļautas darbības” ir jāpapildina ar normu kopumu par vairāku cēloņu izraisītu kaitējumu, ņemot par piemēru Eiropas deliktu tiesību principos ietvertos, vairāku faktoru iedarbību regulējošos, 3:102.-3:105. pantus.
7. Neietverot Civillikumā normas par vairāku cēloņu izraisītu kaitējumu, lietās, kurās ir saskatāmi vairāki cēloņi, tiesas, pirmkārt, visticamāk balstīsies uz *veselo saprātu*, kas var veicināt tiesas spriedumu dažādību pat visai līdzīgās lietās, un, otrkārt, tiesas, iespējams, strikti pieturēsies pie *sine qua non* testa pielietošanas, kā rezultātā situācijās, kad divi vai vairāki cēloņi saplūst kopā, kas izraisa kaitējumu, bet katrs cēlonis patstāvīgi var izraisīt tādu pašu rezultātu, personas netiks sauktas pie atbildības, jo tie nav uzskatāmi par *sine qua non* cēloņiem.
8. Civillikuma 1675. pants būtu papildināms, tādēļ tas būtu grozāms un izsakāms šādā redakcijā: “Ja tiesību aizskārums ir izdarīts divu vai vairāku personu nolaidīgas darbības (kopīgas) rezultātā, tad katra persona ir solidāri atbildīga par radīto kaitējumu. Ja nav iespējams noteikt, kura no divu vai vairāku personu veiktajām darbībām bija noteicošā tiesību aizskāruma radīšanā, ir jāvērtē (ja tas ir iespējams) katra indivīda rīcības proporcija pret izraisīto kaitējumu”.
9. Proporcionāla zaudējuma atlīdzināšana (dalītā atbildība) ir attiecināma tikai uz alternatīviem cēloņiem gadījumos, kad nav iespējams noteikt, tieši kura darbība radījusi kaitējumu,

kā arī nenoteikti daļējas cēlonības gadījumos, kad neviena no vairākām darbībām atsevišķi neradīja visu kaitējumu kopumā. Šādos gadījumos ne vienmēr visi atbild solidāri, jo tas var novest pie rezultāta, ka atbildība tiek uzlikta personai, kura, iespējams, nav vainojama tiesību aizskārumu nodarīšanā, savukārt vainīgā persona tādā veidā var nosacīti izvairīties no zaudējumu atlīdzināšanas pienākuma, ja cietušais vērsīs piedziņu pret otro atbildētāju (alternatīvo cēloņu gadījumos; tomēr tas neatņem atbildētāja regresa prasību pret otru tiesību aizskārēju). Līdz ar to šādos gadījumos katram būtu jāatbild dalīti un zaudējumi jāatlīdzina proporcionāli (*ja tas ir iespējams*) atbilstoši varbūtībai, ar kādu minētā persona ir iespējami veicinājusi attiecīgo kaitējumu. Šāds risinājums var būt attaisnojams, pamatojoties uz saprātīguma un taisnīguma apsvērumiem.

10. Atkāpe no principa “nevainīgo nesoda” ir jāizmanto situācijās, kad divu vai vairāku personu rīcība ir izraisījusi kaitējumu, bet nav nosakāms, kurš tieši šo tiesību aizskārumu ir radījis. Deliktu tiesībās prioritāte ir cietušā interesēm, līdz ar to situācijās, kurās vairākas personas ar savām darbībām ir radījušas kaitējumu un kurās nav nosakāms, kura darbība radīja šo kaitējumu, visi darbību veikušie ir uzskatāmi par atbildīgiem. Cietušā intereses šādā gadījumā prevalē pār atbildētāja interesēm. Šādu pieeju pieļauj arī EDTP.

11. Ar vienlaicīgiem cēloņiem nav jāsaprot, ka cēloņi var rasties precīzi vienā laikā. Galvenais nosacījums ir tāds, ka visiem šiem cēloņiem vajag izpildīties līdz brīdim, kad ir radies kaitējums tādā veidā, ka ikviens no šiem cēloņiem varēja radīt šo kaitējumu. Lai nerastos situācijas, ka šādus cēloņus ietver pie “alternatīvajiem cēloņiem”, Latvijas normatīvajos aktos būtu jāietver jēdziens “vienlaicīgi cēloņi”. Ja šāda jēdziena nebūs, pastāv lielāks risks, ka tiesas izdarīs kļūdainus secinājumus par to, kādā “vairāku cēloņsakarību” formā attiecīgā lieta ir ietverama (konkurējoši vai alternatīvi), ievērojot, ka no cēlonības formas ir atkarīgas attiecināmās civiltiesiskās sekas.

12. Pierādīšanas nastas pārcelšanas uz atbildētāju mērķis ir novērst netaisnību, kas rodas no tā, ka cietušajam spiestā kārtā ir jāsamierinās ar kaitējumu, jo viņš vai viņa nevar pierādīt, kura darbība izraisījusi viņam nodarīto kaitējumu. Autors secina, ka ir visai pretrunīgs jautājums par pierādīšanas nastas pārcelšanu uz atbildētāju ieviešanu Latvijas likumdošanā, jo šāds regulējums būtiski aizskartu sacīkstes principu, atbilstoši kuram iekams nav pierādīts tiesību aizskārumus, pretējai pusei nav pamata iesniegt pretargumentus un pierādījumus. Tomēr, tā kā šāds koncepts ir visai jauns un jāatzīmē, ka vairākas Eiropas Savienības dalībvalstis veikušas pasākumus, lai cietušajam atvieglotu pierādīšanas pienākumu, ņemot vērā objektīvās grūtības un jautājumu

sarežģītību, tad gadījumos, kuros ir saskarsme ar zinātnisko nenoteiktību (prasītājs nevar pierādīt, kuras personas rīcība bija cēlonis kaitējumam), šāda pieeja ir atbalstāma.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Birznieks J. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga, 2008
2. Bukovkis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933
3. Čakste K. Civiltiesības: lekcijas, raksti. Rīga, Zvaigzne ABC, 2011
4. Kārklīņš J. Latvijas līgumtiesību modernizācijas galvenie virzieni. Promocijas darbs, Rīga: 2006, *Pieejams:* http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/290/Karklins_J_Latvijas_ligumtiesibu_modernizacija_2006.pdf;jsessionid=A05AA1DD0AD253BAF80542923959A630?sequence=1 [Aplūkots: 2016. gada 20. decembrī]
5. Kubilis J. Cēloniskais sakars, nodarot nemantisku kaitējumu veselībai. Juridiskā zinātne, Nr. 4, 2013,
6. Latviešu konversācijas vārdnīca. Galv. red. A. Švābe., A. Būmanis., K. Dišlers. 2. Sējums, Rīga: A. Gulbja apgāds, 1928-1929
7. Līcis A. Prasības tiesvedībā un pierādījumi. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2003
8. Mantrovs V. Cēloniskā sakara izpratnes jautājumi civiltiesību kontekstā. Jurista vārds. 2016. gada 29. martā, Nr. 13 (916)
9. Mantrovs V. Cēloniskā sakara problēmjaudājumi civiltiesību kontekstā. Jurista vārds. 2016. gada 19. aprīlī, Nr. 16 (919)
10. Ose D. Pierādījumi un pierādīšana Civīlprocesā. Promocijas darbs, 2013, *Pieejams:* https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5139/23437-Daina_Ose_2013.pdf?sequence=1 [Aplūkots: 2017. gada 5. janvārī]
11. Torgāns K. Civillikuma Saistību tiesību daļas modernizācijas nepieciešamība un aktuālo privāttiesiskā regulējuma tendenču (UNIDROIT, ELTP) iespējamā ietekme uz Civillikuma Saistību tiesību daļas modernizāciju. Rīga, 2007, *Pieejams:* at.gov.lv/files/uploads/.../7.../lv_documents_petijumi_Saistibutiesibas.doc [Aplūkots: 2016. gada 26. novembrī]
12. Torgāns K. Civiltiesību, komerciesību un civīlprocesa aktualitātes. Raksti 1999.-2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009,
13. Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013,
14. Torgāns K. SAISTĪBU TIESĪBAS. Mācību grāmata. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2014

15. Torgāns K. Vairāki zaudējumus (kaitējumu) izraisoši cēloņi. Jurista vārds. 2007. gada 10. jūlijs, Nr. 28 (481)
16. Vīnkalne E. Cēloņsakarības jēdziens krimināltiesībās saistībā ar tā vēsturisko attīstību. Latvijas Universitātes Raksti, 667. Sēj., Juridiskā zinātne, 2004
17. Asma W.I. Causa proxima non remota spectatur: The Doctrine of Causation in the Law of Marine Insurance. Jefferson Law Book company, 2003, Pieejams: <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&srctype=smi&srcid=3B15&doctype=cite&docid=34+J.+Mar.+L.+%26+Com.+479&key=3c726c7077ad4dc70eb8cf3a443b1b95> [Aplūkots: 2016. gada 20. decembrī]
18. Bar C. Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another, Principles of European Law, Study Group on a European Civil Code. European Law Publishers, 2009
19. Basil S.M., Hannes U. The German Law of Torts. 4th edition, Hart Publishing, 2002
20. Benedikt K., Markus S., Walter G. Critical Essays on “Causation and Responsibility”. Germany: RWTH Aachen, 2013
21. Brennan C. Concentrate Tort Law. Second Edition. United Kingdom, Oxford University Press, OX2 6DP, 2013
22. Burrows A. Remedies for Torts and Breach of Contract, Third edition. Oxford University Press, 2004,
23. Card R., Murdoch J., Murdoch S. Real Estate Management Law. United States, Oxford University Press Inc., New York, 2011,
24. Causation. Causation Notes. Pieejams: https://www.oxbridgenotes.co.uk/revision_notes/law-comparative-law [Aplūkots: 2017. gada 7. janvārī]
25. Casals M., Diego M. Uncertain Causation in Tort Law. United Kingdom, Cambridge University Press, 2016
26. Chua B. Causation – Exceptions to the *but for* test. 2016, Pieejams: [http://www.academia.edu/22819198/Causation - Exceptions to the but for test](http://www.academia.edu/22819198/Causation_-_Exceptions_to_the_but_for_test) [Aplūkots: 2017. gada 13. martā]
27. David A. Proof of causation by material contribution. “[But for] by another name?”, 2011, Pieejams: <http://www.byromstreet.com/news/wp-content/uploads/2011/11/Causation-12th-November-2011.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

28. David H., McCague W.P., Yaniszewski P.F. Proving Causation where the But For test in unworkable, 2005, Pieejams: http://mccagueborlack.com/uploads/articles/43/hd-pm-py_proving-causation.pdf?1299245845 [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]
29. Deakin S., Johnston A., Markesinis B. Markesinis and Deakin`s` Tort Law. United Kingdom, OUP Oxford, 7 editions, 2012
30. Edelman J. Understanding Causation and Attribution of Responsibility. 2015, Pieejams: <http://www.fedcourt.gov.au/digital-law-library/judges-speeches/speeches-former-judges/justice-edelman/edelman-j-20150907> [Aplūkots: 2017. gada 19. aprīlī]
31. Elyas N. Mohammad N., Azadeh M. Attribution of Liability among Multiple Tortfeasors under Negligence Law: Causation in Iran and England. Canadian Center of Science and Education, Journal of Politics and Law, Vol.9, No. 7., 2016,
32. Ferey S., Dehez P. Overdetermined causation cases, contribution and the Shapley value, 2016, Pieejams: http://unice.fr/laboratoires/gredege/contenus-riches/documents-telechargeables/seminaires/ferey_dehez_2016 [Aplūkots: 2017. gada 2. janvārī]
33. Fletcher A.L. Alternative Liability and Deprivation of Remedy: Teaching Old Tort Law New Tricks. 2008, Pieejams: <http://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1163&context=clevstrev> [Aplūkots: 2017. gada 11. janvārī]
34. Florence G. Causation, Counterfactuals and Probabilities in Philosophy and Legal Thinking. 2016., p. 513. Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 19. martā]
35. Gandomkar H., Bagheri P. Comparative Study of Multiple Causation in the Iranian and Malaysian Tort Law. 2016, Pieejams: <https://www.esciencecentral.org/journals/comparative-study-of-multiple-causation-in-the-iranian-and-malaysiantort-law-2375-4435-1000134.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]
36. George A.B., Etienne P. Introduction to French Law, First edition, Kluwer Law International, 2008,
37. Gerven W., Larouche P., Lever J. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law, Oxford, Hart Publishing, 2000
38. Giliker P., Beckwith S. Tort. London, Sweet & Maxwell, 2000
39. Hart H.L.A. Causation and Sine Qua Non, Oxford University Press, USA; Second edition, 1985

40. Hart. H.L.A., Honore T. Causation in the Law. USA: Oxford Scholarship, 1985,
41. James S., Kelli E. Liability for Construction Defects That Result from Multiple Causes. 2015, Pieejams: <https://cgspllc.com/wp-content/uploads/2016/02/Liability-for-Construction-Defects-C0048268xA68CB.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 14. martā]
42. Judgments – Fairchild (suing on her own behalf) etc. v. Glenhaven Funeral Services Ltd and others etc., Pieejams: <https://www.publications.parliament.uk/pa/ld200102/ldjudgmt/jd020620/fchild-3.htm> [Aplūkots: 2017. gada 3. aprīlī]
43. Kahmen B., Stepanians M., Critical Essays on "Causation and Responsibility". Berlin, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2013
44. Kalmo H. How Comparable are Legal Concepts? The Case of Causation. 2006. Pieejams: <http://www.juridicainternational.eu/?id=12661> [Aplūkots: 2016. gada 19. decembrī]
45. Kramer E.A. Schutzgesetze und adäquate Kausalität. Juristen Zeitung, Nr.11/12, Mohr Siebeck GmbH & Co.KG, 1976
46. Kruse C. Alternative Kausalität im Deliktsrecht: eine historische und vergleichende Untersuchung. Berlin, LIT Verlag, 2006
- Legal action for the climate goal: Towards Equity, Survival and the Rule of Law - Causation. Pieejams: <http://www.planb.earth/causation.html> [Aplūkots: 2017. gada 9. martā]
47. Lester S. The “Substantial Factor Test” for Causation: Juedeman v. Montana Deaconess Medical Center. 1987, Pieejams: <http://scholarship.law.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1759&context=mlr> [Aplūkots: 2017. gada 19. martā]
48. Mackie J.L. The Cement of the Universe. Oxford, Oxford University Press, 1974
49. Martin K. Topical Matters Pertaining to the Tort of Negligence – the Attribution of Blame. 2016, Pieejams: [http://www.supremecourt.wa.gov.au/files/Annual Law Week Address Perth Hebrew Congregation KMartinJ 17May2016.pdf](http://www.supremecourt.wa.gov.au/files/Annual%20Law%20Week%20Address%20Perth%20Hebrew%20Congregation%20KMartinJ%2017May2016.pdf) [Aplūkots: 2017. gada 1. aprīlī]
50. McLaughlin J. "Negligence Law - Proving the Connection", in ed Mullany and Linden Torts Tomorrow. LBC Information Services, 1998,
51. Neethling J. Toward a European *ius commune* in Tort Law: a practical experience. Fundamina, vol. 12, no. 1, 2006

52. Negligence, Proximate Cause, Spreading Fires. 1932, Pieejams: http://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4632&context=law_lawreview [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]
53. Pavlakis L.M. Tort, Personal Injury & Compensation. Greek Law Digest, 2016, Pieejams: <http://www.greeklawdigest.gr/topics/aspects-of-greek-civil-law/item/26-tort-personal-injury-compensation> [Aplūkots: 2017. gada 1. aprīlī]
54. Puppe I. The Concept of Causation in the Law. 2016, Pieejams: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=185119005071010003106108077118026074017047006041059002118104069106085101026025106112025016100118110061032001118007115111089075016080011050064108082027064081125092094025044095068099121069087088117119076120107000070106072001080005104030106110025023083098&EXT=pdf> [Aplūkots: 2017. gada 1. aprīlī]
55. Richard G. Perspectives of Causation. England, Hart Publishing, 2011,
56. Richard W.W. Causation in tort Law. 1985, Pieejams: http://scholarship.kentlaw.iit.edu/fac_schol/697 [Aplūkots: 2017. gada 19. janvārī]
57. Samuel F., Pierre D. Overdetermined causation cases, contribution and the Shapley value, 91 Chi.-Kent. L. Rev. 637, 2016, Pieejams: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4122&context=cklawreview> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]
58. Samuel G. Law of Obligation. UK, MPG Books Group, 2010
59. Sperino S.F. Statutory Proximate Cause. 2013, Pieejams: http://scholarship.law.uc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1237&context=fac_pubs [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]
60. Spindler G., Rieckers O. Tort Law in Germany. Kluwer Law International, The Netherlands, 2011
61. Stapleton J. Choosing what we mean by “Causation” in the Law, 2008. Pieejams: <http://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3773&context=mlr> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]
62. Steel S. Proof of Causation in Tort Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2015,
63. Stephen D. Proof on the balance of probabilities: what this means in practice, England, 2009, Pieejams: <http://uk.practicallaw.com/2-500-6576?service=ld> [Aplūkots: 2017. gada 8. janvārī]

64. Swisher P.N. Causation Requirements in Tort and Insurance Law Practice: Demystifying Some Legal Causation Riddles, Law Faculty Publications, University of Richmond, 2007, Pieejams: <http://scholarship.richmond.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=law-faculty-publications> [Aplūkots: 2016. gada 29. jūnijā]
65. Visscher L.T., Bergh R. The Principles of European Tort Law: The Right Path to Harmonisation. 2006, Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/4985526_The_Principles_of_European_Tort_Law_The_Right_Path_to_Harmonisation [Aplūkots: 2017. gada 8. aprīlī]
66. Walter G., Pierre L., Jeremy L. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law, Oxford, Hart Publishing, 2000,
67. White M. “But for” test and material contribution in cumulative causes cases. Personal Injury Law Journal, 2016, Pieejams: <http://www.stjohnschambers.co.uk/dashboard/wp-content/uploads/Causation-the-sum-of-the-parts.pdf> [Aplūkots: 2017. gada 9. janvārī]
68. William M.L., Richard A.P. Causation in Tort Law: An Economic Approach, The Journal of Legal Studies, Vol. 12, No. 1., 1983, p. 109-134, Pieejams: https://www.jstor.org/stable/724280?seq=1#page_scan_tab_contents [Aplūkots: 2016. gada 23. novembrī]
69. Winiger B., Koziol H., Koch B.A., Zimmermann R. Digest of European Tort Law. Volume 1: Essential Cases on Natural Causation. Germany, SpringerWienNewYork, 2007,
70. Young R., Faure M., Fenn P. Causality and causation in tort law. International Review of Law and Economics, 2004, Pieejams: http://www.academia.edu/16317097/Causality_and_causation_in_tort_law [Aplūkots 2017. gada 20. martā]

Normatīvie akti

Latvijas Republikas likumi:

71. Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937.gada 26.februāris, Nr.46
72. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis. 1998. 3.novembris. Nr. 326/330 (1387/1391)

Cītu valstu tiesību akti:

73. Austrian Civil Code. 2013, Pieejams: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622> [Aplūkots: 2017. gada 19. februārī]
74. The Civil code of Germany (BGB). On 18 August 1896. http://www.gesetzeiminternet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html [Aplūkots: 2017. gada 26. martā]

Juridiskās prakses materiāli

Latvijas tiesu prakse:

75. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 2. aprīļa spriedums lietā SKC-143. Pieejams: <http://www.tiesas.lv> [Aplūkots: 2016. gada 16. jūnijā]

Ārvalstu tiesu prakse:

76. 1961. gada 26. jūlija spriedums lietā *Performance Cars Ltd v Abraham* [1962] 1 QB 33
77. 1966. gada 13. jūnija spriedums lietā *Hill v. Edmonds*, 26 A.D.2d 554, 270 N.Y.S.2d 1020 (1966)
78. 1967. gada 8. novembra spriedums lietā *Barnett v Chelsea and Kensington Hospital Management Committiee* [1969] 1 QB 428
79. 1980. gada 20. marta spriedums lietā *Sindell v. Abbott Laboratories* (1980) 26 C3d 588
80. 1985. gada 20. jūnija spriedums lietā *Ghigo v Surdin*, [1985] 4.F.8. Cass. civ. 2e
81. 1988. gada 16. decembra spriedums lietā *L'Olympique Lyonnais v Fuster*, 3.F.2. Lyon
82. 1991. gada 24. aprīļa spriedums lietā *March v E & MH Stramare Pty Ltd* (1991) 171 CLR 506
83. 1992. gada 9. oktobra spriedums lietā *B v Bayer Nederland BV DES daughters* (1992)
84. 1995. gada 24. februāra spriedums lietā *Banque Bruxelles Lambert SA v Eagle Star Insurance Co Ltd*, AC 191
85. 1996. gada 9. jūlija spriedums lietā *X v Gan*, 130 Cass Civ 1.
86. 2010. gada 3. marta spriedums lietā *Amaca Pty Ltd v Ellis* [2010] HCA 5

Citi avoti

87. Eiropas deliktu tiesību principi (Principles of European Tort Law) Pieejams: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf> [Aplūkots: 2016. gada 18. decembrī]

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs “Vairāki cēloņi kā atbildības priekšnoteikums” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Kristiāns Brants

_____, 2017.gada __._____

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītājs: Dr. habil. iur. prof. **Kalvis Torgāns**

_____, 2017.gada __._____.

Darbs iesniegts Civiltiesisko zinātņu katedrā.

Sekretāre: _____.

_____, 2017.gada __._____.

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2017.gada __._____, un novērtēts ar atzīmi __ (_____).

Komisijas priekšsēdētājs: _____.

_____, 2017.gada __._____.